

విజయవాడ సంస్థానము -

1. శంఖు, శంఖు వర్ణనలు - 287-290
2. శంఖు వర్ణనలు - 293-298
3. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ వాణిజ్యమునకు సంబంధించినవి - 303-309
4. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 310
5. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 319-327
6. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 328-331
7. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 332-338
8. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 339-340
9. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 341-345
10. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 346-
11. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 347-362
12. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 365-370
13. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 371-378
14. శంఖు వర్ణనలు - శ్రీ విజయవాడ సంస్థానమునకు - 379-382

విజయ
ఆశ్వయుజము

భారతి

సంపుటము 30
సంచిక 10

ఆంధ్రరాష్ట్రావతరణము

శ్రీ వాణీ గిరిజా శ్చిరాయదధతో వత్సో ముఖాంగేషుయే
లోకానాం స్థితి మావహం త్యవీరతాం స్త్రీపుంసయోగోద్భవామ్
తే వేదత్రయ మూర్తయః స్త్రీపురుషాః సంపూజితావస్తురైః
భూయానుః పురుషోత్తమాంబుజ భవ శ్రీకంధరాః శ్రేయసే

శ్రీయస గౌరినా బరగు చెల్వకు జిత్రము పల్లవింప, భ
ద్రాయితమూర్తియై హరిహరంబగు రూపముదాల్చి, విష్ణురూ
పాయ నమశ్చివాయ యని పల్కెడు భక్తజనంబు వైదికధ్యా
యిత కీచ మెచ్చు పరతత్త్వము గొల్పెద నిష్టసిద్ధికిన్

స్ఫురదగుణాంశు రాగదుచి బాం పిరివోయి, నిరస్తనీరదా
వరణములై, దళత్కమల వైభవ జ్యంభణ ముల్లసిల్లను
ధ్వరతరహంససారస మధువ్రత నివ్వనముల్ తెలంగగా
గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళ జూడగన్.

నే డాండ్రదేశం అంతటా రాష్ట్రావ తరణోత్సవావేశంతో ఉప్పొంగిపోతున్నది. తెలుగుజాతి పురాతనాంధ్రవైభవం తలుచుకుని పులికెత్తమై ఉత్సాహంతో నవ్యాంధ్రస్పష్టి కుపక్రమిస్తున్నది.

వాడవాడలా, పల్లెపల్లెలా తెలుగువారందరు — ఆంధ్రోద్యమంలో అకుంత విశ్వాసంతో సమస్తము సమర్పించిన అమరమూర్తులకు జోహారు లర్పిస్తున్నారు.

ఈ పవిత్రక్షణంలో భారతి, ఆంధ్రపత్రికా భారతి వ్యవస్థాపకులు, ఆంధ్రోద్యమ నాయకులు, దేశోద్ధారకులు అయిన స్వర్గీయ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారికి సభక్తికంగా పూజాపుష్పాంజలి సమర్పించి, వారి సమస్తతేజవితాదర్శాలాకసారి మనసారా సంస్మరించి దివ్యాశీస్సు లభిస్తున్నది.

దేశోద్ధారకులు ఆంధ్రపత్రికద్వారా జాతి రాజకీయ సాంఘిక చైతన్యాలు సమద్దీపింపచేయ్యడంతోనే సంతృప్తులు కాలేదు. ఆంధ్రవ్యక్తివికాసానికి కళా, సారస్వత, విజ్ఞాన వికాసం అత్యవసరమని భావించి ఆంధ్రగ్రంథమాల స్థాపించి, ఉత్తమ గ్రంథాలు ప్రచురించి రచయితలకు ప్రోత్సాహం కల్పించారు. అలాడే ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వ ప్రచురణ కుపక్రమించారు. స్వయంగా గ్రంథాలు రచించి, సారస్వతప్రతులై భారతీ సేవలో బద్ధకంకలులైనారు.

భారతి ప్రారంభ సంపాదకీయంలోని ఈ క్రింది వాక్యాలు ఆంధ్ర వ్యక్తి వికా

సానికై ఆ పుణ్య పురుషుని హృదయంలో ఉద్భవించిన ఆ వేదన, అహమహమిక ప్రస్ఫుటం చేస్తున్నాయి.

“ఆంధ్ర వ్యక్తి పరిణామము నిరూపించుట కవారమైన విషయావగాహనము జేయుట కాంధ్రలోకము పూనుకొనవలసియున్నది. విషయావగాహనమునకు సాధనములైన ప్రాచీనమందిరములు, వౌద్ధస్తూపములు, తామ్రశిలాశాసనములు, తాళపత్రగ్రంథములు, కళా విచిత్రములు, వాఙ్మయస్వరూపములు, నిగూఢములై ప్రకాశము నపేక్షించుచున్నవి. ఆంధ్రవ్యక్తి ద్యోతకములైన అమరావతి, సాంచి మొదలగు స్తూపముల వైభవ మజ్జాతముగనున్నది. శాసనపరిశోధనాలయములందు పందలకొలది తామ్రశాసనములు త్రుప్తపట్టి పోవుచున్నవి. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమునందును, తంజావూరు గ్రంథభాండాగారమునందును ప్రాతప్రతులు శిథిలములగుచున్నవి. అజంతాయందలి మనోహరమైన చిత్రరూపులు ప్రకాశమును గోరుచున్నవి. రసవంతమైన వాఙ్మయము ప్రకాశనమును పరిశీలనమును గోరుచున్నది. దేశమునందు మారుమూలలను దాగియున్న శాసనములు, గ్రంథములు, కళలు వెలుతురును గోరుచున్నవి. ఈ విషయావగాహనమునకు దోడుగను, ఆంధ్రప్రపంచమునందు భావరంగమునందు గలిగిన మహాసంచలనము, నాదర పరిశోధనమును, ప్రకాశమును గోరుచున్నది. గ్రంథకర్తలు, చిత్రకారులు, కళాప్రవీణులు సరసములైన

నవరచనలను జేయుచు నవజీవనోదయమును జేయుచున్నాడు. ఈ మహోదయ సమయమునందు యథాశక్తిని భారతీని గొలుచుట కవకాశము లారాధకులకు గలవు."

ఇంచుమించుగా ముస్లిము సంవత్సరాలకు పూర్వం పంతులుగారి హృదయంలో బయలుదేరిన ఆ పునీతాశయా లే మన నూతన పరిస్థితులలో విస్తృతములై ఆంధ్ర సంస్కృతి నమునైపుం ఆర్థించే నేటి నాయకులకు, కళారాధకులకు, శిరోధార్యులైన సువర్ణమాలికలకు కాగలవని ఆశిస్తున్నాము.

ఆంధ్రుల చరిత్రలో ఈ రాష్ట్రావతరణము చిరకాలసంస్మరణీయమైన సుదివసంగా నిలిచిపోగలదు. కృష్ణదేవరాయల అనంతరం క్రమక్రమంగా భిన్న భిన్నమై పోయిన ఆంధ్రదేశం తిరిగి ఈ నాటికి ఏకప్రభుత్వచ్ఛత్రం కింద నిలిచి ఒక రాష్ట్రంగా ఆవిర్భవించింది. ఇంచుమించుగా నాలుగున్నర శతాబ్దాల కాలానికి నాడు ఆంధ్రదేశం ఏకీకృతమైనది. క్రమంగా విశాలాంధ్రావతరణోత్సవంకూడా త్వరలోనే సిద్ధించగలదని అభిలషిస్తున్నాము.

మన దేశచరిత్రలో ఆంధ్రరాష్ట్రావతరణం రాజకీయంగా నేగాక, భాషాసంస్కృతులదృష్ట్యా పరిశీలించినా అత్యంతముఖ్యమైన సంఘటన. ఈ మధ్యనే భారతదేశం భాషాసంస్కృతుల దృష్టితో తిరిగి విభజింపవలెననేసూత్రం కేంద్రప్రభుత్వం అంగీకరించి, ఈ విషయ పరిశీలనకై ఒక ప్రత్యేకసంఘం నియమించాలని నిశ్చయించింది. మన దేశంలో మొట్టమొదటగా

భాషారాష్ట్రాండోళన ప్రారంభించినవారు తెలుగువారు. భారత స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తరువాత మొట్టమొదటగా రాష్ట్రం సాధించుకొన్న వారూ తెలుగువారే. సలభమైనది ఏదని భాషారాష్ట్రాండోళన ప్రారంభించి అచంచలదీక్షతో స్వరాష్ట్రం సాధించుకొన్న ఆంధ్రజాతి ఈనాటికి భారతదేశంలో ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వం గడించుకొన్నది. ఆంధ్రసంస్కృతి భారతీయ సంస్కృతి శరీరంలో ఒక ప్రధానావయవమై, ఇకనించి క్రమక్రమంగా రూపురేఖలు దిద్దుకొనే అవకాశం గడించుకొన్నది.

రాజకీయాల్లోనేగాక విజ్ఞానాత్మకమైన సాంస్కృతికరంగంలోకూడా ప్రస్తుతంమనం సాధించుకోవలసిన భాషాసారస్వత సమస్యలన్నీ స్ఫురిస్తున్నాయి. ఇన్నాళ్లనించీ కేవలం ఉద్యమరూపంలోనే వివిధరీతుల్లో వ్యక్తమయిన వ్యావహారిక భాషకు శిష్టస్వరూపం నిర్ణయించుకుని ఆభాషకు ప్రభుత్వ విశ్వవిద్యాలయప్రాంగణాల్లో గౌరవ ప్రకృతులు కల్పించుకోవలసిఉన్నది. విదేశ వ్యామోహాల్లో పడి, వెర్రితలలువేసే శిల్పసారస్వతస్పృహ తిరిగి సజీవమైన భారతీయాంధ్ర సంప్రదాయంలో ప్రవర్తించేటట్లు సరిదిద్దుకుంటూ మన ప్రత్యేకత నిలబెట్టుకోవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది. అలాగే మన సంప్రదాయదృష్టి వట్టిసంకుచిత ఛోరణులలోపడి మాసిపోకుండా ప్రపంచ సంస్కృతులతోబాటు సగౌరవంగా సాగి పోయేటట్లు సంరక్షించుకుంటూ ఉండాలి.

ప్రపంచ సారస్వత శాస్త్రవిజ్ఞానము

మనభాషలోనికి, మన భాషలోని ఉత్తమ విజ్ఞానం ప్రపంచభాషల్లోనికి అనువదిస్తూ మన సంస్కృతిప్రత్యేకత విదేశీయులకు వెల్లడించాలి.

భారతదేశంలో నేడునేడు రాష్ట్రాల్లో నివసించేవారి భాషా సారస్వతాలతో సన్నిహితసంబంధం కల్పించుకుని భారతజాతీయతకు ఏకైకమైన సమగ్రస్వరూపము నిర్మించుకోవాలి.

సాధ్యమైనంతవరకు ప్రభుత్వవ్యవహారాలన్నీ తెలుగుభాషలోనే నడిపిస్తూ ప్రజలకు, పరిపాలకులకు నాయకులకు సన్నిహితబాంధవ్యం వృద్ధిపొందించాలి. ఈ లక్ష్యాన్ని ఆచరణలోకి వచ్చినప్పుడే మన సవ్యాంధ్రరాష్ట్ర ప్రాప్తి సాధకంఅవుతుంది.

మాతృభాష జననీక్షీరమువంటిది. పరభాష కేవలము కృతకదుగ్ధమే. ఎలాంటి శిల్ప, శాస్త్రవిజ్ఞానమైనా విద్యార్థులకు మాతృభాషద్వారానే హృదయంగమం కాగలదని విద్యావేత్త లంగీరిస్తున్నాడు.

మాతృభాషాభివృద్ధికి శాస్త్రీయ విజ్ఞానము, సారస్వత విజ్ఞానము రెండూ రెండు సేత్రాల వంటివి. ఉన్నత శాస్త్రీయవిజ్ఞానం మన భాషలోని కనువదించుకోవాలనే ప్రయత్నం ఇప్పుడిప్పుడే ప్రారంభమైనది. ఈ విషయంలో జరగవలసిన ప్రయత్నం విషయంలో మాతన ఆంధ్ర ప్రభుత్వము, విశ్వవిద్యాలయాధికారులు, విద్యావేత్తలు తగినశ్రద్ధ వహించగలరని భావిస్తున్నాము.

ఇన్నాళ్లనించీ మన సారస్వత సంస్థలు

పరిషత్తులు ఆయా ప్రాంతాలకు, కొందరు సాహిత్యపరులకు మాత్రమే ప్రతినిధులుగా ఉన్నాయి. ఆంధ్ర దేశానికంతటికీ ప్రముఖమైనసాహిత్యపరిషత్తికా ఆవిర్భవించలేదు. ఈ పరిషదావిర్భావంతో బాలుకవిత్త, కథ, నవల, రూపకము, విమర్శనము మొదలైన శాఖలలో ఉత్తమాభివృద్ధికి కావలసిన దోహదా లితోధికంగా కల్పించవలసిన బాధ్యత ఆంధ్ర ప్రభుత్వము, ప్రజ సరిసమానంగా స్వీకరించవలసి ఉన్నది. ముఖ్యంగా విద్యార్థి లోకంలోను, పాఠశాలలోకంలోను, శిష్టముద్దుష్టము అయిన తెలుగు భాషయెడల గౌరవాభినివేశాలినుమడింప జెయ్యడంలో ప్రత్యేకశ్రద్ధ వహించాలి. ఇన్నాళ్లుగా పరభాషా ప్రాబల్యంలోపడి నలిగిపోయే తెలుగువాణికి విశ్వవిద్యాలయంలోను, ప్రభుత్వ వ్యవహారంలోను, ప్రజాసదస్సులలోను, హుందా తనము గౌరవము ఎలుకుబడి కలిగించడం ఆంధ్ర ప్రజలందరు తమ పనిత్రలక్ష్యంగా భావించి సదుములు కట్టుకొని ప్రయత్నించాలి.

ఆంధ్రజాతి ఇకనించీ, దేశోద్ధారకులు, దేశభక్తులు మొదలయిన పుణ్య పురుషుల సమున్నతాశయా లనుదినము మననంచేసుకుంటూ మన భాషకు, కళలకు, విజ్ఞానానికి,—సమగ్రసంస్కృతికి అన్నివిధాలా దోహదం కలిగించగలదనీ, సవ్యాంధ్ర రాష్ట్రంలో ప్రజాసామాన్యం సంపూర్ణ వ్యప్తి సమప్తి వికాసాలతో విలసిల్లగలదనీ కాంక్షిస్తున్నాము.

అందువలననే, వారు పద్మావతిలో మఱొక చోట — కావ్యమున సాధారణముగా, — పదము నందు, వాక్యబంధమునందు, అర్థమునందు, రసము నందు—ఈ నాలుగు తావుల దోషములు ఘట్టిల్ల వచ్చుననియు, అట్టి దోషములు పాపగతుండు, తత్కావ్యకర్త జాగ్రత్తపడలేననియు, ముఖ్యముగా, రసప్రతితికి భంగకరమగు నే విషయమును, కవి యుపేక్షింపరాదనియు, దోషశిక్షయేమే నున్నదో, సత్వరమే దానిని తొలగించి వేయుట యంతి తమనియు, పై దోషములకు దూరమైన కృతి, కావ్య మనియు, ముద్దాటించి యున్నాడు.

(పద్మావతి. ప. పూ. ము. పు. 473-474)

4

శ్రీ శివశంకరులకు, తమ కావ్యములలో కథా వస్తువు, దైవికముగానని, పౌరాణికముగానని, ఉండుననియు పట్టుబట్టెను. చారిత్రకముగా, చరిత్రావ్యముగా, స్థానికముగా, నున్న వివిషయములైనను, ఎట్టిదియునైనను, ఎంతచిన్నదియునైనను, గ్రహించి, రసవత్తరముగా దూహించింపగల ప్రజ్ఞ శివశంకరుల లేఖిలో నున్నది.

వివిధముగాను ప్రామాణికముగాని విషయమును మాత్రము, వారు కృతులలో వ్రాసింపరని ముఖ్యముగా గమనింపవలసి యున్నది. వారి కృతులలో కొన్ని, కల్పణుని రాజతరంగిణిమాలముగా ఐనుపడి యున్నవి.

శ్రీ శివశంకరుల కృతులు, భిన్న భిన్న విషయములను దెక్కించిన జర్పించి వివరించినవి. ఈ సన్నివేశముల శిల్పములో యాథావ్యయనే ప్రకటించుటయేగాని, శ్రీ శివశంకరులలో, తుల, మతి, జాతి, సంఘ, దేశ, రాష్ట్ర, ప్రాంత, ఆచార, వ్యవహారాది పక్షపాతము ఏమాత్రము గోచరింపదు. పై చెప్పి, వారికృతులు పై యంశములకు వెలుగువెట్టు నూతనోత్తేజమును గలిగించువదిగా, వాహితీసంపద్యములుగా, నున్న వనులలో సంజేషము లేదు.

5

శ్రీ శివశంకరుల నాయనాటికలలో, “యక్షరాత్రి” గీతికా సల్లాపకము.

యక్షరాత్రి యనగా, యక్షులకు సంబంధించిన రాత్రియనిగాని, యక్షులలో ప్రవృత్తమైన చరిత్రగల యొక రాత్రియనిగాని, దోహింపరాదు. కాని, యక్షుల ప్రభావమువంటి ప్రభావ మొకటి,

నాయికా నాయకులపై అన్యులముగా ప్రసరించి, మైముజుడించి, సుఖసమాగమముతో, వారిని నుహాంధరస నీచికలలో నోలబడించినది. దానినిబట్టి, ఈ సల్లాపకము “యక్షరాత్రి” అనిపించుకొనినది అని మాత్రము చెప్పవచ్చును.

పక్షరాత్రికవలె యక్షరాత్రికి, సుఖరాత్రి అను సభిప్రాయమును చెప్పవచ్చును. పక్షమున కొక నూలు ప్రేయసీ సుఖసమాగమముతో రాత్రిని జరుపుట, సంప్రదాయ విహితమై యున్నది. దానినిబట్టి, ఆ రాత్రికి పక్షరాత్రి అను పేరు వాడుకలోనికి వచ్చినది. అదియు, సర్వప్రకారముజైనవాడు, సుక్ష్మపక్ష రాత్రియందే అట్లు ప్రవర్తించవలెనను వాచారముతో నున్నది.

అట్లే అలవాటులోనున్న పక్షరాత్రి కాకున్నను, అనాటి రాత్రి అట్టి యక్షిణి ప్రభావము నాయికా నాయకులపై ప్రసరించి, అట్లు ప్రవర్తించ జేసినది కావునను, ప్రకృత కథావిధానమును యక్షరాత్రియని యనుటయు సముజనముగా నున్నది.

యక్షరాత్రి అనునొక పండుగ, మనకు క్రాస్తీయముగా, సంప్రదాయనిధ్యముగా, వచ్చుచున్నది. అది, ఆశ్వయుజ శుద్ధ పూర్ణిమనాడు వచ్చును. ఆశ్వయుజ శుద్ధ పూర్ణిమ, పరివత శిరచ్ఛంద్ర. చంద్రికలతో ఆనంది సాంద్రముగా నుండునట్టిదిగాని, ఆ రాత్రి జరుగు పక్షరాత్రివృత్తవము, కొముడిజాగరముగా నూన పరిణమించినదిని కొందఱ మతము.

ఆశ్వయుజ శుద్ధ పూర్ణిమనాటి రాత్రి, మఱొక ఉత్సవము, దేవతా ప్రీతికరమగు వ్రతయోగముగా జేయుటనని, మనకు ప్రసిద్ధమైయున్నది. దానిని, కోజాగర వ్రతమందును, దాని విధి యిది—ఆశ్వయుజ శుద్ధ పూర్ణిమనాటి రాత్రి, మేల్కొనియుండి లక్ష్మిని, పరావత సహివృద్ధిని నిండుమి పూజించి, పాగుకుడు, వేళ్ళొంగవలతో జానిమాడవలెను. అనియును పట్టావరించినచో, లక్ష్మి ప్రసన్నురాలై కోజాగరి?—ఇప్పుడెవడు మేల్కొనియున్నాడు? నేనే వ్యయముగా వానిదగ్గరకుపోయి, వరములిచ్చి వాని నుద్ధరించునుగాక యని పోయి, అట్లానరించునట.

పక్షరాత్రి, కొముడిజాగరము, కోజాగర వ్రతము, సుమార బిక్క సమయముందలివే యపుట, అన్నిటిలోను, వాదాపు నియమము లొక్కటిగానే యాహించినది. రానురాను ఈ ఆచారము పూర్తిగా పాటించబడిక, వేళ్ళొంగవలమును, అక్షాక్షిడ సూరిమే మిగిలిపోయి, అది అక్షరాత్రియగు స్థిరపడినది. కాని, అక్షాక్షిడయు నాగరకులకు విహితమే.

యక్షరాత్రి ప్రభృతులను, వాత్సల్యమును, తన కామనూత్రములలో, నాగరక వృత్తియను, వివరించుచున్నాడు—

“యక్షరాత్రిః, కామదీబాగరః, సువసంతకః, సహకార భంజికః, అధ్యుష్టాదికా..... దేవాభ్యక్తి క్రిడా జనోభ్యో విశిష్ట మావరేయం రితి సంభూయ క్రిడాః.” 206.

వాత్సల్య. కామ. నాగ. వృ. గ. ర. ర. క. పై మాత్రములో నిర్వచించబడిన వన్నియు, నాగరకుడు చేయవలసిన వియములుగా నుద్దిష్టములైనవి.

పై మాత్రమునకు, శ్రీ పంచాంగుల ఆదినారాయణ కాష్ఠాగారీ క్రింది విషయమున, ఆంధ్ర వివరణమును వ్రాసెయున్నాడు—

“యక్షరాత్రిః—ఇదియొక మాహాత్మ్య దివసము. (అనగా వ్రతదివసుని యర్థము.) దీనిని కొంచెము పక్షరాత్రియనియు, సుఖరాత్రియనియును, నందురు. యక్షుల దివసున సన్నివిష్టులై యుండుటచేత, దీనికి యక్షరాత్రియని పేరు వచ్చినదియను, నాగరకులగు వారు సుఖాతికయమహో జాదము మున్నగు మహా ప్రమాదనములగు నాటపాటలతో సుఖముగా కాలము గడిపునట్టి దివసము గనుక, సుఖరాత్రి యనియును, కుక్కుర్వములను రెండు పక్షములలో కేవలము ఒక్క పక్షమునందు మాత్రమే, జరుపునట్టి వ్రతాత్మకము గనుక, పక్షరాత్రి యనియు నందురు. ఈ వ్రతమునకు నామమునందు గల శ్లేషమే కాని, వ్రతాదరణ విధానమునందెట్టి శ్లేషములేదు. ఈ వ్రత కాలమునందు విజృంభణవారు, పూజాపురస్కారారులను యక్షుల సుద్దేశించి చేయవలయును. కాని, రానురాను, ఆ సంస్కారము హానిహాయి, కేవలము లోకులు తిలకింప నానాదు జూదములాగుచు ప్రాద్దువుచుండుదురు. ఇయ్యది కార్తికమాసాస్థిమి చేయునట్టిది.”—అని.

కాని, ఇందు మించు, యక్షరాత్రి, కామదీబాగరదుర్భవములు, ఒకదాని కొకటి సంబంధించి, సమాన వియములతో ముండుటచే, కేవలము కుక్కురద్రాక్షులయందే చేయదగినవిగా గోచరించుచున్నవి. అదియును గాక, కామనూత్రముల పూర్వ పరావమర్శమును చేయగా, వన్నియు రాక్షసులలో గణితా గృహములలో, కవి గాయక ప్రముఖులు గోష్ఠులు జరుపుటయు, సుఖముగా గడుపుటయు, నాగరక వృత్తిను విశేషింపచేయుచున్నది. దానిని బట్టి, పాశ్చాత్యులు కూడ, పై మాత్రముపై తమ యభి

ప్రాయమును నూచించుచు, యక్ష రాత్రి వివరణమున, వన్నియు రాక్షసులలో గణితా గృహములలో కవి గాయక ప్రముఖులు గోష్ఠి చేయుచుండుటయు ప్రధానముగా నోడివియున్నారు.

శ్రీ శివశంకరులు, ఆ అభిప్రాయమునే స్వీకరించి, తమ గీతికా స్థలాపకములో, నిరంబవతీ ఇందు రాజుల సుఖసమాగమము నొక యుక్తి ప్రధానము వంటిదిగా వర్ణించుచు, నాటికకు, యక్ష రాత్రి అని నామకరణము చేసినారు. అది యంతయు సమంజసముగా నున్నది.

6

యక్షరాత్రిలో, నాయకయైన వికటనిరంబ తప్ప, రక్తికనవారు, కథాసంవిధానమున కనువుగా, కల్పించబడిన పాత్రలు. అయినను, వారు నిజముగా ఉన్నారేమో అనిపించునట్లుగా, ఈస్థలాపకములో విలసిల్లుచున్నారు.

7

ఇందురాజు, నేమికవి, భీమరఘుడు, సునంద, వికటనిరంబ, అను అయిదుపాత్రలతో, యక్షరాత్రి పూర్తి అయినది.

ఇందు, వికటనిరంబ, నాయక. ఇందురాజు, నాయకుడు. సునంద, సఖి. నేమి, భీమరఘుడు, ఇందురాజున్నేహితులు. నేమి, కవి. భీమరఘుడు, గాయకుడు. వికటనిరంబను, నిరంబవతి అను ముద్దుపేరున, నాటికలో పిలిచినారు శ్రీ శివశంకరులు.

వికటనిరంబ, ఉజ్జయిని నినాసురాలు. విద్యావతి. కన్యూత్రి. ఈమె, కావ్యము లేవైనను రచించినదో లేదో తెలియుదుగాని, ఎన్నో ముక్తకములు రచించినది. వానిలో కొన్ని మనకు ఉపలభ్యమానములవుచున్నవి. ఆ ముక్తకములు, ప్రసిద్ధ ముక్త కావ్య కర్తల ముక్తకముల కెందును తీసిపోక, రసస్పృహకములై యున్నవి.

వానిలో, ఉదాహరణ రీ క్రింది ముక్తకముల నరయుదుము—

“కింద్యారి దైవహితకే, సహకారకే సంతోషితన విషవృత్తక విషహాపః యస్మిన్ మనాగమి వికాస వికారభాజి ఘోరా భవన్తి మదనభవర సమ్మిహితాః”

(విరహిణి, తన యింటిముందర వసంతకాలములో పూచిన సహకార వృక్షమును చూచి, —) “ఓ దురదృష్టవతి! ద్వారమునొద్ద పెరిగిన తియ్య

మామిడినన్న కల్లు విమ ప్రయోజనము? ఈ పాడుచెట్టు విషవృక్షము నుమా! ఇది కొద్దిగా వికసించగానే, మన జ్వర కష్ట పాపములు ఘోరములుగా చెలరేగుచున్నవి.” అనెను.

“దిగ్విమానదన చుంబితేర్వయా
మీక్ష్యపద్యతి దివా భవద్యతిః
దిర్వితిః పృథువమోఘకోదదు
స్తేన సాఽసి పరిరభ్యతేఽభిలా.”

(ఒకానొకరాజు కీర్తినిగురించి, ఎవలో ప్రశంసించుచు, — “రాజా! దిక్కులనే స్త్రీలముఖములను ముద్దు పెట్టుకొంటున్న నీ కీర్తిని చూచి, స్వగ్రమనే కాంత, ఈర్వకల్లు, పృథువమోఘకోదమును చూపినది.” అనివాడు. పయోధరములు అనగా, మేఘములు, పాలిండ్లు. ద్యౌభామి నీ యభివృద్ధిలో సర్వాంగాలింగితయునునది. అనగా, కీర్తిదిగంతములను, స్వగ్లోకమును వ్యాపించినది తాత్పర్యము.)

“లావణ్య సిన్ధు రవరైవహా కేఽయ ముత్ర
యత్రోత్పిలావి శిశినా సహ సంప్లవతే!
ఉన్నజ్జలి ద్విరద కుంభికటిప యత్ర,
యత్రాపర కదలికాణ్డ మృణాల ద్విక్షాః.”

(వాయిక నదిలో పోల్చి వర్ణింపబడినది. — “ఈమె లావణ్య సిన్ధువు. ఈ నదిలో కల్లు కలువలు చంద్రునితో సహా ఈరుదున్నవి. గజకుంభములు పైపి లేలుదున్నవి. అరటిపోతలు, తామరకూండ్లు, ముత్యకావాల లేలియాడుచున్నవి.” అని.)

— వికటనితంబ, తన చరిత్రనునే తెప్పకొనుచు, చెప్పిన ముక్తము, సరసము వాడెను కాదు, కాస్త్ర మార్గగా గంభీరముకూడనై యున్నది.

ఈమెకు, వికటనితంబ అను పేరు ప్రధాన నామధేయముగా తోచదు. వికారమే, మాయరాని బదువు గలిగిన నితంబప్రభు గలది యని హాస్యావృద్ధ మైన అర్థముగల ఇట్లే పేరును, తల్లిదండ్రు లామెకు పెట్టియుండరు. పెట్టినను, లోకజ్ఞానము కలిగినవీధి, ఆమె తన కామేరు నిలిచియుండ నివ్వగింపదు. రసికురాలుగా, విద్యావతిగా, కవయిత్రిగా, పరిగణింపబడుచున్న ఆమె, తా నా పేరుతోనే వ్యవహరింప నమృతంపదు కూడ. కాని, — జఘన చపల, ఘన హస్తిన, కాసిన కవి, నిద్రాదరిద్ర కవి, సునశ్చేత్రుడు, ఇలాగని నామములు లేవా? అవి, వారికి నూనినతి గొనివచ్చుచున్నవా? అట్లే, ఆమె కామేర ప్రధాన నామమైయుండు — సనియు కొండలుండరు. ముత్యకాపేరున్నట్లు ఎక్కువైన కన్పించక మోపుటకూడ, వారి వాదమును జలపరచుచున్నది. కాని, — ఆమె, ఒక

వికటనితంబ నుద్దేశించి, ఎక్కువగా వర్ణములు తెప్పియుండును. అవి విరళప్రచారమువగు నచ్చియుండును. వానిద్వారా, ఆమె, వికటనితంబ అను పేర ప్రసిద్ధిపెచ్చి, తమ కామకు, ఆపేరే యాధముగా నిలిచియుండవచ్చును. — అని కొందఱాహించుచున్నారు.

శ్రీ శివశంకరుల అభిప్రాయము కూడ, ఇదియే యని స్పష్టమవుచున్నది. అది సూచించుచు వారు, యక్ష రాత్రిలో —

“గృతములో నీపేర్లు కలిసిపోవగ నిమ్ము!
వికట నితంబయ్య విభ్యాత నామ మెట్లు
అపంద్ర తారార్క మక్షయ్యమగుగాక!”

యక్షరాత్రి. (ప. పూ. ము పే. 569.)

అని ఇందు రాజుచే బలికించి, మరల దానిని వృథముచేయుచు —

“ఈ వికారపు పేర ఇంపయ్యనా మీకు!
ప్రాణవాధా! నమ్మ పరిహసించుట తగునా?”

అని వికటనితంబచే ప్రశ్నంపడేసి, అందుకు సమాధానముగా, ఇందురాజుచేత —

“బ్రహ్మకైసను తరమె పడిన పేరును మార్చ!
విసలేద ప్రేయసి! వికటకల్పమున్నవని
అభిధానముందు రహస్యమున్న విధంబు!”

యక్షరాత్రి. (ప. పూ. ము పే. 569.)

అని చాల సరసముగా పలికించినారు. ఇందు — “ఆమె కామేరు పడినజేకాని, వా సరము కా,” — దనుటను, “పడిన పేరును మార్చి” అనునది, పృష్టికరించుచున్నది. అందువలననే వారు, తమ వాటికలో ఆమెను నితంబవతిని గావించి, అచ్చటచ్చట, ముద్దుగా, రమ్యముగా “వికట” అని వాడినారు.

8

శ్రీమాన్ ఈ యూజ్టి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు, వికట నితంబను గురించి, రెండు వ్యాసములు వ్రాసినారు.

మొదటి వ్యాసము సాంరాశి మిది —

“శి వైకట నితింబానాం

గిరాం సుంశేన రంజితాః

నిందంతి నిజకాంతానాం

న మాగ్ధ్య మగురం వచః!”

అను శ్లోకము, బిల్వముని మా క్రి ముక్తావళిలో, రాజశేఖర కవికృతముగా కనబడుచున్నది. రాజశేఖర కవి, క్రి. శ. 900-25 లలో ఉన్నాడు. ఆయన

నేర్పొనుటచేత, ఈ వికట నితంబు, (క్రీ. శ. 900 లకు పూర్వము, జీవించియుండును. ఈమె ప్రథమ నామ మేమో తెలియదు. వికట నితంబా అను పద ప్రయోగము ఉన్న పద్యము లేనైనను రచించుటచేత, ఈమెకు ఈపేరు వచ్చియుండును. అంతేకాని, హాస్యాస్పదమైన వికట నితంబ అను పేరు ఎవరైన పెట్టుకొందురా? ఇటువలె చవల, ఘలువ వైది, కాశీన కవి, నిద్రా వర్తిద్రావి, ఇత్యాది నామములు కొందఱికి ఉంటున్నవి.

‘కే వైకట నితంబానా’ అను శ్లోకమును “పునర్భూ విషయోయాథా” అని భోజుడు, శృంగార ప్రకాశములో ఉల్లేఖించినాడు. అందువల్ల, ఈమె వికంతువనియు, తరువాత మరల పెండ్లియాడినదనియు తెలియవచ్చుచున్నది.

“వృక్షః కాతే వదతి స బాష్పం (నూచం) తద్విపరీతం పస్య హిగణ్యే లంపతి వోష్టే రంబా చంచా తస్యై దద్రా వికటనితంబా.”

ఈ శ్లోకము కూడ శృంగార ప్రకాశములోనే కనబడుచున్నది. దుద్రుని కావ్యాలంకారమునకు నిమిసాధువు వ్రాసిన వ్యాఖ్యలో, ఈ శ్లోకమే కొద్ది మార్పుతో కనిపించుచున్నది. —

“యథా, వికటనితంబాయాః పతి మనుకు ర్వాణో సఖి ప్రాహ—

కాలేమాచం సస్యమాసం వదతి కికాశం యచ్చసకాశమ్, ఉష్టేలుంపతి రంబా చంచా తస్యై దద్రా వికటనితంబా.”

ఈశ్లోకము వికటనితంబ తెలికత్తై పరికనట్లు కనబడుచున్నది. కాలవాచకమైన మాసము అని పలుకుటకు మాచము అనియు, మినుములు అను పదములో మాచము అనుటకు బదులు మాసము అనియు, బాష్పము అనుటకు బాష్పము అనియు; సకాశము అనుటకు బదులు కికాశము అనియు; ఉష్ట్రము అని అనుటకు, ఉష్టము అనికాని, ఉట్రము అనికాని, పలుకు ఒకానొక మార్గమునకు, వికటనితంబను ఇచ్చి పెండ్లిచేసి వారట. — ఇటువంటి మార్పులు, అరవీకుడు అయిన ధర్మ చరితాగా, ఈమె మరల ఎవనితో ఒక రసీకుని వివాహముచేసికొనినదని ఊహించవచ్చును.”

తెండవవ్యాసము సారాంశమిది—

శ్రీ మానవలీ రామకృష్ణకవిగారు, సంస్కృత చ్ఛందో గ్రంథమైన ‘జనార్దయ’ విషయమై వ్రాయుచు, వికటనితంబనునరచి ఇట్లని వారట—

“గోవిందరాజకృతమైన ఒకానొక ప్రమాదన ములో, వికటనితంబ నాయక యని తోచుచున్నది. ఈమె పునర్భూతు అని భోజుడు చెప్పినాడు. ఈమె, భరతనాట్యములో బాణ. శృంగారాదులను ఆవిష్కరించుటలోను, ఎదుటివారిని హాసభావములతో ముగ్ధులనుజేయుటలోను, చాల నేర్పరి. నిమిసాధువు వ్రాసిన ప్రమాదములనుబట్టి భోజు డిట్లు ఊహించి యుండవచ్చు. ‘బాలా తస్యీ’ అనే జనాశ్రయంలో ఆకరమునకు కర్త గోవిందరాజుగనక, మణి యెవరైన నగునాక, అందుదాహరించుటచేత కవి, (క్రీ. శ. 900 లకు పూర్వము.”

శ్రీ రామనాచార్యులుగారు, వికటనితంబ (క్రీ. శ. 900 ప్రాంతములోవిది అని అంగీకరించినారు. కాని, ప్రమాదనములోని కల్పితవ్యక్తి అను మాటకు అంగీకరింపలేదు.

దర్శనాధ్యక్షమైన శ్రీహిన్నస్వామి అయ్యురుగారు, వికటనితంబనునరచి, ఈ విలిత్యామును తెప్పినారు—

“వికటనితంబ, మార్గధర్మతో కాపురము చేయలేక, సూక్ష్మముగా ఎచ్చటికో లేచిపోయి, ప్రచ్ఛన్నముగా వేళాకృష్టి సవలంబించినదట. ఈమె కవయిత్రి యగుటచేత, మనోహరమైన పద్యమే పగ్యసమముగా నిర్మయించి, అట్టి శ్లోకము వినిపించిన దుక్కరికి ఆనాటికి ప్యకేరము సమర్పించునదట. కొన్ని నాళ్ళకు వైకికముగా ఆమె తిండియైన బాహుడు, అట్లు రాగా సుదృఢటి, తన నడివడిని క్షమించవలసివని, ఆమె ప్రార్థించినదట. అది విని తిండి మిక్కిలి నిలపించినాడట. ఆపదము—

“తారి! బాహు! మాకోడి, విషానై కర్మణో లలిః; దుష్టిధాతో రివాస్యాకం నణో దోషాయ కల్పతే.”

‘తెండి! దుఃఖంపము. ఇదంతయు కర్మ ఫలము. దుష్ ధాతువునకు నుణమురాగా దోష అయినట్లు, నాకు నుణము దోషముగా పరిణమించినది.’ — అని కూతురు, ఆయనను ఒదార్చిన దట.

ఇందు, అయ్యురుగారు చెప్పిన కథ, విరసముగానే కాక, ఒక రసీక యువనికి అంటగట్ట దగనంత దారుణముగా నుండుటచే, శ్రీ శివశంకరులు, ఆచార్యులవారియు, రామకృష్ణ కవిగారియు, అధిప్తాయములలో నేకీభవించి, వికటనితంబను పునర్భూతుగానే, నిరూపించినారు. అందువలన, వారు—

“నీమంతమున లేదు సిందూర రాగము గోరోచనా శేఖ మాడ ఘలమునందు

అప్పుడునుగలవె ఆగవగుట లేదేమి?
ఉత్తమాంగవ జేమ మెప్పియున్నది నీకు—
కావె వగవయ్యలో కవులు కొందరు నిన్ను
గణించుచున్నారని గణికాలలానుగా!

మర్నా మేకో యన్న మాడ్చి కోమను నాకు,
దీని వివరంలేమి, తెలుపుదువ కవయిత్రి!
భావ్యయ్య కావేని ప్రశ్న తీయింతువా?

అని ఇందురాజుచే ప్రశ్నింపజేసి—

“దుర్విపాకమున్నచే తుడుమకొనిపోయినది
ముల్లైదువలచిన్నె ముఖమునండి కవీంద్ర!”

(యక్షరాత్రి. డ. పూ. ము. పు. 585.)

అని నితంబులి నోటిమీదుగా, గద్దడికతో,
స్ఫుటముగా చెప్పించినారు.

కావె, శ్రీ శివశంకరులు తమ నాటికా నిర్మాణములో, మానినీకి లేదేమని కళంకము కలుగుట కిష్టపడక, కావలసిన కొద్దిపాటి మాత్రులతో, నితంబున ఉదాత్తి చరితముగా చిత్రించినారు.

ఇందురాజుతో పరిచయము కలుగునప్పటికి, వికటనితంబు పరమపవిత్రతాతీయముతో నున్నది. లోకములో తన పైనున్న అప్రపంచకు వెఱచియు, చేయు జది విడుచుకొరయు, ఆమె తనస్థితికి తానే లోలో పల విచారపడి, ఒక నిర్విరాగ ప్రాయమునకు వచ్చినది. ఆ అట్టి ప్రాయముననుసరించి, ఆమె కేవల మాధ్యాత్మికదృష్టితో, తద్వ్యాధకములైన గ్రంథములనే చదువుచు, వాని నాచరణమునజేటి, మహాత్ముల దర్శనముతో పునీతియగుచు, కాలము వెళ్ళిబుచ్చుకొనుచున్నది. అందులకు నిదర్శనముగా, వికటనితంబు, ఇందురాజుతో సంభాషించునపుడు, అశ్వహూమని బుద్ధచరిత, సౌందరనందము, తన సరసనే యుంచుకొనియున్నది. (పు. 586.)

జౌద్దగ్రంథములు, జౌద్దకథలు చదువుటతో, ఆమె వివరదర్శకులతో విహారించుచున్నదని తలపరాదు. ఆ గ్రంథములలో బోధింపబడిన నిర్వాణ మార్గములు, సుఖకాంతులు, మనఃప్రసన్నత, పరోపకారపరాయణత్వము, పెద్దలసేవ, సత్త్వము, మున్నగు మూర్తిములు, జీవితవిశిష్టములుగా ఆమె నాకర్షించినవని గమనింపవలెను.

ఇంతకును, అసహాయురాలై దీనచరిత్రయైన నితంబుమీద, కవి సభాపతరు దయాదృష్టి ప్రసరించినది. కవుల దృష్టిలో పడిన కావినీకి, కల్యాణము కలుగక తప్పదు. అందుకు పువర్ణువు అనుటచేత, హృదయము ద్రవించి, సుఖము మజ్జింతి స్థిమిగతికి చేరిచినది. ఇక, ఆమెకు పునస్సౌభాగ్య భిక్ష పెట్టక

తప్పని సరిఅయినది. అందువలన, కవయిత్రి, రసమరాలు, అయిన నితంబులకి, కవి, రసమకు నకు ఇందు రాజుతో వివాహము జరిపించి, శ్రీ శివశంకరులు, నారిని యక్షరాత్రి సుఖములో నోలబాదించినారు.

శృంగార రసబంధురములైన పద్యములను చెప్పిక రసమరాలికి, భర్తగా, ఒక ప్రాధ రసక కవని సమ కూర్పుట సరసమేకదా!

9

“కాలిదాసుని దూత కావ్యమున్న నొకమారు

పఠించుచుండగా పండు వెన్నెలరేయి

మనసు వొడమెను మేఘ మార్గన పయనింప—

(డ. పూ. ము. పు. 585)

వెనువెంటనే శ్రీ శివశంకరులు, తాముగా, సుహావిమయైన ఇందురాజుచే, అతిదీర్ఘవృత్తిమైన యాతా ప్రబంధమునకు మొనయించినారు.

ఒకానొక ప్రఖ్యాతమున, ఆశ్చర్యముగా పయనము నారంభించి, ఆయాత్ర—

“రామభద్రపద రాజీవాంకిత

మేఖలముగ నా మేటి రాముగిరి

స్నిగ్ధచ్చాయాక్షిణిజంబులకడ

గడపి నాసరము.....పిమ్మట

మాలకూట మను మహితీక్షేత్రము.....”

(డ. పూ. ము. పు. 586)

ఆమకూటగిరి మున్నగునానిని జూచుచు, క్రమముగా ఉజ్జయిని, సుహాకాశీక్షేత్రము, దశపురి, కురుక్షేత్రములమీదుగా, ఆర్యావర్తమును పూర్తిగా చుట్టి వచ్చినది.

ఇందు, ఇందురాజుతో సంపూర్ణముగా శ్రీ శివశంకరులే మూర్తిధివించినారు. స్వయముగా సాదరేపమునంటి యోగసిద్ధాంతజనముతో, జేరేజేరములు, మూలమూలలు, మిమ్ములువచ్చే చోటులు, అఖండ నియంతిలో సంసర్పించుచు, యాత్రలు నడిపినవారికిగాని, అచటచటి విశేషములను కన్నులకు గట్టిన బుద్ధివర్షించుచు, యాతాప్రసంగములను వివరింప సాధ్యపడదు. స్వయముగా శివశంకరు లిట్టి యాత్రల నెన్నియూ మారులు చేసెయున్నారు. అందువలననే, కాలిదాసుదుల ప్రభావము, బోధుక్యము, శివశంకరులలో ఆయాసందర్భములలో సరసముగా వ్యక్తమగుచున్నది.

10

యక్షరాత్రి, చిత్రచిత్రవిషయములను తెల్పిందినది వర్ణించినది.

1. యువకపులు అనగా కులకపులు, అగ్గిరులు, వారు, తమవిధియనునగాని, మఱికోకరి విషయమున గాని, సంఘటింప నుత్సాహమును అనుభవించినారు. వారిసోదరిలో మాత్రుగింజ వానరు, అర్ధమింజు, అది కూచించుచు, యక్షరాత్రి, ఇట్లనెనది—

“ఉత్తమునిలో నాకు యువకపులమారాన
అచిరకాలమునంది అప్రతిష్ఠ ఘటిల్లే!”

(యక్షరాత్రి. డ. పూ. ము. పు. 565)

ఈ పలుకులు పలుకుచు, పాపము, నితంబ, అపరాధి దుఃఖముతో గోదనము చేసినది.

2. వితంబవతి ఇందురాజులకు, అన్యోన్యము ప్రణయభావము మనస్సులలో అంకురించినది. మాటల ద్వారా, చేష్టలద్వారా, అది, ఇందుకిందుక ముగ్ధ భావధరముగా జరిగినదయ్యెను. కాని, ఇంకను బాహ్య బ్రతు పరిణతికి రాలేదు. అట్టిది, వ్యంగ్యప్రభవమును పొందుచున్నది, మహారాజుల సమన్వితముగా, శ్రీ శివశంకరులు, వితంబవతిచే, ఇందురాజుతో పరికించిన పలుకులు, మొత్తము యక్షరాత్రికి, లేవము చెప్పుచున్నది. అది ఇది—

ఇందు రాజుగొడ్డినున్న గ్రంథమును చాచి,
వితంబవతి అనినది—

“కాముది భవశ్రీమా కాశ్యయ బద్ధమా
కోకి మోక్షింపగా కోర్కె పోషించుచున్నది.”
(యక్షరాత్రి. డ. పూ. ము. పు. 568.)

ఇందు, కాశ్యయ బద్ధము, కోకియు, అనువాదవి ముఖ్యముగా గమనింపవలెను.

3. కావ్యపరిగణనములోనికి రాని ఖండకృతులు వ్రాసిన కవికి గలుగు యోగ్యము, తాత్కాలికముగా జనిసమూహములో కనబడినది, అది చిరస్థాయి కానేరదనియు, అచిరముననే అది వికరీతిగా మార్పొప్పుదియుగా, అత్యవసరముగా గూడ, పరిణమించుననియు, ఇందురాజు కనిపించు పలుకులద్వారా, నూచితముననున్నది.—

“చిన్ని చిన్ని ఖండకృతులు
చెప్పి కీర్తి వదిలినట్లు
అల్పకాద మొందుదుండు
బార్య వందివమ్ము స్థూ!”

(యక్షరాత్రి. డ. పూ. ము. పు. 572.)

మచ్చుటగా ఈ మాట నిదర్శనములు చాచును, విశేషములను మార్చికలో చూపించును.

11

గీర్వాణభాష, నిజముగా గీర్వాణభాషయే అని, అంతకు మించిన మంచి భాష లేదని, అందు

రచింపబడిన కావ్యములే కావ్యములు అని, అందు జరిపిన వ్యవహారములే వ్యవహారములు అని, కేవలము గీర్వాణభాషయే వ్యవహారభాషయు కావలెనని, శ్రీ శివశంకరుల గట్టి నమ్మిక. అది నిరూపించుచు, శ్రీ శివశంకరులు—

“సర్వతో ముఖాశ్చ శ్రీ
సంస్కృతస్యైకతా వేదాన్.”
.....

“గీర్వాణమునందు కవితి
శ్రీ హేతువసుల నిజము.”

(యక్షరాత్రి. డ. పూ. ము. పు. 581.)
అని ఉద్ఘాటించినారు.

12

పాత్రులద్వారా సంభాషణమును వనపుటలో శివశంకరుల తేలిది, ఒక విశిష్టభావము నందుకొన్నది. ఏమిదముగా, ఏమిదకో, మొదటి పాత్రసంభాషణమును ప్రారంభించి ముగించుకో, అతవిధముగా, అనేక వనకలో, రెండవ పాత్రకుడ ఆ సంభాషణమును అందుకొని పొందును. అనగా, ఆ సందర్భమును ఆ అవశ్యకతను పురస్కరించుకొని, పూర్వపాత్ర ప్రారంభించిన వృత్తాంతములనే తిరువాతి పాత్ర కూడ కొనసాగించును, అట్టి సంభాషణ క్రమములో, కావ్యసంక్రమణకు అదా తేలిక సంపాదించి, రసవంతమును జేయుటయే గాక, పాత్రలను గూడ, తనతో దస్థత్వానికి గొనిపోగ శక్తి ఇమిడియుండును.

విశిష్టభావమును పొందినదలచి ప్రతి కవి యొక్క కావ్యము, ఈ సుర్వాగమ తిప్పిక ఆవలంబింపవలయును. అందును, గీతికాంబూజకావ్యకములలో, ఈరీతిని ముఖ్యముగా గమనింపవలెను.

13

యక్షరాత్రి, విశిష్టమైన గీతికాంబూజక కావ్యమని, అడుగడుగున విడిచియుంచున్నది. ఇందు మరియొక విశేషముకూడ గలదు.

వస్తువు, కాలము, ప్రదేశము, అను మూడు (Three unities) ఈ పల్లాపకములో, అద్భుతముగా, ఇమిడిపోయినది. ఒక్క యానుమాత్ర కాలములో, మొత్తము కథ జరిగిపోయినది.

ఇట్టి నాటికలు తెలుసున లేవు. గ్రీకు నాటికలు, కొన్ని పాశ్చాత్యనాటికలు, కానవచ్చుచున్నవి.

సవ్యత్వమును ప్రతిపదిమున ప్రదర్శింపగల ప్రజ్ఞ, శ్రీ శివశంకరుల తేలిది అలవడినది.

కంఠధ్వని

శ్రీ కవికొండల వెంకటరావు

ఈ కథ నేను కన్నీళ్లతో వ్రాస్తూ వున్నాను. ఇదివఱలో ఎన్ని కథలు వ్రాసినా సిరాతో వ్రాశాను కాని ఈ కథ మాత్రం నేను కన్నీళ్లతో వ్రాస్తూ వున్నాను.

—గోదావరివరదనుగురించి అనేకులు అనేకవిధాలుగా ఈ మధ్య చెప్పకోవడం, పత్రికలలో కుప్పటిప్పులుగా అచ్చునెయ్యడం అంకెలు పెయ్యడం ఏర్పాటు కావడం, చందాలు నమూలుచేయడం, వరదబాధితులకు సాహాయ్యపడ్డం, చాలామంది యీ వఱకే ఎఱిగివుంటారు. దాన్ని గురించి మఱి వివరిస్తేనా ఉన్నగోడు చెడగొట్టుకోవడ మవుతుంది:

దుమ్మగూడెంనుంచి బ్రహ్మసమేధ్యం దాకా ఏర్పడ్డ మహానవంతి వర్షనాతీతం. అదంతా రెండవ మహార్ణవ మనవమ్మను. ఆమధ్యనున్న ప్రజ పడ్డ అగచాట్లు అసంఖ్యాకాలు. పశువులేమిటి, పక్షులేమిటి, పాములేమిటి, పాకలేమిటి, నరులేమిటి నానా జీవరాశి నవభీభత్సంగా తల్లడిల్లబోయింది.

కాని ఆ గండెండ్లి పోయినాయి, ఇప్పుడు

నేనేమైనా వ్రాస్తే, నిమ్మకు నీరోస్తూన్నట్టు చదివేవారేగాని గమ్మున గంగచేస్తూ వుందని లేచిపోరు.

“అనాడు గోదావరికి కాదు గండ్లు పడతా! నా కండ్లకు! వల్లువై ప్రవహించింది నీరుకాదు కన్నీరు” అని నే నిప్పుడంటే నమ్మేవారెవరు? అయినా నా కలం ఇప్పటికీ కన్నీటముంచే వ్రాస్తూవున్నాను.

ఇప్పటికీ, అనగా మూడువారాలైనప్పటికీ, ఇల్లు తడారలేదు. ఇంటిలోపలిగోడలు, గొందిలు, బీగువాలు, పీటలు, నమస్తం గీత గీసి చూపినట్టు నీటిమట్టం చూపెట్టేది. నాని పోయిన నరుకునంతనూ ఎండబెట్టడం ఇంకా పూర్తికాలేదు. ఎండినా ఆయావస్తువులుమఱి పనికివస్తాయన్న ఆశ నాకు లేదు. అయినా నా పడకకుర్చీలో కూర్చుని నేనీ కథవ్రాస్తూ వున్నాను. పడకకుర్చీ లో కూర్చుని వ్రాస్తూవున్నాన్నంత మాత్రంచేత సుఖంచే వ్రాస్తూవున్నాను అని అనుకోకండి! దుఃఖంచే వ్రాస్తూవున్నాను!

“ఎందుకు నీ కంఠ దుఃఖం?” అని అడుగుతారేమో! తోడిమానవుని చూచి!

ప్రకృతిముందు ఓడిపోయిన తోడిమానవుని చూచి ఈ దుఃఖమంతా నాకు కలుగు తోంది. కథకంటే కబుర్లుగా చెప్పకుంటే మెఱుగనివిస్తుంది! అయితే కబుర్లను మఱచి పోతాం! కథ అయితే అలా నిలిచివుంటుంది! కథకు పారస్వతలోకంలో ఒక స్థానముంది! కబుర్లకు అట్టి స్థానంలేదు. అంతేత దీనిని కథగానే ప్రవచించివ్రాస్తాను.

గోదావరినిగురించి తలపోసేటప్పడల్లా కవుల కొకానొక విపరీతబుద్ధి పొడమకమానదు. అసలు ఏది వాడు తలపోసినా అంతే అని నా ప్రాహ! భూమినంతమా జలమయంచేసి ఆ జలంలో మత్స్యపతారంగా శ్రేమన్నారాయణమూర్తి విహరించినవాడన్నది నిజమేమో అని అనిపించి ఆనాడు, అనగా 15.8.1953 వ తేదీ రాత్రి రాజమహేంద్రవరంలో! ప్రళయమన్నది అబద్ధంకాదనిపించింది. ఒక్కొక్కటి హిమాలయపర్వతాలు అడుక్కుపోయి హిందూమహాసముద్రం లెప్పన పైకి తేలిందన్నా నప్పేలా గగనపడింది.

ఎలాగోనా వానలేదు ఆ రాత్రి! మబ్బులేదు! చుక్కలు ప్రకాశమానంగాఉన్నాయి. గట్లను గోరాడుతూ గోదావరి ఎప్పుడీవలకురికిపడదామా అనే తుదిక్షణంకోసం వేచియున్నట్టుంది. చూచేవాళ్లకు బాగానే ఆనుతూవున్నది జలప్రవాహము. నడిచేవాళ్లకు పోతగట్టంతా కూడా “స్పంజ”లాగు మెత్తమెత్తగా తట్టుతూ కాలుసాగిస్తూనేవుంది. అయితే పడుకున్నవానికి పరాకుసెప్పేవానికీమాత్రం అమృతాతల్లి

అనిమేషమవ్వదు మత్తుమందు జల్లేసింది. గిండ్లు కొట్టేసింది! ఒకచోటా? కాదు! అనేకచోట్ల! ఒక రీతిగానా? కాదు! అనేకరీతులుగా! ఇవ్వదు వాటి నన్నిటినీ, కాటారం నుంచి కపిలేశ్వరందాకా లెక్కించడం అంటూ వస్తే-అప్రస్తుతం. అవన్నీ ఈపాటికి పూడ్చేనే వుంటారు. మరిన్ని, నదియొక్క ఉద్భుతం తగ్గిపోయినాక, నీరు, గండిపడి పడ్డచో నిండిపోయి పడ్డచో ఎవరికి కావాలి?

* * * *

కాని ఒక్కలిప్తలో ఆనాటి రాత్రి ఆర్యాపురంఅంతా జలప్రళయమైపోయింది. నే చెప్పదలచుకొన్న కథకూడా ఇక్కడ నుంచే ప్రారంభం! ఎల్లెక్కో తిగల్గొకి పిల్లకాయల “బరబర” బండ్లక్కి కూర్చున్నాయి. గది కన్నంలోపెట్టిన తిరగటి గురుజు కిటికీలోంచి తొంగి చూస్తూవుంది. ఛేడీల్ ఛేడీల్ ఈదవడ ఆదవడ చపేటలిచ్చి, ముక్కుమీద గుడ్డినట్టుగా, గుంపులుగుంపులుగా, ఏగినదూలాలు, టేకిపలకలు, మద్ది మానులు, గుమ్మాల్లోంచి దూరి కొన్ని, కప్పులు తన్నికొన్ని, ప్రహరీ గోడలు పడగొట్టికొన్ని, ఇలా ప్రజతోపాటు పంకిలంతోపాటు తామూ పామరులే అన్నట్టు వరదల్లు త్రొక్కసాగాయి. నడుస్తూవుంటే వెనుదలుముగొచ్చి, “చచ్చిపోతావా? గుచ్చుకుపోతావా?” అని అడిగేలా “హోరు హోరు! హుం హుం!” శబ్దం గావించుకుంటూ ఒకటేవరద! ఒకటేవరద!

అంతలో అరుగెక్కింది. మఱి కొంత నేపట్లోనే అటుకెక్కిపోయింది. అంతా నీరే

అంతావరే! చూరులంట దొర్లి పడే నీరూ
ఏటిలోకే. మేరలేకుండా జీవనాధారాలు
గోలుపోయి ఏడ్చేవాళ్ల కన్నీరూ ఏటిలోకే!

ఒకడు లెలిఫాన్ స్తంభం ఎగత్రాచి
చివళ్లు పట్టుకు వ్రేలాడి “వ్రేళ్లు పట్టు తప్పి
పోతున్నాయి! రక్షించడ్రోయి” అని కేక
స్తూంటే అది వినిపించుకోకుండా, కప్ప
దొలుచుకు పైకి తెప్పన తేలినట్టువచ్చి ఒక
కుటుంబం కుటుంబం ఒకటే అరవంట!
“ఏమర్రోయి! ఇంటిల్లిపాదిమి హతమై
పోతున్నాము! గంగమ్మ కాశాలి అయి
పోతున్నాం! మాకు ప్రాణదానం చేసే
వాళ్లు లేరా? పడవలు లేరా? తుతనేరరా?
కొంప కూలిపోయేది! మేం ముంపులో
పడిపోతున్నాం!” అని ఒకటే అరవంట
ఆకుటుంబం కుటుంబం! మరోవోట పడు
కోడానికి మంచమంటూ లేని ఒకవ్యక్తి
తలుపుడొకే త్రిమామూలుప్రకారం ఆతలుచే
తల్పంగా తేనుకు పడుకున్నట్టే. గుండెల
మీద చెయ్యేయకు గుడ్లు పట్టేట! ఎగ
లెంతగా అలసి వచ్చేపో వాపం!—పక్కకు
తిరిగాట! చెయ్యి ఆలా వేశాట్ట! తేల
గొడుతూ నీరు చేతికి తగిలించట!—ఆట్రే
లోతుండదని, తేలే తలుపుమంచం దిగి
నట్టు దిగబోతే—మోకాలబంటి, మొల
బంటి, మెడబంటి, ఇల్లంతా వరదై
యూదించి యూదించి వీధిని పెట్టించట
ఆకుట్టణ్ణి మహాగోదావరి!

ఇంకిల్లా అల్లకల్లోలంగావున్నా తమ
యిల్లు ఘట్టిఅని, తన యిల్లాలుకు వెయ్యేళ్లు
ఆయుష్షని, తన కనలే చావు లేదని, తాను

పట్టించల్లా బంగారమేనని, వచ్చింది జంటూ
వదిగాని గంగానమ్మ కాదని, అనుకొన్న
వారు లేకపోలేదు. అటువంటివాళ్లయొక్క
ఇల్లు, ఆభరణం ఆగినా, వాళ్ల పిల్లాతెల్ల
సునాయానంగా బయటపడ్డా, అతగాడికి
అంతకంతకు లాభపాటిగా పెద్దకరకట్టు
కంటరాళ్ళో, పక్కా గుడిసెవేరబేరమో
మర్నాడే తయారైతేగా చేపడ్డా లోకం
ఎంతైనా అభినందనా లందిస్తుంది. కాని
మహిళా జరిగి యావత్తూ విషమిస్తే విచార
మన్న చెవరికి? కథప్రాసేనాకు, కథచదివే
మీకు! అసలు వ్యక్తి పోసేపోయేడుగా
ఏడవడానికి! వాని పురాతనపు టిల్లు కూలి
పోవడమే మెలుగంటారు ముఖీ పునర్నిర్మాణం
చేసేవారనులేక!

* * *
ఊరివిధులంట వెల్లువ. అదివలలో
ఎన్నడూ కనిపిని యెరిగిన్నదికాదు. పడ
వల పడిచెక్కలు, ఇల్ల ‘లెక్రేసులు’
ప్రక్కప్రక్కలుగా అమర్చబడ్డ “పారలెల్”
గీతలుగా ఏర్పడి వున్నాయి. తభీమని ఒక
పడవలోనికి ఒకానొక డాబామీదనుంచి
ఒక పురుషవ్యక్తి ఏటైయేళ్లవాడు
దూకాడు. “రావే! నీవుకూడా దూకవే!
ఇంకెక్కడిఇల్లే! ఇంటిని నమ్మకే! నమ్మకే!”
అని అతిచాడు. పడవ, పురుషవ్యక్తి పడ్డ
పాటుచే ఇంటికి కొంచెం ఎడమైంది.
స్త్రీవ్యక్తిదూకేలో ఆమె నీళ్లల్లా పడింది.
నీళ్లల్లా ఆమెపడ్డం ఏమిటి, ఇల్లుఇల్లు డాబా
నమేరంగా కూలడం ఏమిటి! పడిపోతూ
పున్న ఇంటికి తాళంచేసే తలంపు ఆమె
కుండాఅన్నట్టు ఆమె చెంగునపున్న తాళం

చెవి ఆలా ఎగిరి గొల్లాన్ని తగిలించి. ఆమె "జెబ్బిన్"లో నలిగి నాశనమైనట్లు చూపబడుతోంది. "మఱి అవిష్ట రక్షింప జోవటం అరే, పడవ పోదు! నీవుకూడా ఆమెతో పాటుచావు న పేక్షిస్తున్నావా పడు! ఈ వరదనే పడు! చూచావా? గడ కందడం లేదు" అని గడ తేల్చి, పడవలోకి గడను తీసుకు, లేడ్డు మెట్టుకుంటూ రక్షకుడు ఆ పురుష వ్యక్తిని ఒడ్డు చేర్చాడు.

గాఢాంధకారం. ఆ పురుష వ్యక్తి ఆ పడవలో కూర్చుని ఏడ్చాడో, ఏమన్నాడో ఏలా వున్నాడో, కనిపెట్టడానికి దుస్సాధ్యము. తఱిమికొట్టి టికి దూలాన్ని తప్పించుకుంటూ, ఇరులేట్టుల్ని పడే ఇల్లు తగులకుండా, పడవను ఆ రక్షకుడు పోనిచ్చాడు కాబట్టి, ఆ పురుషవ్యక్తి గట్టెక్కాడు.

గట్టెక్కినప్పట్నుంచి ఆ పురుషవ్యక్తి కొకే విచింతనం, తన భార్య యేమైందని. తనకంటే చిన్నదైనటువంటి, తనకంటే చలాకీదయినటువంటి, తనకంటే ఆశాలతలు అల్లుకునేటువంటి, ఆమె తనకంటే ముందు చనిపోవడమా? ఇల్లు పదిలపడచుకు ఇంకా తెల్లాట ఆమె తనకు కనిపించి తీరుతుందనే అతగాడి నమ్మకం. ఆ నమ్మకంతో గట్టున నిలబడ్డాడు. గట్టు ఎక్కడో గండ్డి ఊరిలోనికి నీరు వచ్చింది కాని ఆ పురుషవ్యక్తి నిలుచున్నచోటున చూస్తే గట్టు మళ్ళీ ఎక్కడలేని ఘట్టిని!

భక్తున తెల్లబడంలో బయలుపడే ప్రతి చీపురు ముల్లును, ప్రతి చీమను, ప్రతి కట్టెపుల్లను, ప్రతి కనులున్న మనిషిని అడ

గడమే ఆ పురుషవ్యక్తి, తన యిల్లాలు అగుపించిందా అని, తన గేస్తురాలు జీవించి వుందా అని: తా నెవ్వరో ముందు తెప్పడాయరి! తనకంటే ముందు తన భార్యను గురించి అడిగేడు. "ఎవరి కెరుక యీ మహా విపదంబుధిలో" అని అనేవారే అందఱు. ఆకాశం ఉడయారణమైంది. ఆ అరుణిమ ఇంటికప్పులమీద ప్రవహించే నీటి మీద రక్తంగా నాట్యమాడుతూ వుంది. కొబ్బరి చివళ్ళను కవ్విస్తూ వుంది. ఎక్కడన్నా ఒక పక్షి కూనేనేమోగాని, కుక్క కనబడ్డంలేదు! కోడి వినబడ్డంలేదు! పిల్లులు, పిల్లలు, ఒక్కరితిగా మాయమైనట్లు, మరుగుపడినట్లు అయిపోయినారు. జీవనమంతా ఒకే చేప అన్నట్లు కలప అడితినరుకు తప్పిస్తే మఱి తెప్పన తెలిస పదార్థం ఆ జలంమీద కనబడలేదు. సూర్యబింబం తెలుపెక్కింది. లాంచీలు వీధులంట నడడుతూ మెరిసిపోతున్నాయి లాంచీలకంటే వరుసలుతీరి అద్దె పడవలు, అధికారి పడవలు వరదబాధితులకు పాయపడ్డానికి గాను అమారుగా వున్నాయి.

కాని మన మనుకొనే పురుషవ్యక్తిని ఏవి గాని తలపోయడంలేదు. ఏవిగాని వాని దరిదాపునకు చేరుకోవడంలేదు.

పురుషవ్యక్తి పేరు భూ పయ్య. భూపయ్య చూపించడానికి గాని కాపించడానికిగాని తనచేత రూపాయ లేదుగదా చిల్లి గవ్వైనా లేకుండా వున్నాడు. కట్టు గుడ్డలతోను కడపాణంతోను కడిచిన రాత్రి అతడెలా రక్షింపబడ్డాడో మన మీషణి

చూచాం! అరని కనునన్నలో ఆదాకా మనలిన కాంత పేరు కళ్యాణమ్మ. ఆదాకా మనలిన కాంత అని ఎందు కంటూవున్నా నంటే మఱి చెప్పకోదాని కామె కళేబరం కూడా కనిపించడం లేదుగా! కాని ఆమె చనిపోయిందంటే భూపయ్యకు నమ్మకం లేదు. ఆ కారణంగా గట్టు వీడి మఱో పట్టుకు పోడు. అరగాడి చూపెంతనేపూ వీధులంట కొత్తగా ప్రవహిస్తూవున్న గోదా వరీ ప్రళయతాండవంపొడనే వుంది.

“ఒక్కరన్నా ఆమె బాడ చెప్పేవారు లేరా? వీరా? వారా?” అని వాపోసా గాడు. “అంతచేటు వాపోయేవాడవు అనలు ఆమె నడబాసి ఎందుకు వచ్చావయ్యా!” అంటే, “నన్ను పడవలో పడేసి, ఆమెను నీట పడేసిన ఆ దొర్భాగ్యుణ్ణి అడుగు” అనేడు. కట్లు లోపలకు పోతున్నాయి. ఆకలి దప్పి తిర్చుకోకుండా అటమటించేడు భూపయ్య.

భూపయ్యలాంటివాల్లంకా ఎందరు న్నారో ఈలోకంలో గట్టెక్కి పట్టేవాళ్లు? భూపయ్య ఎలుగెత్తి అరనిన అరపుచేత అతిగాని కంఠం బొంగురువోయింది.

ఒక గంగా భాగీరథీ సమానురా లెవ రుకో అలాపోనూ “నాయనా! ఎవరికోసం ఏడుస్తున్నావు?” అని అడిగింది. “ఆమె కోసమే!” అన్నాడు. “ఆమె లాగుంది, పడిపోయిన ఇంటిమీదనో ఇంటి క్రిందనో కుంయి కుంయి మన్నట్టయింది. ఆ రుతం దయ్యాలిదనుకున్నాను. నిన్ను చూచాక

బ్రతికున్న సుమంగలిదేవని అనిపిస్తోంది.” అని జవాబు చెప్పింది. ఆ చెప్పిన ఆవిణ్ణి మఱి ప్రశ్నలు వెయ్యాలి అంటే నూటాక్క ప్రశ్న వెయ్యుచ్చు. “నీకెక్కడ కనబడింది? నీ వెళ్ళుచు చూచావు? నీ వెల్లా గొంతు గుర్తించావు? నీవు ఏలా వెళ్లి ఏలా మళ్ల గలిగావు? ఎట్టేట కట్టిపట్టున్న నా కొంప గుట్టు నీ కెలా తెలిసింది?” అని యిన్ని ప్రశ్నలు వెయ్యుచ్చు. కాని భూపయ్యకు మఱి మే నడుగ బుద్ధి వుట్టలేదు. ఆమె అక్కడ మఱి నీ లు చుం డ నూ లేదు. భూపయ్య చూపవ్వడే ఒక ఆమెడ దూరం మఱోతట్టుకు ప్రాకిపోయినట్టు పోయింది. ఈ కొత్త ప్రీ యొక్క పెన్ను పోల్చి బిగ్గ అగా అటచేలో ఆమె విసిరించుకోలేదు. ఆమె వీనికి మఱి కనిపించనూలేదు. అయితే తన భార్య ఉండన్న, బ్రతికి బాగావుం దన్న నమ్మకం మాత్రం భూపయ్యకు ఆమె అన్న వాక్యంవల్ల ఇనుమడించింది. కుంయి మన్నది ఈక్కా కావచ్చు, నక్కా కావచ్చు నమ్మకం లేనివాడికి. కాని భూపయ్యకు మాత్రం కళ్యాణియే!

కళ్యాణికో ముచ్చె అయి దేస్తుంటాయి. లావణ్యం లాలిత్యం రెండూ కూడా ఆమె సామ్యే. కళేబరమన్నా కనబడితే చాల్ననే ఊహలో పడి భూపయ్య ఒక పడవ వాణ్ని తన యింటివద్దకు తీసుకువెళ్లమన్నాడు. పడవవాడు “కళేబరమేం ఖర్మం. కంఠమే వివబద్ధిస్తాను! పది రూకలు ఇవ్వండి!” అన్నాడు. పది రూకలు కావుకదా పది నూకలు లేవు భూపయ్యవద్ద ఆ పొద్దు.

పైపెచ్చు నోట మాట రావడంలేదు. కేవలం సంజ్ఞామాత్రంగా బతిమాలుకున్నాడు. బతిమాలుకున్నా ఆ కర్కోటకుడు “ఊరికే అన్నాను గాని ఇంకెక్కడి ఊరయ్యా? ఊరుఊరు మునిగిపోయింది. చూడ్లే కానం. నీ సూదంటురాయి దానంతటదే దొరికాలి కాని మఱి నెమరితే నొకకమే” అన్నాడు. భూపయ్య మఱో పడవవాణ్ణి పట్టుకు పాకులాడాడు. వాడూ మొండిచెయ్యి చూపించాడు. తిన్నగా ప్రభుత్వోద్యోగిదగ్గరికి వెళ్లిమనవి చేసుకున్నాడు. అతగాడు కూడ ఆఖరుకు లేనట్టే, తనవల్ల కానట్టే చెయ్యి వెతకలేకాడు. “అనుర సంజ పడిపోతువుంది. ముసురుకూడ పట్టటట్టుంది. పొద్దున్న తెల్లజాక యోచిద్దాంలే” అన్నాడు ఆ పెద్దజీతగాడు.

భూపయ్యకు పట్టరాని కోపంవచ్చింది. కొట్టబోయినంతగా చెయ్యెత్తి మళ్ళీ ఆ చెయ్యి అటుపొయ్యెదాన్ని ఇటు తినుక తనఫాలాన్ని మొత్తుకొని “అయ్యో! కళ్యాణీ! కళ్యాణీ!” అన్నాడు. “గట్టెక్కే ముందే మొంది యీ ప్రలాపం?” అని గద్దించాడు ఆ ప్రభుత్వోద్యోగి. “ఇప్పుడన్నా స్వామీ! తరుణం మించలేదు” అన్నాడు భూపయ్య కన్నీర్లు కార్చుకుంటూ. ప్రభుత్వోద్యోగికి బాలేసింది. “కంతం వినబడి కలేబరం కనబడకపోతే మఱిత బాధే?” అన్నాడు ఆ ఉద్యోగి. “కలేబరంకనవడి కంతం వినబడక పోయినా బాధే” అన్నాడు ప్రభుత్వపు నావికుడు. “ఏమైనా వెళ్ళి చూచి కనుగొన్నాక కదా అనుకోవలసింది.” అన్నాడు

చేరువనున్న నిర్వాసి ఒకడు. భూపయ్య నిట్టూర్పు వొకటి విడిచాడు. ఆ నిట్టూర్పుకు పడవలన్నీ కదిలినట్లయ్యాయి. వరిద చిరుకెరటాలు చిందులుతోక్కిపట్టయింది. ప్రభుత్వపు పడవలోకి నిర్వాసి దూకుతూ “నేను తోడుంటాను. చూపించు!” అన్నాడు భూపయ్యతో. ప్రభుత్వపు పడవ ఆసామీ తెడ్డు వేశాడు. ప్రభుత్వోద్యోగి “ఇటో అటో తేల్చుకురావాలి అర్థరాత్రినానరే” అని ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు. తాను రేపులో వేచియున్నాడు.

“ఏగంగా భాగీరథీ నమానురాలు నీతో చెప్పింది?” అని అడిగేడు పడవలో నిర్వాసి. “ఒకరు చెప్పేదేమిటి? అదిగో అజపు, అదిగో నా కళ్యాణీమొల” అన్నాడు భూపయ్య. నిర్వాసి ఆకాశంవంక చూచాడు. ఆకాశం ఉజుములతో మెలుములతో అలజడిగొన్నట్టుంది. మెలుపు మెలుపుకీ ఉలిక్కిపడేడు భూపయ్య. “అదే మాయల్లు! ఇదే నా వెల్లి?” అని ఏదో ఉన్నామనిలా అన్నాడు. పడవవాడు “ఈ గేస్తుగానికేం తెల్లు. మనం పోదాం!” అన్నాడు నిర్వాసితో. నిర్వాసి “పోతే ఏలా? ఆమె కలేబరానో కంతభ్యనినో ప్రభుత్వోద్యోగికి చూపించాలి!” అన్నాడు. పడవవాడు “కలేబరాన్ని చూపించగలం గాని కంతభ్యని నలా చూపిస్తాం?” అన్నాడు తెడ్డేత కుదించి.

ఏదో తెడ్డుకు తగిలింది. అది కళ్యాణీ తలకట్టా? ఏదో నావయొక్క చుక్కాని కడ్డవడింది. అది కళ్యాణీ ఎముకా?

ఎలుకా? ఇలా సంఘటించుకుంటూ సంతోష పొందేటటువంటిది ఆ పక్షిపోయిన యింటి జాడ చూస్తూ నావతో ప్రదక్షిణించేసి నావతోనే ఇంటికప్పుమీదను అడ్డుగీతలు నిలుపుగీతలు గీసి, గీట్లుదాట ప్రవాహాన్ని తరిమి తువకు చేసి సాధించలేక ముగ్ధురూ కూడా నావలో చలికిలబడిపోయారు.

“మరి భూషయ్య! కళేబరం కనిపించకపోతే పోయిరి! నీవన్న కంఠధ్వనియైనా వినిపించవద్దా?” అన్నాడు నిర్వాసి. భూషయ్య “కళేబరం కనబడగలిగితే కంఠధ్వని కూపిరి చేసే పోయగలను” అని నిర్వాసి కొక పెడబాబు చెబుతూ రెండో పెడకు తన అరచేతులు బూరగా ఊదాడు “కళ్యాణీ! కళ్యాణీ! నీ వెక్కడైనా ఉంటే పలుకు! కూయిడ్డావుటగా! ఆమె చెప్పింది. ఏ “డెబ్రిస్” క్రిందైనా వుంటే పలుకు! నిన్ను పైకి లేవనెత్తడానికి పడ వేసుకు వచ్చాను—ఇంకెక్కడి కళ్యాణి? కళ్యాణీ! కళ్యాణీ!” అంటూ పడవలోనే మూర్ఛిల్లాడు భూషయ్య. నిర్వాసి “భూషయ్య! మనం ఆ గంగా భాగీరథి సమానురాలిని కూడా యీ పడవలో కెక్కించుకుని “కుంయి” విన్నపం తెలుసుకుని ఉండవలసినది. “ఇదేనా కళ్యాణి పడిన జాగా?” అని అడిగాడు. అప్పటికప్పుడే భూషయ్యకు స్పృహ రప్పింది. పడవవాడు “ఈ భూషయ్యే

పోయినాడు తనకంటే ముందుగానని ఆ కళ్యాణమ్మగారే ఆలా అవతార మెత్తి ముండమోపు మోసియుండవచ్చు. ఈ వరదలో ఎవరు మూడతి పోయేరో ఎవరు వెనుక పోయేరో ఎవరు ఎవరికి చెప్పి పోయారు? అన్నాడు. అంటూ పడవను వెనుదిరిప్పాడు.

పడవ వెనుదిరగడంలో పడవ పొడుగునా అడుగున ఏదో ధ్వనించినట్టయింది. ఆ భరణాల్లా అగపించినట్టయింది ఎర్రగా కుంకుంపట్టె అలుక్కుపోయి. “ఒయ్యోయి! పడవక్రింద! తగిలినట్టుగా వుంది కళ్యాణమ్మ కళేబరం!” అన్నాడు నిర్వాసి ఆ పడవ ఆసామీతో. భూషయ్య ఆ మాటతో స్పృహచేటి “దొడికిందా? కళేబరం! నా కళ్యాణి కళేబరం!” అన్నాడు.

“కళేబరం దొరికిందంటేనే ఇంత సంతోషించేడు భూషయ్య. కంఠ ధ్వని వంటి ఎంత సంతోషించేవాడో” అన్నాడు నిర్వాసి. “కంఠధ్వని! కంఠధ్వని! దాన్ని ఎన్నిసార్లైనా వివగలను. కళేబరాన్ని చూచేది ఇదే కడసారి! కడసారి! కడసారి!” అని విస్తుపోతూ, తన భార్యయొక్క కళేబరాన్ని పడవవాడూ నిర్వాసి పైకెత్తి పట్టి పడవలో పెడుతూవుంటే, భూషయ్య వలవల ఏడ్చాడు.

స్వాతంత్ర్య చంద్రిక

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

విశదంబైన ప్రకాశభావ మెనఁగఁ విచ్చేసె నేకాదశీ
శశిబింబాంధ్ర నవాంశువుల్ జలధరచ్ఛాయానిరాసక్రియా
కుశలంబుల్ నిశియెల్ల నుం బగటి వెల్లుల్ గాఁగ నాశాధ్వనీ
న శరత్కాశ సుమాధమంజరులు మింట దోరణి ల్లట్టగఁ

రాజశశయెల్ల దమయందె రాజిలంగ
శారదీక తారకా ప్రజాస్వామికముగ
వెలలివచ్చిన జిల్లువెన్నెలల బ్రాత
కలక తేరెను దెల్లు మాగానిచేలు.

ఎలయఁ వెన్నెలలందుఁ జెప్పటయెకానీ ! యివ్వి, పువ్వాదు త
మ్ముల పూర్వాంధ్రధరాధినాయక శిరఃకోటిరవైదూర్య కాం
తులలో వెల్లులు వల్లుచాలనఁపుంజిందుల్ గాఁగఁ గాలంబు సం
దులలోనుండి వినిర్గమించెడు నవేందుస్వచ్ఛకాంతుల్ బలె.

కదలిస పండువెన్నెలలు గాఁగ నెవండ్ మహలోపవాసియై
వదలిస ప్రాణసంతతులు వచ్చినఁ దెచ్చినకాంతి గాఁగ సం
బుదములు సడ్లువచ్చినవె మున్నిపుడెంతయుఁబాలెప్ప. నల్లె, సం
పద లరుదేరినంతటన బందుగు లోదుర జ్ఞాతి శత్రువుల్.

బలిసి చకోరసంతతులు వచ్చిన వెన్నెల సొమ్ముచేసికో
వలయున క్రొత్తవెన్నెలల వాగులు కట్టలుకట్టి తిప్పు బో
దెలు నవరింది నడైవలఁ దెచ్చిన సాధుగుణాఫలో దయో
జ్వలముగ మల్లుమల్లుగఁ బ్రకాంత, వియత్నదమెల్లఁ దోచఁగఁ.

విశ్వనాథుని తనూ విభవముగ్ధచ్ఛలా

వలులతో వెన్నెల నత్తులాడి

శంకరాచల మహా సానుప్రదీప్త ని

ఘ్నటములక గుజ్జనగూర్లు మెనవి

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహమచ్చలు, పెగ,
సవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స.
క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి ఆండ్ కో

(రిజిస్టర్డ్)

"భాస్కరాశ్రమము"

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

తోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్

ఆండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం

R. S. సుగంద ముక్కుపొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారుచేయువాడు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,

అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

మీ పాపాయి

చిరాకుపడుట, మాటిమాటికి కోపగించుట

అకారణముగా ఏడ్చుట

ఈ చిహ్నములు గలిగి కడుపు
ఉబ్బిరించుకొనివుంటే, బహుశా
లివర్ వ్యాధిగా ఉండవచ్చును.
ఇది 3 సంవత్సరాలతాళు
నిల్లెలకు వచ్చుట సహజము.

జమ్యివారి

లివర్ క్యూర్

లివర్ & స్పీన్ వ్యాధుల

చికిత్సకు, నివారణకు.

ఇప్పుడు మాత్రం రూపంలో లభిస్తున్నది.

జమ్యి వెంకటరమణయ్య అండ్ సన్స్,

'జమ్యి బిల్డింగ్స్', మైసూరు, మద్రాసు.

కాబ: వేరుగంటివారి విత్తి, విజయనగరం నెటి, మరియు ఇతర స్థలములలో.

JVZ-4
TG

“ఇది నిజము...

... మీరు లక్స్ టాయిలెట్ సబ్బుతో
ఇంకా మనోహరముగానుండవచ్చును”

అని సావిత్రీ
చెప్పుచున్నది

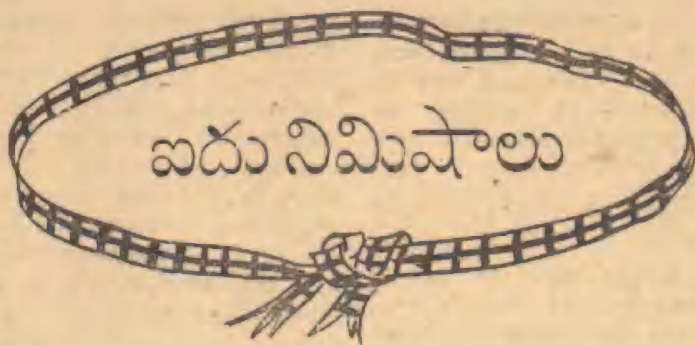
నిజముగా చరిత్రకరమైనదియే
మమ తప్పని పొందర వ్యక్తి
ఇదిగో! “మనానవతోగూడు
కొన్న మీగడవంటి లక్స్
టాయిలెట్ సబ్బు నుడుగును
నేను నా చర్మముమీద బాగా
రుద్దుతాను. తరువాత నేను కడుగు
కొని ఒక మెత్తని తువ్వాయితో
అద్దుకొనగానే నా చర్మము ఒక
క్రొత్త అందమును తెచ్చుకొనును.”
అని సావిత్రీ చెప్పుచున్నది.

మృతీ లెడ్, మృతీ క్లెయిన్, మృతీ పునర్వేషి
LTS. 377-X30 TL

లక్స్
టాయిలెట్ సబ్బు

సిసీమా కారంకు
పౌంధర్యమునిచ్చు సబ్బు

ఐదు నిమిషాలు

శ్రీ పంపల శ్రీరామకృత్తి.

“అంజే వంటావా? అన్నయ్యా! నువ్వు మరొక్కవారు అలా చింపలేవా? అలా చిస్తావంటే ఇప్పుడే తొందరలేదు. నువ్వు దోరుమంచి తిరిగిచ్చేవరకు నేను అగలగును” అన్నాడు వేణుగోపాల్.

రామకృష్ణ ఏమీ మాట్లాడినండా నిశ్చయ కళ్ళలోను అల్లాలను చేతి గుహలులో చుడిచిపెట్టాడు. అరిచి సమాధానం వోటితో చెప్పిన కంటే స్పష్టంగా తెలిసిపోయింది గోపాలానికి.

రామకృష్ణ కళ్ళలోను చెల్లుకొని చేతివారి వంక, గోడనున్న గదియారం వంక చూసేడు; రెండూ అయిదు నిమిషాల తేడాలో సమమైనాయి. ఇదివరకెన్నడూ ఈ రెంటి ఎడమ రెండు మూడు నిమిషాలకంటే వ్యత్యాసం ఉండడం మామూలులేదు అనుకోంటూ తిమ్మడి ముఖం వంక చూసేడు. ఆ మాత్రం అర్థమేమిటో బాగా తెలిసిన గోపాల్ తిప్పి ఉన్న కొద్దికాలాన్ని ఉద్వినియోగ పరచుకోనే వట్టు నిల చూపలేదు. దగ్గర దగ్గరగా ఒక నిమిషం కాలం మాట్లాడినండా మరొకటి, నెమ్మదిగా లేచి, పడి బోతా నేమో అన్నట్లుగా పేరిలును అనుకోని, “మరి వెళ్తా నన్నయ్యా! నీకు అవతల రయిలకి బయలుబయలు పోతున్నట్లుంది. ఈ వచ్చే ఒకటవ తేదీనుండి మరి మనియార్లు పంపించకు, నేను మరి కాళేశ్ వదిలి వెళ్తేనేస్తే.” అని అన్నయ్య సమాధానానికి ఎదురు చూపినండా తిలంతుకోని ద్వారం దాటి వెళ్లి పోతున్నాడు వేణుగోపాల్. “గోపాల్” అని అరి

చాడు అతి అసహజమయిన గొంతులో రామకృష్ణ. నెమ్మది తిరిగివచ్చి ద్వారం దగ్గర చేరినట్లు “పిలిచావా అన్నయ్యా!” అన్నాడు గోపాల్.

రామకృష్ణ కళ్ళలోను తీసి పేరిలుమీద పడేసి, కోటు అందులు రెండూ రెండు చేతులతో పట్టుకొని, అటూ ఇటూ తిరగపెట్టాడు. కొద్దిమీదాలు ద్వారం వచ్చి నే నిలబడి, “పొరపాటున పిలిచావనుకోన్నా నన్నయ్యా! మరి నేను వెళ్తాను” అన్నాడు.

అరిచి మాట పూర్తికావడండా నే ఉరుముమి వట్టుగా రామకృష్ణ: “పిలిచావా? ఎందుకు పిలవాలి? ఏమని పిలవాలి? అసలు పిలిపించుకోనే నిలుంతులే కనూ? ఇక నే నన్నయ్యనా? నువ్వు తిమ్మడినా?”

“ఇప్పుడు చెంది పెచ్చడేవేవు, ఈవాడు నా తెలివితక్కువ నీకు దుర్బుధంగా అనిపిస్తే మాత్రం నేను నీకు తిమ్మడి కాకపోతావా?” ఈ మాటలు అంటూ తిలం తెలియనండానే గోపాల్ గదిలోపలికి ప్రవేశించాడు.

రామకృష్ణ ఎవక అని, తిమ్మడివంక చూడ నండా, వీటికి దగ్గర నిలబడి, కోటలోని సూరీ మొక్కను చూస్తూ, “ఇప్పుటికి రెండేళ్ళయింది ఈ మొక్కను నాటి, ఇంక కష్టపడినందుకు ఇన్ని ముట్లు పెరిగాయి తప్ప, ముద్దుటకు ఒక్క తువ్వ పుయ్య లేకపోయింది. స్వార్థపరత్వం మనుష్యులలో నే కాదు, చెల్లులో కూడా నిండిపోయింది.”

“అన్నయ్య! నువ్వులాగ్గదిత్యమా వేదాంతమా మూర్ఖాడితే నేనేం చెప్పలేను. నాలో నిన్ను నొప్పించాలనే కోరిక, అవలేకమైనా లేదని నీకు తెలుసును. అయితే ఇప్పుడీ సందర్భంలో నేను నీకు సంబంధించి ఆలోచించలేకపోయాను. ఆలోచించినా...”

“ఎందుకు ఆలోచించాలి? అను. అసలు బుద్ధి తక్కువ మది.”

“నిన్ను నువ్వేమీ విందించుకో నక్కరలే అన్నయ్య! చిన్నవాటినుండి నేటివరకే కాదు, ఏనాటికైనా నువ్వే నాకు ఆదర్శమూర్తివి. అయితే నాలో ఎన్నెన్నో లోపాలున్నాయి. వాటన్నిటినీ ఇన్నాగ్గో కేవలం నిన్ను సంతృప్తిపరచాలనే ప్రధాన ఆశయపు ప్రాబల్యంవలన చాటుకొని వచ్చేను. నీకోసమే కాకపోతే, బొమ్మలు గియ్యడంకొంపం ఏనాడో చదువు మానుకొని ఉండేవాణ్ణి—పార్శ్వధర్మి అనే పేరుతో అగమం లైలుకి వెళ్ళిఉండేవాణ్ణి... ఇంకా ఎందుకు చెప్పడం, ఎన్నెన్నో నీ పృష్టిలో అత్యంత అసమర్థులయినవాళ్ళు చెయ్యవలసిన పనులు చేసిఉండేవాణ్ణి—అయితే బొమ్మలు గియ్యలేదు, కవిత్వంలో రీసం కాలేదు; మంచి సంగీతాన్ని ఆరాధించలేదు; లోపరి సహజమయిన చలన శిలనికీ విగించిన బందుకల్లు నడిపనీయలేదు. ఏం చేసేను, నాకు సహజంగా అణుమాత్రమయిన ఇద్దంలేని, గౌరవంలేని పుస్తకంను, కేవలం నూర్పులు సంపాదించే పృష్టితో వల్లవేస్తూ వచ్చేను; ఒకరోజు కాదు రెండురోజులు కాదు, ఇన్ని సంవత్సరాలుగా తంబాలు పడుతూ వచ్చేను. ఎందుకీ దంతా? తక్కిన వన్నీ నా కంటే సహజమయినవి ప్రియమయినవి అయినా, అన్నిటికంటే నాకు ప్రధానంగా గౌరవగీ సది నీ అభిమానమే గనుక—ఇప్పటి ఈ సందర్భం ఇది నా తంకు మించినది. నేను చెయ్యగల పను కొన్న ప్రయత్నం అంతా చేసేను. కానీ, ఏదో, నాకంటే బలమయిన శక్తి నిన్ను ఈడ్చుకొని పోతుంది.”

“తెలివితక్కువవనులు చేసేవాళ్ళందరూ చెప్పే సమాధానమే ఇది. స్వార్థపరత్వం జీర్ణించిపోయి నప్పుడు.....”

“సగంలా ఆపేసేవే మన్నయ్య!”

“మరి చెప్పడాని కేముంది, నువ్వు వెళ్ళి. నన్ను చావ్వెట్టడానికి కొకపోతే ఇప్పుడిలా చదువు మానుకొని, ఎవరైనో లేవదీసుకొనివచ్చి, నా అనుమతి

సహాయం అడగడంలో అర్థం ఏముంది? ఎన్ని కేక మేనలు కట్టుకొన్నాను నీగురించి. నా చదువుకొనే కోణాల్లో బట్టలు పుస్తకాలు మాటకేం, కడుపునిండా తృప్తిగా తిండిలిస్తూ సందర్భాలకూడా వేళ్ళుమీద రెక్క పెట్టదగినవి మాత్రమే. నా స్వంత పుస్తకాలు లేకపోవడమే కాదు, వాది అని నీపం పెట్టుకొండి కూడా లేక, విధిలాంతర్ల నెలగులో చదువుకొన్నాను, స్కూలు జీతానికి నెమ్మ సంపాదించడానికి నేను వడివ అగచాట్లు ధగవంతుడికి తెలుసును. అటు వంటి పరిస్థితులలోకూడా శలవులలో వచ్చినప్పుడు నీకు అటవనపులు బట్టలు తీసుకొని రావడానికి ఒక రివి కూడా వంతుకొనేవాణ్ణి. నా ఆశయం ఒకటే, నన్ను సమీపింపకుతున్న కష్టాలస్ఫురణ అయినా లేకుండా నా తమ్ముణ్ణి పెద్దవాణ్ణి చేర్చుగలరి. నేను సాధించలేని ఎన్నెన్నిటికో నా తమ్ముకు సాధించి తీరాలని. చా తమ్ముడి ధరివ్యక్తు శుజ్జలంగా ఉంటుందన్న తృప్తికరమయిన హామీకొసం, అవసరమయితే హాయిగా విడుమయినా పుచ్చుకొని ఉండగలిగేవాణ్ణి.”

“అన్నయ్య! అన్నయ్య! నేనంటూ ఒకటి లేకపోతే, నీ జీవితం ఎంతహాయిగా ఆనందమయంగా ఉండిఉండేదో నేనే తెలివితక్కువవాణ్ణి. చిన్న రెండురోజు, నా సరదాలలో ఏఒక్కదానికో విరొగ మాటంగా జీవితం ఆనించిఉంటే, నీకు ఇంతగా విచారం లేకపోయి ఉండును. నాలాని నిజమయిన గోపాల్ వేరు, నీకు కనిపించే మనిషి వేరు. ఎప్పుడీ కప్పను నిన్ను ఆపంత్విస్తే పరుస్తాననే ధయంతో, నిన్ను మోపపుచ్చడం జరిగింది. గానీ, నీ అశయాలకు అనుగుణంగా ప్రవర్తిస్తున్నట్లుగా నువ్వనుకొంటున్న గోపాల్ నాలో లేదన్నయ్య! ఇంతకాలంగా నిన్ను వంచినా వచ్చిన వంచన వేయితే నేను విచారం నీకు. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో నాకు నీ ఆర్థిక సహాయంకంటే ముఖ్యమయినది, ఏమయితే కానీ అది నన్ను నా కర్మానికి దిడిచి పెట్టవచ్చు.”

“విడిచిపెట్టక నిన్ను పట్టుకొని నిలవదీస్తున్న వా నైవరణి? ఖో, నీకర్పంనది, నాకర్పంనాది.”

“అదేనా ధయం, నన్ను చావ్వని, తరవాత నాగురించి అనవసరంగా దిగులు పెట్టుకొని నీరసించి పోతావని. నాలో లేని గొప్పదనం నువ్వంతకనీ తీసుకొనిరాగలవు? నెమ్మ బుడగ పెద్దది పెద్దది అవుతున్న కొద్దీ పగిలిపోయేపరిస్థితికి మరీ దగ్గరవుతూండన్న చూట! అది ఎంతవేగంలో పగిలిపోతే అంతమంచిది; అటు

వంటిదానివిూప పెద్దపెద్ద ఆశలు పెట్టుకోవటాి విడు సాఖ్యం ఉంది?"

"సాఖ్యమే, వా బ్రతుకంతా సాఖ్యంకాక మరేమిటి? అట్లుకుమెట్లున నుమాస్తాకంటె తక్కువ స్థితిలో ఆరంభించాను. ఈ పదివందలరూపాయల పాపాన్ని, సంపాదనూ సాఖ్యమూ అనేది లేకుండా ఎందుకువానో, అందులో నా స్వాధ్యం ఎంత ఉందో...చూ, తెలియనివాడికంటే చెప్పండి"

"నిజమేనన్నయ్యా, వాకు తెలుసును, కానీ స్వాధ్యరూపాధ్యంలోని జ్ఞాపకస్థంబునంచి. కానీ వాసునంచి, నేటివరకూ నీకు తెలిసింది చాలావల్లం. నీరమ్మకు గోపాల్ లో నువ్వుమానున్న తెలివయిన వాడు, ధర్మవర్తులో ఆతిఉజ్వలంగా ప్రకాశించి వలసిన కార్యకూరుడూ నూటికి అయిదారుపాళ్ళకంటె లేడు. అయితే పవిత్రమయిన నీఉచ్చాకైక ప్రాబల్యం ఎంతటిదంటే, వాకంటె ఎంతో తెలివయినవాళ్ళని వాకు తెలిసినవాళ్ళని, మార్కులపాటిలో అతి సులభంగా ఒడిచివదిలించే. నాలోని అవసరాలన్నీటిని తెలిసి రానియిటుండా అలాచి ఉంచగలిగేను. లేకపోతే చూడు అన్నయ్యా! నువ్వు వాకంటె పదిహేనేళ్ళు పెద్దవాడివయసుండినాడా నేటివరకూ వా ధర్మవర్తునీ దృష్టిలోపెట్టుకొని, పెళ్ళిచేసుకోవడం మానుకోగలిగావు. వానీ అలాగని, మరేమయినా లోకులు మాటలు అనుకోవలసివట్టుగా ప్రవర్తించానా? నిన్నొక ఋషి అని లోకం చెప్పకొంటుంది. కానీ మానేవా అన్నయ్యా— నేను నీ రమ్మగ్ని అని నేనే నమ్మలేను. చిన్నప్పటినుండి బొమ్మలమీద దృష్టి ఉంచడంలేదే కాబోలు, వాకు స్త్రీల అందిమీద ఇంత కోరిక ఏమిటి చెప్ప— వాకు తెలుసును, ఇదింతా తెలివితక్కువ, తృప్తయినయినది, చించలయినది అని. కానీ, ఏం లాభం? నా కోరికం దానితోపాటు నా మనస్సు వాస్వాధివంలలో ఉంటే కదూ. ఇదివరకూ నీకు చెప్పలేదు. ఇప్పటికీ, రెండుమాత్రు ఆత్మసూత్యా ప్రయత్నాలు చేసేను, నీకు తెలియదాగాని. ఒకచూడు పవిత్ర మందుకోలా రాత్రి అంతా కొత్తిగా వచ్చిన ఒక నవల చదవడంలో పడి, నూటికి నూరు మార్కులు తెస్తావని నీకుమాట ఇచ్చిన లెక్కల పేపరు సగానికి సగం తగిలేవాను. చూస్తున్నంతవెల్తూ, కోరినాటి రాత్రి చదివిన పుస్తకంలోని మునుపులే కనిపిస్తూ ఉంటే, ఆనేక వాయంత్రం గైర్వేలైన వేపు వల్లము అంతా నిశ్చయం చేసుకుని. నేను బ్రతికిఉండి, అను నీవము నీకు కలిగించే ఆకాశంగం ఎక్కువదా? లేక

ఒక్కమారుగా వచ్చిపోయి కలిగించే మనోవ్యధ ఎక్కువదా నిర్ణయించుకో లేకపోయేను. చూరావ గ్రెలుకూలే వినిపించేవరికి ఇటు పరుగు లంకించుకో న్నాను. కానీ, ఎవరో బలంగా చెప్పేలా నానుకున్నట్టి కనిపించింది. అక్కడేగాని గ్రెలు వచ్చేవరకూ ఉంటే, అది బలవంతంగా నన్ను కలిగించివుంటును. ఆతిరవారే కాస్త చెప్పే విద్యార్థి అనిపించుకొంది? పిలుగా, పాటానీయమ్ నైసేను హైడ్రోజోరిక్ విసిడి కలిపి, హైడ్రోనైక్ విసిడు రియారుచేసేను.

క్రొత్త వైదు నీని చేతిమీద గంట పెట్టుకో న్నాను. కానీ, చిట్టచివరి క్షణంలో మళ్ళీ గ్రెర్వం చారింది కాదు.....అసలు కారణం నీకు చెప్పనే లేదు. చెప్పేస్తాను. అందుకల్లనయినా, నామీద నీకు గల అవసరపు ఆశలు అవోహలూ అంతరిస్తూ యేమో?...అనునిషి ఏమీ అందమయినది కాదు, వివాహితురాలు, వాకంటె పెద్దది కూడాను. ఆమె ధర్మిక నా పొటలంటే ఇష్టం. వన్ను పిలిచి పాడిస్తూ ఉండేవాడు. వాసునంచి ఉరందరితోనూ ఎంతో గొప్పగా చెప్పకొనేవాడు ; అటువంటి వాడికి ద్రోహం చేసేంటే ఏమిటి చెప్పండి. నువ్వులో నాలో ఉత్సాహమూ, కోరికా లేకపోనేనే, నా సామీప్యంలోని తృప్తవ్యం, లాభం, చాపల్యం మొదలయిన నికృష్టభావాలు—లేకపోతే, అసలు నే ననేవాణ్ణి లేకపోతే, అవిడలో అటువంటి హేవమయిన తలపు ఎందుకు కలుగుతుంది? అతను తలుపు పిలిచాడు, అదివ విల్పురంగా తలుపుతీసి, "గోపాల్! అకస్మాత్తుగా పెద్ద లెనిమ్మి వచ్చింది. పనుకో మన్నాను. గట్టిగా మట్లాడికండి. ఇప్పుడు కొంచెం సర్దుకొంటున్నట్టుంది. అయినా కొంచెం అమృతం వసం తెచ్చిపెట్టుకుందూ" అంది. అతడు వాపం అలానే మళ్ళీ నీధిలోకి వెళ్ళి బజారులో తలనిమ్మికి రోగినివ మందులన్నీ పట్టుకొనివచ్చేడు. నా మనస్సు కొంతవేపు ఆలోచించే క్లిసి కోల్పోయింది. ఆతిర వారే చేసిన ప్రయత్నం ఏదిధంగా వృథ అయిందీ నీకు చెప్పాను. అందుకే కలవులంతా అక్కడే ఉండి చదువుకొంటానన్న వాణ్ణి అలాగై బయలుదేరివచ్చా. మళ్ళీ సంవత్సరం అక్కడే బాగుంటుందిని నువ్వన్నీ కారణాలు చెప్పినా కాదని మరొక ఉత్సాహ చదువుకి వెళ్ళేను—ఇందాకా ఒకటే నికృత్యం చేసుకొని లేచి పోయేను, గానీ, మళ్ళీ ఇంతవేపు మట్లాడేక ఆశ కలుగుతున్నది. చూడు, నాలో ఎలాగూ నువ్వనుకోన్న గోపాల్ లేడు. నేను నేడు కాకపోతే ఏనాటి

కయినా నాలోని తెలివితేటలతో, దౌర్బల్యాలతో
లోంగిపోవలసివేసిన వాడే—అటువంటిది, లోగడనే తెలు
సించినటువంటి వికారమయిన పరిస్థితులు మళ్ళీ తెలు
స్తేందకుండాఉండాలంటే, నేను నేరే స్వరంప్రంగా
ఉంటే మరి లాభం లేదు. అప్పుడవకాదు, నాకీ రీల
అనే మానవ స్వరూపంలోని కేవల దోరికింది. ఆమె
నాకంటే ఎంతో తెలివయినది, ప్రపంచజ్ఞానం
గలది; ఎక్కువమంది పిల్లలన్నీ బుటుంజంగా పెరిగి
నది కావలెనట్లు ఆమెలో పాధారణమయిన స్త్రీత్వం
కంటే మార్పుత్వమే ఎక్కువ ఉందినిపించుచుంది. నాకు
కావలసివచ్చినాడా అనే. అటువంటి వాళ్ళు ప్రపంచం
లో నూటికి నొటికి ఎక్కడో ఉంటారు. ఉన్నా, వాళ్ళను మనం ఎక్కాలలో కలుసుకోవడం
అప్పుడే కేవలం దైవికమయిన భాగ్యంలేవేమే.

“ఇటువంటి చాపల్యం ఉన్నవాడికి ప్రతిదీ
దైవవిద్యమయిన భాగ్యంలేవేమే. కవిపించిన ప్రతి
మనిషి నుంచి ఇలాగే అనుకోవచ్చును. ఎందరు
అందమయిన అమ్మాయిలు లేరు, ఎందరు తెలివయిన
వాళ్ళు లేరు. ఈ అందాన్ని ఈ తెలివితేటలనూ
నమ్మకాని, లోందడపడి విత్తకృత్యాలకు కావలసిన
పాటికూడా అర్పించుకోలేక, కనిన పిల్లలను పెంచి
పెద్దచెయ్యలేక, మన కళ్ళుమంచి వాళ్ళు ఎల్లప్పుడూ
తను ఇరుగుపొరుగుల కంటే హీనంగా నానా అగ
చాట్లు పడుకూతుంటే అప్పుడు ఈ ప్రేమ, ఈ అవ
తరీ ముగిసి తృప్తిపడచాలనే భావమా ఇది నిలబడ
గలనా? పేదనింపకుండా కోపతాపాలు కొట్టాలంటే
నూటికి నూరువాళ్ళు చారిద్ర్యంలేనంటే తృప్తిపడే.
మేమిమీరించి కళ్ళు మూసుకోవడంలోనా కాళ్ళు విరగక
మానవు, నాకేం తెలుసుకుమోసి నిష్క్రమిస్తుంటే
కాలక మామంతా? నీదీక్షమంటే ఇవాళేటి ఆలకాదు,
ఒకనాటి నటనకాదు; కలకాలమూ తనతరాలుగా
అమరిచిందనవలసి కష్టమౌతా కలయిక. అటువంటి
దానిని వర్తమానంలోని వ్యవప్రమయిన చందలమయిన
లాంటి లోబడి కర్మమదుర్మమం చెయ్యడానికి మనకి
అధికారం ఏముంది?”

“అందరూ నీలాటి లక్ష్యస్థులికలనూ, నిగ్రహ
పరులే ఉంటారా అన్నయ్యో! ఈ లోకంలో మోస
గాళ్ళు, అజ్ఞులూ పరిమలకూడా కొందరు ఉండక
పోతుకదా; వాళ్ళలో నే నాకన్నీ.”

“ఒక గోపాల! నువ్వు నన్ను మోసపుచ్చలేవు.
నువ్వు నన్ను ఇంతవరకూ చేసినమోసంకంటే పెద్ద
మోసం చేసుకోతోకున్నా వివక్షను. కనుక నీకు తగి
సంతివికాగత లేకుండాకూడా కేవలం నాకోసం మను

కొని నువ్వు వదిలి, అందులో అంత ప్రజ్ఞ దూపించే
వంటే, నీ తెలివితేటలూ క్షేమానుభ్యాలూ నేను
అనుకోన్నకంటే చాలా గొప్పవి. అటువంటివాడిని
ఇంత మోసించిచ్చి, కొద్ది సంవత్సరాల ముందు వెనకటి
ఒగలేక, సంపాద వివక్షకూడా పడ్డావనుకో. నువ్వు
సుఖపడలేవు; ఆమె సుఖపడలేదు; మీ సంతతికి
ధివిదగ్గురు అంపకారమయంగా, కాదు కాదు,
అలాగే అజ్ఞులూ ఉండికూడా నాటి నిర్వహణకి
తగిన ఆధారం లేకుండా, పోతారు. అంతేకాదు,
మనోగత గొప్ప ప్రాప్తిసమయంతే నీ ప్రజ్వలన నీ
జోగివాళి క్రితంపే ఎందరి మేధా సంపద తైలపవే దేకా
నికీ ఎంతటి శివకృతి చేయవలసిఉందో—అంత
కంటే కూడా నువ్వు ఏ న్యాయవాదికి న్యాయ
మాదిరి? అయి, అన్యాయం జరగడానికి పిలుస్తూ
ఎన్ని సందర్భాలలో న్యాయాన్ని నిలబెట్టవలసి
ఉందో?”

“అన్నయ్యో ఇంతలా నీ మమకారం కాక
పోతే, ఒక మనిషి లేకపోయినంతలో లోకంలో
న్యాయం జరగదా, మేధావులు మరి జయలులేదరా?
పుష్టి అంతా మనతోనే ఉందా?”

“ఉంది, ఉంది, ఉంది; ప్రతి చిన్న ఆగువు
ఇలా ఎదురు తిరిగితే మరి పుష్టలేదు; మనం ఎంత
అల్పబలమో అంతే మనా త్రిగులమూ కూడాను. మన
లోని, ప్రతి సామ్యుతి సూక్ష్మమయిన కణం కూడా
మన మెల్లెనికీ మేలు కేళ్ళు విద్యమందించినలో
భాగం పంచుకోవ్వట్లుగానే మనం సరిపడవలసిన
పాత్రకూడా అంత సుఖ్యమయినదే — నీతో
వాదించడం ఎందుకుగాని, ఎంతే సుఖ్యమ
యిన వారీక భాగమయినా దుష్టమయినప్పుడూ
సంస్కరిత స్వాగ్ధం కావచ్చును, శేమంగలేటి
సౌఖ్యం నిమిత్తం ఖండించి తీరాలి. సంస్కరిత
విజయయిన పక్షహానికి అతీతమూ అసాధ్యమూ
అంటూఉంది. ఆ ప్రయత్నమే ఉండాలిగాని,
నాకు మరి రైలు రైలు దిగడం పడుకూన్నట్లుంది.
ఎక్కువమాటలు వద్దు. నువ్వు చెప్పిన మాటలు విన్న
మీదటకూడా నాకు నీమీద అసహ్యం కలగలేదు.
నీలో కొన్ని లోటుపాట్లున్నాయంటే వాటిని అతిక్ర
మించడానికి నువ్వుచేసిన ప్రయత్నమూ తరవాత
కరిగిన పశ్చాత్తాపమూ రిగిన ప్రాయశ్చిత్తంకిందినే
లేక్క. ఉండాలి మరేం మాట్లాడుకుందా విను.
నీమాటలే నీజయయితే ఆ అన్యాయ తెలివయినది,
రేల ధివిదగ్గునీ, నీ ధివిదగ్గునీ సరిదిద్దగలిగినదే
అయిఉండాలి. అటువంటిమనిషిని ఒప్పించడం ఏమీ

కష్టంకాదు. నీకు మొగకూటంగా ఉంటే ఆధారం వాని నిడిచిపెట్టు. నీ చదువు పూర్తయి, మిశ్రేణి ఒకవర్షానికి పైరవజేవరనూ ఆగకుండా.

“అది మరి కుదరదు. వాళ్ళ కుటుంబపరిస్థితులు, అమెకంటే చివ్వువీల్చి ఏకాదశవర్షంవంతులవడం, ఒకటికాదు రెండుకాదు, చాలా చాలా అర్థం కలుపాయి. ఇచ్చి డిలా మేము లేచి రావడంజోడా వాళ్ళకుటుంబపుష్టికి చాలా కష్టమేకాదు, అమె కేవలం వాళ్ళ సంవత్సరం నిడిచి పెట్టింది. ఇప్పుడు మరి వెళ్ళి రిగగడమన్నది లేదు. మిశ్రేణి వా రిగువకోస ము, నీ అవసరాలనుకూడాకాదు కోరిక విలకచేతు; తెలకూ నూనూ నూటయూరై ఎంత కానా రంటే అంత వేసివేయవచ్చు—వా కేవలం కుతూహలం ఉన్నా. నీ తెల తాకట్టు పెట్టి అయినా విడతాలకు సంయతం వంటించడానికి సంతోషంగా అంగీకరించగలవు. ఇప్పుడు కాకపోతే, మరి కొన్నాళ్ళు జీవించి తర్వాత నేను ముఖవడచేసి ఏ తిరుగుటం తోనో పడి ఇట్టుంచుట వడేకంటే వాళ్ళ సంవత్సరం గుర్తులను కుటుంబ మర్యాదనూ త్యాగపాలంగా చూపి ఒక అమాయకురారిలో కలిసి కష్ట ముఖాలు పంచుకోవాలి పాఠపాటేమంది? మాది కేవలం కష్ట కష్ట ఉద్దేశకృత పాఠం అనుకోకు. ఇదివరకే కాదు, ఈ రెండు రోజుల ఏకాంతంలోనూ ఒకరి కోరికల తాకడంబా లేదు తెలుసుకా! అమె వాళ్ళ సంవత్సరం తనవాళ్ళను గురించిన అలోచన అయినా చెయ్యలేదు. నీ నీ నిన్ను అపరిమిత పరవశక ఇలా వచ్చేను—ఇప్పుడు నీ నిడివినెయ్యి అంత ముఖ్యం కాదు; మిశ్రేణి వాచివడ పెట్టుకోన్న ఆశిలన్న రిగ్గం లేవని, వా అశక్తిని మిశ్రేణి అర్థం చేసుకోని మన పాఠా ముందు ఆశిర్యణించి వంటిస్తే చాలాను. అన్నయ్య.”

రామకృష్ణ ఈ మాటల ప్రాబల్యంతో లాంగి పోయి వచ్చివచ్చాడు—కానీ, అంతలోనే అశ్వయుజంబ్రోతు వచ్చి “ఒక్కా వచ్చింది కానా” అవడంతో మనసులోని ఉత్తేజపుటాలు తగ్గిపోయింది. అంబ్రోతులో, పయపు ముఖ, పంచి అంబ్రోతులో ఉండమనిపింట్లో చూడాలి రామకృష్ణ అయినా యేను. పరిపూర్ణంగా కళ్ళకోమ అందాలను ముగి, ముగిస్తూ, ఏకాగ్రతగా గాఢించి కంపిస్తున్నట్లు

“ఇదేక మిశ్రేణి కచ్చావంటే ఒకమాదిరిగా పంపించాడు. నీకోసమే నేను, వా తిక్కిరిస్తూ గొర్రెగొర్రెయింది తిప్పుచుకొన్న నదిరించుకోవడం ఇప్పుడేక పెళ్ళిచేసుకోవడం ఈవాటికి అంగీకరిం

చాను. అందుకే, అంటే, ఆ అమ్మాయి చూడడానికి, ఇప్పుడీ ప్రయాణం. ఈసంబంధం గురించి మాట్లాడు ఉండకపోతే ఈవాటికి నీకోసం వదిలించి దూచి, అశ్వయుజ చెప్పబడినట్లుగా నమిదియ్యకపోయేవాడు. వా అశ్వయుజకోసం అయినా మిశ్రేణి నేనుకోన్న విధంగా ప్రవర్తించి ఉండవు. పరిమరెండుకే వృథామాటలు. ఈ రామకృష్ణమాట తిరిగి మిడిలకాదు. వెళ్ళాడు; వా తిరిగి నేను నిర్వహిస్తాను. అయితే నీ రెండుప్రకారం అంతరాళం రావడం అన్ని ఏర్పాట్లు చేసిన. ఇరుగో, ఒక్క అయిదు నిమిషాలు వ్యతిరేకమవుతాను. ఈలోగా చూచింది—అమెగారికి కాదు, ముఖ్యంగా నీగురించి అలాగే చూచింది. వామాట విడత ఉద్దేశంతో ఉంటే నీ ప్రయాణం ఈ రోజుకో రెండుకో నాయరా చేసుకోంటాను. ఆ అమ్మాయిని, వాళ్ళ వాళ్ళనీ ఏమాదావరదలే పూచీ వాడి. ఇప్పుడు నీరిగి వస్తానికి వాళ్ళకి రిగగ పరిచారమేమిదాను. చూడు, అమెగో అయిదునిమిషాల్లో అరగంట కోడలమంది. కొట్టగానే నీ విశ్వయం తెలియజేసుకోరి. వామాట వింటావంటే తిక్కిన వాంఛతా నేనువచ్చతాను.”

కొద్ది సేమేలు నిర్వహించగా ఉండి గోపాల్, “అయిదు నిమిషాలు కాదు, అయిదుగంటలు అలా చించినా ఇంతే. తిక్కిన విషయాల్లో కాకపోయినా మాట వెళ్ళి రిగగక పోవడం అనే విషయంలో నేను నీ రెండున్నే. వెళ్ళున్నాను. మరివన్నీ విలకకు, కలవు.”

గోపాల్ లేచి వెళ్ళిపోయినా తాను అన్న అయిదు నిమిషాలు గడిచేవరనూ తనతనపోయేమి రామకృష్ణ. గడియారం టంకుమని అరగంట కొట్టింది. రేచాలంటే కష్టమనిపించింది. కళ్ళకోమ తీసి తేలియిమిద వడేసి, ఈమాట కళ్ళనే లేచి రుమాలులో ముడుచుకోవలసి వచ్చింది. తుమారుకోంటున్న కొద్ది ఆ అవసరం మిడి ఎక్కువ కాసాగింది. బంబ్రోతు వస్తే కలవరిపోతా నేమనని లేచి కిక్కిరిస్తూ వెళ్ళి నిల్చున్నాడు, ఎప్పుటికీ పూలు పూయని ముగిసలూగి మిక్కిలవంక చూస్తూను.

అరిమ అటువంటి తిరిగి చూసేసరికి ఇండాకా గోపాల్ కూర్చోవడం కుర్చీలోనే, అమెచెప్పని వీర కట్టాకోవిడమన్న, ఒక అందమైన ముహూర్త వస్తమివ వల్ల అమ్మాయి ఉంది. అమె లేచి నిలబడి వచ్చున్నట్లు, “నీ నెవకో చూడు తెలుసును. అందుచేత నిన్ను నేను పరిచయం చేసుకోవక్కరలేదు. నేను వచ్చేసరికి మా రిగ్గయా మాట్లాడుతున్నారని. అది

నాకు ముఖ్యంగా సంబంధించిన విషయం. అయితే నేను ఎదురుగా రాకుండా పక్కనుండి విషయం తెచ్చి అని తెలియజేసేటప్పుడు, మరింతం చెయ్యాలి తోచలేదు. మీరు ఆయన కిచ్చిన అయిదు నిమిషాల కాలం నాకు ఇచ్చినట్లే అనుకున్నాను. ఆ అయిదు నిమిషాలలోనూ గ్రహించిగా తిరిగి చూడటంలే చెప్పి పోవాలని, తిన్నగా రయిలుపెట్టమని భావించి గాని చెయ్యాలనుకున్నాను. కాని, అయిదు నిమిషాలలోపునే ఆయన లేచి చెప్పిపోయారు. నేను ఆయనతో కలిసి వెళ్లేదు, రైల్వేస్టేషనుకి వెళ్లి దానికి నిశ్చయం ఏర్పడలేదు — ఏమీ అనుకోకుండా ఇలా లోపల ప్రవేశించాను. అయితే నే నిలా రావడంలో మీరూ కొంత సదుపాయం లేకపోలేదు."

రామకృష్ణ మాట్లాడకుండా పైబిలుమిడి కళ్ళతోడు తీసి పెట్టుకొని చెలికాచితక మానేడు.

"మీకు నాయనల ఎంత ఆదర్శమూ కోపమూ కలగవలసిఉందో నాకు తెలుసును. మీ మొగంలో అని కనపడకుండా దాచుకోనే ప్రయత్నం చెయ్యక పోయినందుకు నాకు నిజంగానే సంతోషంగా ఉంది. — నాకు అవతలి తొందర రైలు ప్రయాణం ఉంది. ముక్కు మొగం ఎరగని సిగరెట్ చేతులుకేకదూ — అనుకుంటున్నాను."

అప్రయత్నంగా రామకృష్ణ "ఇంతటి అపాధ్యురాలిని గనకనే మావా పింతగా దిగబరిపోయాడు" అని, అన్నచెట్టచీ, తనమీద రిజి ఎంతో కోపం వచ్చింది, తిన్నగా పోయి జిల్లాలో హుక్స్ క తూనినతో ఎందుకు మాట్లాడానా? అని.

ఆమెకి అతని మొగంలోని మాటలు పదుపు కోడంలో ఏమీ క్రమ లేకపోయింది. నిల్వరమయిన గొంతుతో అంది — "హుక్స్ ఓడి. నేను విమ్మర్ని కోరేదికూడా అయిననిమిషాలకంటే ఎక్కువలేదు. మీ రిండాకా మీ తమ్ముడుగారితో మాట్లాడాలి కొన్ని కొన్ని పరిస్థితుల్లో ఇప్పటి ప్రయాణం అవసరమయితే రాత్రికి, రేపటికి నాయనా వేసుకొండి అధ్యంతరం లేవన్నాన కదూ. ఇప్పుడు అంత కంటే చాలా ఎక్కువ అవసరం ఉందనే నా నమ్మకం. ఇంకా మీరు నన్నుడికి, నా సలహా వినే మాటయితే, ఉదాహరణ నామీద, కళ్ళెర్రనేసి లాభం లేదు, అసలు వెళ్ళడం పెళ్ళి మాత్రంకని వల్లన్నా రాయ. ఇలా కళ్ళెర్రనేసి మాటలాడితే ఏ పెళ్ళి మాత్రంమాత్రం, మిచ్చాదయంలోని మంచిని నిండు వనాన్ని గ్రహించుకోగలదు? మితివంతకపోయినా

నా సలహా యిస్తున్నాను. మీరీ ప్రయాణం అనలే మానుకోడం ఎంతయినా సమంజసంగా ఉంటుంది."

రామకృష్ణ ఆమె హుక్స్ ఓడి అనగానే తనకి తెలియకుండానే మాట్లాడుతూ, మళ్ళీ ఇంకాకటి లాగే అలాచర తెనుకముందే మాట రైటింగ్ చేసింది. "తప్పకుండా మా తమ్ముడితో లేదు. ఇంతటి ప్రగల్భాధోరణి గనకనే వాడంతలా లొంగిపోయాడు" —

"ఇంత అనుభవం ఉన్న మీరు ఇంత తొందరగా ఎదుటి మమముగల ధృఢావాలనుగూర్చి నిశ్చయాల చెనుకొంటే ఎలాగి? సరే, అసలు సంగతికి వస్తాము. మీ ప్రయాణం మానుకోవాలనడం మరొక దురుద్దేశంతో కాదు. మీరు ఏ ఉద్దేశంతో అయితే ప్రయాణం చెయ్యబోతున్నారో ఆ ఉద్దేశం ఇక్కడనే తెరచేరి పోతున్నాది కదా అని. ఇంతకాలం కలగని అభిప్రాయం మీకు కలగడంతోనే, మహమ్మదు ధగ్గరి మక్కావచ్చినప్పటికీ, మీరు వెదుకటోయిన తీగ మీ కాళ్ళని చుట్టుకోవా లని కాకపోయినా, కాళ్ళమీద పడే ప్రయత్నంతో వచ్చింది. నేనేమీ విమ్మర్ని మోసం చెయ్యడం లేదు. మీరు రైలు ప్రయాణపు క్రమ నమథించినా అక్కడ మీరు చూడవలసిన పెళ్ళిమాత్రం ఉంది దానికి దిలేదు. ఎంతోంటే ఆమె ఇక్కడేనే మీ కళ్ళ ఎదురుగా ఉంది గనక."

"ఆ విమితమిటి?" అంటూ ఒక్క కణం కట్టి పెద్దది చేసిదూసి, "మా చేతులలో తలపెట్టుకొని, కట్టి అరచేతులతో బలంగా తూనుకున్నాడు రామకృష్ణ."

కొద్దిసేకన్న పోగొని ఆమె నెమ్మదిగా చెప్పి కొని పోనాగింది. "నాకు మొదట మీరని తెలియ లేదు. మీ తమ్ముడుగారికి ఇప్పటికీ నాకు వచ్చిన పెళ్ళి సంబంధం మీదేనని తెలియదు. అసలెంతికి ఆ ఉపైపులేనే తెలసావ్వి. అయితే, ఇద్దరం తీరా ఇద్దరించినతీర్వాత నాకు బోధపడింది మీ రిద్దరూ పోదలని. అయితే, ఆయన మీతో చెప్పి, ఒప్పించి, మీ ఆశీర్వాదం పొందుతానంటే తద్దలలేకపోయాను; పైగా నాకు అదే అవసరంతోచింది. అంటే మీరు తీసుంచి, ఆశీర్వాదించగలిగితే, తరవాతి అక్కడికి పెళ్ళి చెందే ఆకాంక్షగల్గు రాక తగ్గుకుందిమీకున్నాను. అంతా వాడే పారపోయి. ఇక్కడ దిగివెళ్ళకుండా తీసుకొని పోవలసింది. మీకు ఈనాడు మాత్రంగా కలిగిన ఆకాంక్షగను అవేదనా కొంత తగ్గును. ఏమో, అందువల్ల, మీ అనుమతిలేకుండా చెప్పినందుకు

గోపాల్ కాశ్యతంగా వినుండి విడిపోయి, ఎత్తు
టికి తీరని దుఃఖంతో ప్రంగిపోవుచేసా?"

"చేసేది దరిద్రపు నెవరవలయున్నా, మర్నీ
మర్నీలో నాబక్కాని పాత్రాగ ఆశ్చర్యమగుచి,
ఆదర్శాలగుచి కలుగున్నా" — చేసేవయినంత కా
వ్యాధి గొంతులో తెచ్చుకొని అన్నాడు.

"నాబక్కాని తప్పు, యధార్థ జీవితంలో ఆ
యాలూ ఆదర్శాలూ ఉండడానికి వీలేదంటారు
కదా? ఇంకాకా మీరు మీ తమ్ముడు గోపాల్‌తో
అన్న మాటలను ఉన్నది ఉన్నట్లుగానే రాస్తే,
యధార్థమని నమ్ముడానికి చాలామందికి కష్టంగా
ఉంటుంది. మీరు పెద్దలు మీకు తెలియని చేసుండి?
ఇక మీరు, నెవరవలన్నారే..."

"నెవరవలనూ, ఇంకా ఇంకా..."

తరవాతి మాటకోసం కొంతసేపు తలముగిసి,
ఆ వాక్యం అసంపూర్ణంగా విడిచిపెట్టేసాడు. తరువాత
అంతకంటే సాధనమయిన కంఠస్వంతో, "ఇలా
యధార్థ వాదత్యం ప్రదర్శించి ఒకప్పుడు కాయకొని
తినేకంటే, వాడికి నెలకే ఎంత కావాలంటే అంత
పంపిస్తున్నాను కదా, రహస్యంగా పంపారయాత్ర
సాగించితేకావాలేమి?"

"నేనయితే మీ దృష్టిలో ప్రపంచంలో ఉండ
డానికి వీలున్న దుర్మణాలన్నీ చుట్టగా చేసేవమనిసి
కావచ్చును, గానీ, మీ తమ్ముడి అటువంటి ఆలో
చన అయినా కలగడానికి సావకాశం లేదని మీకు
మాత్రం తెలియదా? ఏమో, నాకు చూడగా
చూడగా మీకు మీ తమ్ముడివిదాన ఉన్న అభిమానం,
నిజంగా ఆయనవిదానం లే, ఆయనలో మీరు కావాల
మొకప్పుడు కొన్ని లక్షణాలవిదానం వదిలిపెట్టింది. ఇటు
వంటి సావర్ధాన్ని, పైకి ఎంతగొప్పదిగా కనిపించినా,
భరించడం మాత్రం చాలా కష్టం. సరిగా నమ్మ
గురించిన మావాళ్ళు ఆలోచనలూ ఇటువంటివి.
నిన్న మొన్నటివరకు నమ్మ వాగా వదిలిచి,
నాచేతి ఉక్కుగా చెయ్యించి, కుటుంబ విరక్త్యాలు
తక్కిన పిల్లల అభివృద్ధికి వినియోగించు కోవాలను
కొన్నారు. కానీ, ఇంతలో ఇప్పుడు చెయ్యకదాలే
మా చెల్లెలికి మేదికం సంబంధం తప్పిపోయే ప్రమాదం
కనిపించింది; చేతికి మీ సంబంధం ఒకటి వచ్చి
పడింది. ఒక్కమాడగా పథకం చూపిపోయింది. ఇద్దరు
ఆపవలెల్లూ పెళ్ళిళ్ళయి, పెళ్ళిపోవడం కంటే కావల
సిందే ముందనుకొన్నారు. ఇన్నాన్నా ఆ పద్ధతి
గొప్పది; ఇప్పుడిది గొప్పది. ఎంతసేపూ వాళ్ళలోని

ఆలోచనలలో బడాయిగా చెప్పకొనే అవకా
శమూ, ఇంతే తప్పు నా గురించిన ఆలోచనలే లేదు —
ఈ చిక్కులన్నీ చాలవట్లు మీరు గోపాల్‌కి దైవ
తుల్యులయిన అన్న గారుకూడా కావడం తెలుస్తుంది.
అయితే ఈ చిక్కులంతా గోపాల్‌కి ఇంతవరకూ
తెలియదు." ఇక ముందు తెలియవలసిన అవసరం
కూడా లేదు.

రామకృష్ణ మర్నీలోంచి లేచి, అద్దంతమైన
వేగంతో గదిలో ఆచివరమండి ఈ చివరవరకూ
పరారు చెయ్యసాగాడు. అతని మొగం అంతా
చెరుకుమత్యాలతో నిండిపోయింది.

ఆమె గది అంతా కలయికాచి, మనస్సులు తీసి,
అతని చేతికి అందించి, "మొగం గురుమగ్నంండి, అరిసి
పోతాడు, మర్నీలో కూర్చోండి" అంది. అతనికి
ఆమెను కాదనే కక్షలేకపోయింది.

ఆమె మర్నీ అందుకొంది. "ఏమిటండీ, మీ
రింత పెద్దవాడు, అంటే వయసులో నది కాదు,
జ్ఞానంలో, అనుభవంలో, ప్రవృత్తిలో, పట్టుదలలో.
నేనలం వ్యయంకృష్టవలన ఎంతో కెందుగా మొదలు
పెట్టి ఇంతవరకే వచ్చాను. ఇటువంటి మీరు ఒకా
నొక చిన్న అకార్యం నానికే ఇంతలా ప్రంగిపోతే..."

"చిన్న అకార్యం మేమిటి నా అస్త్రిత్యం
వాడనే నాకు అనుమానం కలుగుతూ ఉంటే...
అయితే ఒక మనిషి, మీరే ఇంకొక మనిషి అతీతంగా
ఆగిపెట్టుకోడానికి ఏమి మాట్లాడింది? నాకున్న లేని
దానివిదాన ఆలోచన పెట్టుకొంటే ఎప్పుటికయినా
ఇంతే..."

"ఉహూం. కాదుగాని మీరు ఇంకాకా మీ
తమ్ముడితో మాట్లాడటంలో నాతో వాదించి
ఒప్పుచి వెనక్కి డంపించే ప్రాచీనవిదాన అన్నాడు
కదా? ఆ ప్రయత్నం చెయ్యకంటే అంటే కాదు,
ఇంకా మరొక పద్ధతికూడా ఉండికదా, నన్ను
నయనోర్చి భయనోర్చి వివాహం తిప్పకొని, పెళ్ళి
చెసుకోండికయినా ప్రయత్నించడం. గెంతు పట్టెలూ
ఒకేదెట్టుతో పడతాయికదా? అయితే నన్ను చూసేక
నాతో మాట్లాడక, పెళ్ళిచెసుకోవాలనే ఉద్దేశం
అంతరించిపోయి ఉండవచ్చు. నేనంత భయంకరంగా
ఉన్నానెమో?"

"అదంతా నాకు తెలియదుగాని, మాతమ్ముడికి
ఇదివరకులాగ నన్ను మధ్య పెట్టాలని కాక, యధార్థం
చెప్పాలనే ప్రయత్నం ఎందుకు వచ్చిందో, నీకోసం
ప్రపంచంలోని తక్కిన అనుభవాలన్నీటివీ విడిచి

పెట్టడం ఎలా త్వరగా కావలసిందిగా ఆశం అవుతుంది. నిన్ను చేసుకోవలసి మాత్రం నయనాడు మాత్రం మరికరిని చేసుకోలేదు. ఇంతగా ప్రేమించిన నేనే మా తమ్ముడి అవ్వడానికి అమాయకం నా ఉండలే నేనా నడిచింది”

“అమ్మయ్య!” అని బ్రహ్మాండమయిన తృప్తితో నిద్రించింది. ఆమె కళ్లనుండి మొదలయిన నెండు నీటిధారలు అద్దం మీద ప్రవహించినంత మృదువుగా క్రిందికి జారసాగాయి.

రామకృష్ణ తన కళ్ళలో కూడా నీళ్ళు తిరుగుతున్నాయని తెలియజేలేదు. అతను ఎందుకో తనకే తెలియకుండా చెప్పటం చేసాగాడు: “ఒకే రెండున్నల మయినా మాయద్రి సమమవుతున్న వయస్సులోని భేదం వల్లనే మరేమా, మా తమ్ముడిలో నాలో ఉన్నంత సామ్యభరత్యమా, అతని గ్రహానుభవే పేరుతోనే అత్యవంఠన, మరింత చాలా చాలా పెద్దపేరులు పెట్టుకోన్న ధనదాతామా ఇవన్నీ వాడిలో ఎంత ప్రయత్నించినా కలగలేదు. ఇకమందు నీ సాహసర్య ప్రాబల్యంవలన కలగవుమా! అయ్యో ఇరిపిల్లా, ఎందు చేస్తున్నావు నవ్వి గుంతలేయవలసివ సందర్భంలో?”—అంటూ అతిసహజంగా నవ్వి తువ్వాయి “వలతో ఆమె కన్నీటి చారలను తుడుస్తూ “అబ్బ! ఎంతకొంచెంలో మా తమ్ముడి పోగొట్టుకొని ఉండేవాడి; ఎంత కొంచెంలో వికసించి పరిమళించవలసిన నెండు జీవితాలను వాణింపేసి ఉండేవాడి!”

“నిజంగా నాకు నవ్వాలనీ, చిన్నపిల్లలను గంతాలనే ఉంది—కాని, ఎందుకీ నా ఏడుపు వస్తుందో తెలియకుండా ఉంది. అబ్బ, ఇప్పటికెన్నడూ మా అమ్మని నాన్నని కూడా ఈ గదిలో మిమ్మల్ని ప్రేమించినంతగా ప్రేమించిన సందర్భం లేదు. ఇదివరకు గోపాల్ మిమ్మల్ని మానవతీతుల వ్వంతగా చెప్తావుంటే, లోలోపల కొంత భయం కలిగేది. అబ్బ, నేనే తిట్టుకోలేకపోతున్నామకదా, ఈ ఆనందానికి గోపాల్ విమలతాడో..... మృత ప్రాణులు—మృత్యుర దూరం ఉంది. ఇటువంటి మృతమయ్యగ్లో నయనా మనమెవరికీ తెక్కలు లేక పోతే మరేదండ్రు?”

“నిజమే, నిజమేగాని గుమ్మంలో జట్కా ఉంది. ఉదాహరణ అంతకంటే ఈ సందుచివర బాక్సీ ఒకటి ఉంటుంది. అది తెప్పించుకోవాం. నేనా వచ్చి, అక్కడ కాదులో కూర్చుంటానీ. ముగ్గురం కలిసి ఇంటికీ వచ్చేదాము. అచ్చే, ఇలా లేచిపోతే

లాభంలేదు. కాదు వచ్చేలోపుది కాస్త ముగం కనుక్కొని కాఫీ పుచ్చుకోవాలి. ఇది, మరి ఏమాత్రముగా కావలసినది వీలేదు. ఇంకాకా నేను తెలిసి మానాడికి, తెలియకుండా నీకు అయినదిమహిమ వ్యవధి ఇచ్చేను. ఇప్పుడు నాకు సువురు ఆహారం వ్యవధి ఇవ్వాలి. ఈలోగా ఏడుపును కడిగేయకొంటే, అద్దకోవక్కర లేకుండానే వచ్చు వానంతలచే వచ్చేస్తుంది.”

“లీలకే కాదు, రామకృష్ణకూడా కాదు అది పెద్దదిగా పోతున్నట్టే అనిపించింది. ఈ బలమగ్గుర ఆగగానే, లీల, “మరి దిగక్కర్లేదు. అదుగో, ఆ చివరమన్న ఏమిటనంటు గడి, తాళంవేసి ఉంది. నాకేమా భయంగా ఉంది, తొందరగా రైలు స్టేషనుకి వెళించింది”—అంది.

ఒక రయలు అప్పుడే చూరపు నిగ్గులు దాటి నంకర తిరిగి అంతర్వాస మయిపోయింది. ఇంకొక రయలు రెండవరైలు అయికునిమారు క్రిమీ వెళ్ళి పోయింది. రామకృష్ణ పెద్ద ఆశలేకుండానే దిగిచెల్చి స్టేషనంతా తిరిగివచ్చేడు. ఏమోనీ, “నాకు మరొక దారిని మా యింటికీ వెళ్ళేదేమా? లేక గోల్లబుడి వున్న పడికి సువురు కనలవక నిన్ను వరకదానికి ఎక్కడెక్కడ తిరుగుతున్నాడో? లేక ఈసరికి నా బయటి వచ్చి ఉంటాడేమా? రయలులో ఎక్కడికి వెళ్ళిఉంటాడే నానమ్మకం. ఎందుకు ఎలా వెళ్ళాడు? ఎలా వరకాడు సువురు లేకుండా—”లీల ఏమీ మాట్లాడలేదు—వట్టి శిలా ప్రతిమలా కూర్చుంది. ఆమె కళ్ళలో ఏమీ కదలిక లేదు, ఎదుటి వస్తువుల ప్రతిబింబాలనయనా పరిగా గ్రహించలేకపోతున్నాయి. ఏదో మాట్లాడుతున్నాడేగాని రామకృష్ణకి అనుమానంగానే ఉంది.

మేనేబగవద్గర్ తాళం తీసుకొని, ఆమెను వెయ్యిపట్టకొని, మెల్లెక్కించి తీసుకొని వెళ్ళేడు. రైలుపు తియ్యగానే లేచిబయట దృష్టికి బాగా కనిపలేలాగ పెట్టబడి ఉన్నాయి. నెండు ఉత్తరాలు. రామకృష్ణకి అక్కడ తనకని అన్యోదయవీణ ఉత్తరం కనిపించడంలో చింత ఏమీ తోచలేదు. తన ఉత్తరంలో మానేపంపు లన్నాయి. రెండవ ఉత్తరం కూడా అట్టే పెద్దదిగా లేదు. ఆమె అది చదవకుండానే నాకు తెలుసును, నిజంగా ఇందాకటి ఆనందంలో నుండే ఆనాడుండనిపించింది. గోపాల్ ఉన్నా భరించలేకపోయి ఉంటును. బానీ, ఇక మంచిది, నన్ను పట్టిన దొంగలగ్గుల మరిక అతిన్ని బాధించ నక్కరలేదు — ఇక నావాళ్ళు మిటుం

క్రేయస్సు, మర్యాదపేరు చెప్పి ఏంచేసుకొన్నా నాఅర్థ్యంతరం ఎంతమాత్రం ఉండదు” —

“విలుబుకాక చెరిపిల్లరి, ఇవ్వడింత ప్రంగి పోవలిన అవసరం ఏమీ లేదు. వాడు ఆధారంకంటెవల, కాస్త బైరాగ్యభోరణిలో పడినా అత్యుత్తమమైనా కొనే ఉద్దేశంమాత్రం లేదని స్పష్టంగా రావాలి. ఈ రాత్రి లైట్లో నేనూ మా స్నేహితు లిద్దరుముగ్ధులూ బయలుదేరి, నలువంకలా గాలిస్తాము. పులికలలో ప్రకటిస్తాము మహా అయిలే వారం పదిరోజు లవుతుంది. వాణ్ణి, తీసుకొనివచ్చి పువ్వులలో పెట్టి అంజనేయ డానికీ వాడి హామీగా.

కోజులు వారాలు నెలలు సంవత్సరాలు సదితి పోయాయి. రామకృష్ణ ఆర్థిక సహాయంతో లీల ది. యస్ సి పూర్తిచేసింది; డాక్టర్ దిదివిది; ప్రాక్టీసు పెట్టింది — ప్రాక్టీసు పెట్టిన కొత్తలోనే ఒక మోసపోయిన కన్వెలర్, కవలెల్లలను కని లీల చేతిలో వాళ్ళను పెట్టిపోయింది.

కవలలకు వేజుగోపాల్, రామగోపాల్ అని పేర్లు పెట్టింది. రాముని తామంతుకొని, వేణువి రామకృష్ణ కిచ్చింది. అంతవరకూ ఏడాదికి అభయం ఒక నెల అయినా తియ్యగిడి వదికడంలో గడుపుతూ వచ్చిన రామకృష్ణకి కొంత ఊరట లభించింది; క్రమంగా పసిపిల్లరాడితో పాలు తాన పసిపిల్లరాడియిపోపాగాడు.

సప్తవయసా లీల అతిన్నీ చూడడానికి వచ్చి నప్పుడు అంటూ ఉండేది. “చూపండి మా రాముని,

ఎంత ముప్పిరంగా ఉంటాడో! మీ యింట్లో మీ వేణు యజమానో మీరు యజమానో కూడా తెలియదు — అంతేకాదు, మీరు వాడికి అనారోగ్యం కలిగే పరిస్థితుల్లో కూడా వాడిని అదుపు అజ్ఞా ఉంచలేక పోతున్నారని చూపింది” అని.

రామకృష్ణ : నిజమే నిజమే నేనూ అలాగే అనుకుంటాను గానీ, నిజంగానే వాణ్ణి అదుపులో పెట్టాలనే కోరిక బలంగా లేదు; అవ్యవస్థను కలిగిది అంతటి మనసు నిబ్బరం లేదు — అయినా నిమిసాలు వాడి మొగం కనబడకపోయే పరికల్పా ఏమీ కోరుకు. వాడు పెద్ద యోగిమాటకేం, ఇవ్వటినుండి వన్ను చేర్చించకుండా ఉంటే చాలునన్న వా స్వాస్థ్యానికి లొంగిపోతున్నాను. ఒక్క కఠినమయిన మాట, ఒక్క అయిదునిమిషాలకాలము ఎంత చారుణ మయినదో ఇంతగా అనుభవిస్తున్నాను — ఇంకా మరి అదుపు అజ్ఞల తాపత్రయం నేటిది. వారు మీ రాము మీద నువ్వు ఉపయోగించే అధికారమూ క్రమ భక్తికా దాస్తే భయంగా ఉంది. వాణ్ణి కూడా ఇక్కడే ఉంచి, నువ్వు వెళ్ళి హాయిగా పెళ్ళి చేసుకొని...

“మాస్తారు! ఇదివరకే చెప్పాను, మీరు మళ్ళీ మళ్ళీ ఆ మాటంటూ ఉంటే, మీరు కనబడడమే మానేస్తానని — నా కష్టంకంటే తక్కువ కష్టంలో ఉండి మీరు నన్ను ఓకార్చినా అర్థం ఉండును గానీ... రామా అలా స్త్రులూ కూర్చోని పెద్దవాళ్ళ మాటలు వికపోడే, తోటలోకి వెళ్ళి వేణుతో ఆడుకోకుండా? చెట్లూ చేమలూ ఎక్కి మాత్రం కాళ్ళు చేతులూ విరుచుకోకండి...”

సోమనాథుడు

శ్రీ అప్పల వీరవెంకట జోగయ్యశాస్త్రి

(గత సంచిక తరువాయి)

మూఁడారైనను నాదు మామయిన వెం,
పుం బంపు దీపింప, రా
సాడింపుం డెల మేచ్చి వాహినుల, దు
ర్యోధ ప్రతాపంబుతో
తాడింపుం డెరకొల రాచి, గమలై,
తారాడు నీ మ్రుచ్చులన్
బాడిల్ మాపర, బాతి గొరత ప్రతి
క్షేల్ వమ్మునాకుండుగన్.

పర జాతీయమల్ ప్రచారమున కే,
వారైవ రావచ్చు, వే
ర్పరులై హృత్తిమతమ్ము క్రోతలకు తె
ప్పవచ్చుగా కిట్లు ము
క్కురతన్ పెత్తురు బ్రావు రాజ్యవిజ గీ
సా నృత్తికిఁ జోవు కా
వరముల్ సైవగ వచ్చువే ? భరత వి
శ్వంబంత నిర్వీర్యమే ?

* * *

ఆదివి హైందవులే గెలుతు
రంచును, పోరున నార్యజాతి ము
ర్యాదలు దక్కువందును ద,
లంచిరి - కావి యదృష్టరేఖ యీ
జోదుల ఫలభాగమున,
జాపర కాలగతిన భ్రమించి, మా
మాదుని రొట్టి కేటబడి,
పోయిన దొక్క క్షణంబులోపలన్.

2

హుక్కావాళము ప్రక్కకున్ విసరి వి
ద్యోతించు నేత్రాల నా
మక్కాదిక్కున నిల్చి, మోకరిలి సం
భావించి హస్తద్యయిన్
చుక్కనుల్ బలె చాచియొత్తి గజనీ
సుల్తాను ధానించి, వే

రెక్కల్ కట్టుకు బ్రాలినాడు సమరో
ర్విన్ ముందహాసంబుతోన్.
అల్లా వచ్చి యమగ్రహించె గెలుపుం,
దాజన్ జమోత్పాహులై
కొల్లాడుందనినాడు కాఫరుల ము
క్కుల్ పిండి పర్యవ్యయన్
కల్లాడన్ బవియేమి? యిద్దరిజమో,
కాజో నిరీక్షించినన్
రెల్లంతా" ననినాడు-క త్రిగొని క
త్తిన బాపి పోరాడుడి!

“రాతికి మోకరిల్లుచు న
రాములుసేయు నులాము తెల్ల నే
జాతికి చెందినన్ మనకు
కాత్రపులే - యని ద్రుంపుడేగి మీ
చేతుల తీలవో”నని న
చించి హుసారిడి, కాదుపిచ్చియా
బోతుల కైరడిన్ రెగువ,
ముష్టిము పోజాలు రెచ్చి మార్కొనన్.

పిరికికండ యొలుంగువి, బిరుసు పోటు
బంటులొకరికి దీపిపో వని విధాన
భూరసంగ్రామ భూమి సం హారకాండ
జరిపి కొన్నార లరిభయం కరముగాగ.
కణకుకతుల వాన్నెల కాంతులందు
క్రోలు పులుల ట్టులు భయ ప మెలవాడు
మంచిపెత్తురు చిమ్మి చి మ్మించుకొనుచు
సర్పికొన్నాడు రక్త వ సంతకేలి!
భరత సర్యం సహా మాతృ చరణయుగళి
నుడుకు జోణిత ధారల నొలకబోసి
యంత్య నిత్యాన ముడిగడు సంతదాక
యరుల నిర్మించి యొరిగినా, రామెనుతులు.
లోపముకొనరాదు మన
లోకులలో నినువంత, తమ్ముతూ

పాపని ముద్ది పెట్టి తల

తైచిన లోపమెకాని, పాపమే

కాపమే - సోమనాథుగ్రహ

చారము దుర్మకమిన్ గమించె - నం

తాపమడల వానిధి వి

ధానము కడ్డికుదాన గల్గితే?

వారకమున్ను పెట్టుదికి,

వచ్చిన హాసం తుమను వాచి-సి

వారము కాలచేగమున,

భారత జాతి గల్గిర తిర్త పం

సార విలీనమై నిలవ

జాలిన దీర్ఘ సఖించి, గ్రీకుడో

స్వారము చంద్రుని ప్ర భుజ

శక్తికి గానుగ పెట్టె వాత్మజన్.

ఎన్నో సంస్కృతులేకమై యడిగెసి

హిందూమత బ్రాహ్మణిన్

మున్నీ బాటియనంగతింబయిన దో

భ్రష్టాట పాగింపలే

దెన్నంచే ప్రభువత్తి విచ్చివను, రా

త్యేచ్ఛారతిన్ గల్గు చే

బొన్నన్, పుట్టపువారి భావముల నీ,

బొంగ్రత్త సిద్ధాంతముల్.

“తనకున్ దోచు - అన్యమున్ వినకు నూ

దాయాదు” దప్పట్లు ప్రా

క్షణ విశ్వ ప్రవనయి హిందూ కథా

కల్యాణపుం సంస్కృతి

భున హేవాకము కన్ను నుట్టి విలయో

ద్ధాతంబు సంధించు మా

ద్యని చిత్తంబును మెత్తి తేయగల శి

క్తులేవు భుజ్జం వివా!

* * * *

గతి మఱి యొందులేక నయ

గారమునన్ ములతాను దేవతా

ప్రతిమును ముట్టబోనని భా

రా రోపించిన జాలు, రక్త సం

గతి కవితాభిషేక పరి

కర్మను తేనుమటించు నర్చక

ప్రతిమును కాల వేలది,

పల్కరు మొక్కిన - ముద్రహాసై.

హదాదై బురమేనుతో గవక వ

ర్నా భ్రాం గర్వించి హ

హాదాకున్ దిగివట్టు పత్కృతులు తే

యం దంతయే గాని మీ

సాదా గర్వం విగ్రహాల్ విరిచి యై

శ్రేష్ఠంబు వాళించు ను

ర్యాదల్ మాయెడలేవు - పొంకు, యిక నే

లా నిల్వ? క్యాఫాయదా?

వచ్చివ పేరు చచ్చివను,

జాయదటంచురు, దానికేమి? నా

పిచ్చియె నాకు మోదమికు,

విగ్రహవాళిన కాకుండు నన్

మెచ్చువలెన్ ‘భూదామతి’ వ

దీగ్వీతు దీత డటన్న మాటకున్

పాచ్చుమదాగ్రహం దిక స

హింస నటించు బురోగమించినన్.

సురదెలు వ్రీలిపోయి దళ

కోటి సహస్ర శత్రుతయీ పృథక్

భండములై, ప్రవించె తోలి

కారు భువంబులు నేత్రవారి, బ్ర

హ్మండము దిద్దిరన్ దిగి

నట్లులు దోచిన దెల్లవారి, శి

గంధము దాటిపో వదను,

గాధ నిరాశ జరించినంతి నే!

నూరుహయంబు, లుప్త్యములు,

మారు, భరంబులు మారు, మర్రకం

వారము లేవికెన్ భరణ,

పాద్యముగాని భవంబు వెండి బం

గారము లిత్తు మింక నుప

కార మొనర్చును, సోమనాథు హ

వారము ద్రోక్కబోకుమని,

పాగిరి మొక్కిరి భూసురాగ్రహల్.

రాయి కరగిన నతని యు | ల్లము కరంగు,

లిమివు శిమియింప నతిని క్రో | నము శిమించు,

కరకు కట్టిన కడు నహం | కార మూర్తి

కరయ మెంబులి కర్దగ్ | చరము లగునె?

* * * *

శైలైన గొడ్డలిన్ దిగిచి,

నేమి దాయు ఘాత వృష్టికెన్

ధిల్లన మూరు చెక్కిలంబు,

హిర్యయనంబును సోమనాథు పై

గన్మున పీఠమా క్రిక ని
కాయపు బల్లలు రాలె తూలి, వే
కన్ము జిగాలవన ప్రళయ
కాల మణివ్వరి సేమనంగనా ?

హాహాకారము లుప్పలిల్లె పకలా
కాలంబు, నానాంతర
స్వాహాయినవి క్షేచ్ఛఘాతరి మహా
హంకార సహస్రీర్చిత
మోహదీప్తుని జోర్కె చెల్లినది ని
మృత క్రియల్ సాగ, నా
హాహా! గర్భపు రచ్చిపోయినది, లే,
దాలంబు మీ జాతికిన.

గ్రాసులు తేసికొన్న మగ
రాల నిగారపు బంటలోన ము
వీధిపము కాసులున్ గదలు
వీడిన ముత్రెల్ల దొంగులేరు నా
యాసము గాఢమై చెమట
లావని మోమున దోచెనంత లే
రాసల హాసరేఖ తివి
నందిన యా కులలెమ మూర్తిలోన.

కలిసిపోయిన దదటి బం | గారు రాశి
యెరిసి కనుదృష్టి మఱిగిస | యట్లులల్ల,
మిద్యముల ప్రేలు చొక్కంపు | కుండములు
సేలబడ్డవి వదిగండ్లు | రాలినట్లు.

రంగత్తుంగ శరంగ హస్త విచయ,
ప్రాలంబ దంధస్పతి
సాంగత్యంగి సాధిషేక రచనా,
సంతోషితోద్ద్యమహా
రింగకారము సేడు లేదవలది
ర్పింపంగ; నోహా! తపో
ధంగం వైదదో? లేక స్వామిమది నె
వ్వంజేవి నొప్పించెనో?

3

ప్రవనీయ శిల్ప సౌం | దర్శ్యంబు పుష్పించు
పెను మిద్యముల పోరు | పెల్లగించి,
గగన విభ్రమ సుధా | కరణంబ ధుంధితి
కాంచన గోళురాల | కడలప్రచి,
చెలుపుగా మెలుగు ప | చ్చలు దాపికట్టిన
రమణీయ పోపాప | రాజి ద్రవిష్,

పావనంబా స్వామి | పాద పంకజమాను
కనునీయ వజ్ర పీ | కయ గదర్పి,
కమ్ర శృంగారమయలక్ష్మి | కన్ను బొడిచి,
ధూరి ఘనపంపదలకెల్ల | మారలాడి,
జనుల తలగొట్టి, సర్వ నా | శిం బొనర్చి
కదిలె గజనీతి నూమూదు | కట్టకదిను!

భారతి రాజ్యలక్ష్మి తల
పై వలించిన యట్టి దివ్యముం
దారము రాలిపోయె, కను
దమ్ముల నుండిగదాను శిల్పశృం
గారము గారిపోయె, రయ
గం బడిపోయిన దాత్మ కీర్తి భాం
దారము, కాలచక్రక యు
తాములు వైత రేమపునాధికిన.

జేయెండ్లొటను విస్మయిల్లిన బడియె నీ
విఖ్యాతిల్లుం గాధ ప్ప
శ్రేయఃకాముల యల్ప శేమషి సయా
ర! పిర రక్తాదులం
వై యానాటికిఁ గాంచి పిపెరి శిలా
స్వయ్యుల్ల మహాగ్రంథమై
యాయా ఘోరిదురంతముల్ వినుచు న
ధాన్యము క్రమం జేర్చెదన్.

శేటికి నల్లవీధి పయ
నించుచు నచ్చటికేగి మండు క
న్నీటిని గార్చుకెరవి, వి
నీల వలాహక మోడ్చి యేడ్చు, నీ
నాటికి మార్మిమాలి కరుణా
మరి బాహువులల్ల చాచు, ము
మాటికి పుట్టిమిచ్చ యధి
మానము మానవజాతి మన్న చే?

విరిగిన గోడలందు ప్రధ
వించిన వింజకదంబ భూరుహం
లేరగురు కోటరాల నిర
తంబు వసించు శిఖంత పం క్రిమున
జరిగిన గాల్లెల్ల రమ
సంతతికిన్ వినినించు మంజుల
స్వరమున బాడి, కన్నుగన
బాష్పకణంబులు రాల నేటికిన.
ప్రేమడి రాలిలోన మెలి
పించిన దివ్యకళాలతాళి నె

నోముల హాసరేఖ కను
మూయుదు నేటికి బాగువట్టి, నే
నోములు నోచి పాదుకొనె
నో యిట - నే ప్రథమీయ శిల్పమున
గోముగ నోమెనో చిరికి
కొందు నుదాత్త రసప్రపూరముల్.

కథవును మేనీ క్రొవ్వి మద
గర్వమునన జేలు అరిక వేయునా
పపరము గిట్టివన మెరకు
పాదు త్పిణింబులు పోసురెత్తు, దు
ర్యశివన జఘత్సేతున్ బోలియు,
రమ్యకర్తవము కన్నీడేని తా
రసపదు మంచినోజులు ని
రాశికు దాసులు గాదు హైందవుల్.

* * * *

మును ములతాను కండ్లనిడి
పోయిన దుశ్శిఖ వహంజనాల తీ
రిన తమసాల పిండుల హ
రించి, స్వతంత్ర ననోదయ త్రియూ

తను తపనీయ దీధినులు
దారత జిందును నున్నవందు, లే
నును జిల్లుకల్ల భక్తుకళ
మాత్మవికాసము బొంద క్రమకరన్.

కాలము తప్పివచ్చి తిరు
గంబడిపోయిన సోమనాథ జీ
వాలయ భాగ్యరేఖ, ఇద
లాడిన దింకొకమాదు సత్కళ
దేవరీతమై విశ్వంభ లగ
తిన్ - మొరయించుదు ఘంటికొనినా
దాల, స్వతంత్ర భారతి మ
దాత్త మహాహల ముప్పల్లిగన్.

ఈ జగ మేలు సామి వసి
యించెడు నాలయ గోపురాగ్ర వి
భ్రాజిత హేమమంధ్ర పరి
రంధిలాలన వృత్తి తారకా
రాజియనంగు రాజా నిజ
లన్ బయనించు వియత్సభాన నీ
రాజన మిచ్చుచున్ కుభి క
రంబుగ వన్నెల కప్పరాలతోన్.

మధురనేలిన తెలుగురాణి

శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణకర్మ

బాధకావనిలో రాజ్యము చేసిన వారిమణులు కొందరు కలరు. ఇందుముగా రణరంగములకు వెదిలి వైరిపిరులతో సమరము సాగించిన వాడూ బల సంపన్నులును వారిలో కొందరు లేకపోలేదు. అపాధారణమైన రాజనీతిని ప్రదర్శించి, రాజ్యము పంపి లెడల కొంత భద్రతలు సుస్థిరముగ నెలకొల్పిన రాజనీతి వికారదలును నున్నారు. అయినను రాణి మంగమ్మ వలె వారిలో ఎవ్వరును కాశ్యోతయ్యకన్న పముపార్జించ లేకపోయినారు. నేడును దక్షిణాపథములో మహారాణి మంగమ్మ పేరు మాటుమోసము చే యున్నది. ఆమె నిర్మించిన పుత్రములు, కల్పించిన భవనములు, త్రవ్వించిన తటాకభూపములు, చేసిన దానధర్మములు- మొదలైనవి మంగమ్మ మహారాణి పేరు ప్రతిష్ఠలను దళితవారివారికిని తెలియజేయుచున్న కాశ్యోతీర్థి స్తంభములు. క్లిష్టపరిస్థితులలో ఆమె పింహషీతి సలంక రించెను. అనాటి రాజకీయ వాతావరణము అప్రకాతముగ నుండెను. అయినను ధైర్యము వీడిక, ఆ విషయ పరిస్థితుల నెదుర్కొని లీన రాజ్యమును శీఘ్రపుల భారినొంది సంరక్షించి కొంత భద్రతలు నెలకొల్పెను. రాణి మంగమ్మయే అప్పుడు లేకపోయినా తంజావూరు నాయక రాజ్యమువలె, మధుర నాయక రాజ్యముకూడ త్వరలోనే పతనమై యుండెడిది. అనగా తెలుగువారి పరిపాలనాధికారము క్రీ. శ. 1706 లోనే అంతమై యుండెడిది. అటుకాక ఇంకనె ముప్పది సంవత్సరములవరకు తెలుగునాడులో తెలుగువారు పరిపాలింప గలిగి రన్నచో, ఆ కీర్తి మహారాణి మంగమ్మగారికి చెందుచున్నది. 1

1. Her vigour and diplomacy gave the Nayak kingdom a longer tenure of life than it would otherwise have had.

Satyanatha Iyer "The History of the Nayaks of Madura"

2 తంజావూరి ఆంధ్రరాజుల చరిత్ర.
మధుర రాజైన రెనుమలరాజుని చరిత్రము.
(ప్రాచ్య భిరత్ పుస్తక కౌండాగారము, మదరాసు.)

రాణి మంగమ్మ చొక్కనాథనాయనించారి వట్టమహిషి. చొక్కనాథనాయనయ్య తంజావూరు పాలకుడు విజయరాఘవరాయలతో సఖ్యసంబంధము నేర్పరచుకొను తలంపుతో అతని కుమార్తెను వివాహము చేసికొని విశ్వయంచెను. తదిష్టయమును చొక్కనాథనాయనయ్య ఒక ప్రయత్నోద్యోగి మూలమున రాయలకు తెలియజేసెను. కాని రాయల యుద్ధోద్యోగిని గౌరవముగ మాడలేదట! మీరు మిక్కిలి అతని నవమానించెనట! విజయరాఘవరాయలు లీన కొనుగొనిన చొక్కనాథునికిచ్చి వివాహము చేయ నిరాకరించుటచే, కడపట ఇరువురికిని యుద్ధము సంభవించెను. ఆ యుద్ధమునకు మరికొన్ని కారణములున్నను, ఈ వివాహ విషయము కూడ ప్రబలపాత్రువులతో ఒకటియేని విశ్వసించవలెనున్నది. ఈ విషయములను గొన్ని వారిచేత లేఖనములు కూడ ఉన్నయి చెయుచున్నది. 2

విభల మహారథుడైన చొక్కనాథుడు విజయరాఘవరాయలతో యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడై, ఆ యుద్ధభారమును దళివాయి సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుని వైసను, పేన్నూరు చిన్నతండ్రి మొదటి వైసను వేసెను. సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుని నాయకత్వముకొండ మధుర వైస్యములు తంజావూరుకు జని తొలుకొలుగిరి తంజావూరి దుర్గమును ముట్టడించెను. అప్పుడు వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు రాయలను సంధిర్శించి చొక్కనాథునితో సఖ్య సంబంధము నేర్పరచుకొనుట ప్రయత్నముగ నుండుననియు, లేకేది అవస్థములు నాటిల్లననియు సవనముగ విన్నవించెను. కాని పూర్వ వైరములను మనసు పండుంచుకొన్న రాయలు మధుర దళివాయి మాటలను నెదిలెడిది లెదెను. ఆందువలన మరల మధుర వైస్యములు దుర్గమును ముట్టడించెను. తంజావూరి పక్షమున దళివాయి రంగప్పనాయకుడు, వీరభాగం చిన్నరాజు-ముప్ప సునామి శీఘ్రపుల నెదుర్కొనిరి. ఉభయములకు కడపట భయంకరమున సంగ్రామము జరిగెను. ఇరు పక్షములందును విపరీతముగ నష్టమేర్పడెను. 'కొందరు

డన్లప్ టైరుగల ఎడ్లు బండ్లకీ, ఇనుప చక్రాలుగల ఎడ్లు బండ్లకీ గల వ్యత్యాసం

* ఐరీషేమో కొంత ఎక్కువే
ఇవన వట్టాం ఎడ్లబండి డన్లప్ టైర్ల బండికంటె
వెం తక్కువే. కాని

* రెట్టింపు భారం మోయుగలదు
ఎడ్లబండి మూడు కిలో ముడుగుడు మోయగలిగితే, డన్లప్
టైర్ల బండి 500 ముడుగుడు మోయగలదు.

* కాపాడడంలో ప్రయత్నలేదు
డన్లప్ టైర్ల బండి, అందులోని టైర్లకారణాన, రోడ్ల ఎగుడు
దిగుడుల్లో కదలదు. మొదట వెం కొంత ఎక్కువే అయినా,
దాన్ని కాపాడడం సులభంగానుక, తగువాత ఎంకో మిగల్చవచ్చు.

* ఎక్కువ శ్రమలేదు
'డన్లప్' బండ్లు సాఫీగావడుస్తాయిగనుక, ఎడ్లకేమి శ్రమవుండదు.

డన్లప్

**ఎడ్లు బండ్ల
పరికరములు**

పాలసుగంధిలేవ్యం

ఇది రక్తవృద్ధిని చేయు విలువ గల వస్తువులచే తయారు చేయబడినది. మేహములు, నిక్కాక నిప్పులైన, కుక్కనట్టము, అతిమాత్రము మొదలగు వాటిని ఖండించి, మంచిబలమును వీర్యవటుక్విమును కలిగించుటలో అద్భుతముయినది. ఆశ్లేపి ఫీకెట్లు గలవు. 2 డబ్బీలు చాలును.

20 తులముల డబ్బీ రు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

పి. సి. ఏ. అండ్ కంపెని

ఆయుర్వేదసమాజం.

పెరిచేపి, (పెల్లూరు జిల్లా)

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్

అండ్ కంపెనివారి

ప్రేష్టమైన మదరాసు నశ్యం

R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారు చేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,

అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వసవామేహములకునంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్కన్లు అవసరం లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలైనా కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యల.

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహమచ్చలు, సెగ, నవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స. క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి అండ్ కో

(రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

చాలాగానూలు తీర్చుచునాడు. కొందరు దప్పి తల
తేక క్రిందపడి పొగ్గాడుమన్ను కాల్యలుగా వచ్చే
రక్తాన్ని బలము అది భ్రమచేరి పాపం చేసినాడు. 1
కుదప్పి తంజావూరు దుర్గము దక్కవాయి తేంకటకృష్ణప్ప
నాయకుని హస్తగత మయ్యెను. అప్పటికిని మధుర
దక్కవాయి అచ్యుత విజయరాఘవరాయలను సమీపించి
చెందేవిషయమును ప్రస్తావించెను. అప్పుడు రాయలు
క్షయస్థానమున నుండెను. అతని కుమారుడు మన్నాడు
రామకూడి తిండి దగ్గర నేయుండెను. తంజావూరు
ముట్టడింపబడినప్పటికిని రాయలు మాత్రము తిసి
కుమార్తెను చొక్కానాధుని కిచ్చి వివాహముచేయ
నిరాకరించెను. ఈ సేతువుచే భగవద్దాసమున నున్న
రాయలను మధుర వైశ్యాభ్యుదయకు తిసి కరవాలము
నకు బలియొసగెను. పిమ్మట మన్నాడురామ కూడి
బొట్టెగాలింపబడెను. ఇటుల తిండి కొడుకు లిరువు
రును చంపబడిరి. ఈ విషయ విషయాదికము తంజా
వూరి యంతఃపురాంగలకు తెలిసెను. అంత రాజ
కన్య యలందరు ప్రాంత్యైక మొనర్చిరి.

ఇటుల తిరిగిపురమువారిలో యుద్ధము ముగి
సిన పిమ్మట చొక్కానాథనాయకయ్య చంద్రగిరి
దూషకలకు చెందిన దక్కవాయి కుమారుల లింగము
నాయని కుమార్తె మంగమ్మను వివాహము చేసికొనెను.
ఈ విషయము మధురరాజైన తిరుమలరాయని చిరిత్రా
మునం దిద్దియుగ చేర్చిన బడింది. “చెందగిరి
కుమారుల లింగమునాయని వారి కుమార్తె మంగమ్మ
గారు మహా దూషయవ్వన కళాప మేలియై వుండే
వ ర్తమానం విచిత్ర రాజా చొక్కానాథనాయనినాడు
కుమారుల లింగమునాయని వార్కి తిరు మనుష్యుల

నంపించి.....మంగమ్మను వివాహం చేసుకొని”
నాడు. ఈ వివాహము తంజావూరు యుద్ధానంతరము
జరిగినవలె స్పష్టము కావునను, తంజావూరుయుద్ధము
1674 సంవత్సరమున జరిగినందువలనను, చొక్కానాథ
నాయకయ్య మంగమ్మను 1674-75 సంవత్సర ప్రాంత
మున వివాహము చేసికొని యుండవచ్చును. కాని
యీ నిర్ణయము సంతయా స్పష్టముగ నున్నది. చొక్కా
నాథనాయని మరణానంతరము అతని కుమారుడు
(మూడవ) ముద్దు పీరప్ప నాయకయ్య సింహాసనము
నకు వచ్చెను. ఇతడు సింహాసిత నలంకరించునాటికి
మహాను ఏడేండ్ల వయస్సువాడు. ఏడు సంవత్సరములు
మాత్రమే ముద్దు పీరప్ప నాయకుడు రాజ్యము చేసినట్లు
తెలియుచున్నది. 2 కనుక పదునాలుగు సంవత్సరములు
మాత్రమే యితికు జీవించి యుండెనని చెప్పవలసి
యున్నది. అయితే ముద్దు పీరప్ప నాయకుడు మరణించు
నాటికి, అతని పట్టమహిషియగు ముద్దుమ్మ గర్భము
ధరించియుండెను. అసగా పదునాలుగు సంవత్సరముల
వయస్సు వచ్చునాటికి మూడవ ముద్దు పీరప్ప నాయ
కయ్య పిల్లిపాపము నలంకరింప నర్హుడయ్యెనని మహావ
వలయును. ఇదియే నిజమైనచో, 1674-75 సం॥
ప్రాంతమున వివాహము జరిగిన మంగమ్మ గారికి
1675 - 76—ప్రాంతమున పుత్రోదయమొనెట్లు
చెప్పినవలసి యున్నది. అసలు ముద్దుపీరప్పనాయకు
మంగమ్మకు జన్మించినదాని కొడవూరి అది కొందరు
తెలుచుచున్నారు. 1687 సం॥ ముందు చేయి బడి న
యొక కావయన ముల్లమ్మయను నామ ముద్దు
పీరప్పనాయని తల్లిగా చేర్చినవలసివది. కాని ముద్దు
పీరప్పనాయకయ్య మంగమ్మగారి కుమారుడే యని
యీ క్రింది యాధారమువలన ముదిదిలి మనచున్నది. 3

- 1 మధుర రాజైన తిరుమలరాయని చిరిత్ర.
- (చెన్నపురి ప్రా. రి. పు. భొండాగారము)
2. 7 సం॥ రాజ్యము చేసెనని ‘మదురైతల
వరలాదు’ (తిమిళము) నుడిపు చున్నది.
- 3 సం॥ రాజ్యము చేసినట్లు మధుర రాజైన
తిరుమలరాయని చిరిత్రయందున్నది.
- 3 వికటకవి గోపాలరాయఁడు మంగమ్మపై
నొక ప్రత్యేక గ్రంథము రచియించెను. ఆ గ్రంథమే
‘మధురనాం గాపుంకృతీలిలిలిలాసము-’ పయిపాదము
రీ గ్రంథమునందిలి.
- ప్రా. రి. పు. భొం. మద్రాసు.
- 4 ఈ విషయము ‘మదురైతల వరలాదు’లో
గలదు. వివరములకు నా ‘మధురానగర చరిత్ర’ను
కాదుఁడు.
(ఆగస్టు, 1953 భారతి)

“చొక్కానాథ మహీసుఁడు దాఁ జచ్చిన
ప్రకటంబుగ నటు బఁచె దన కొడుకని
రంగకృష్ణ ముద్దు కిరాఖ్యుఁ డీర్చిన.....”
ఏది యెట్లున్నను, మూడవ ముద్దు పీరప్పనాయని
కుమారుడు విజయరంగ చొక్కానాథనాయకయ్య
పసిబిడ్డగా పున్నందువల్ల ఆయన అవ్యక్తాన మంగమ్మ
బిడ్డను ఒకరిలో కూర్చుండితెలుకొని 4 సంవత్సర
కర్తగా మంగమ్మ రాజ్యము చేసినవలె నున్నదము.
రాజకీయము లనిన మంగమ్మగారికిగల యానతి
నిరుపమానము. వరుతిః చాల తెలివితేటలుగల మనవ
ఆమె. తన తెలివితేటలతో గడించిన రాజకీయ విజ్ఞాన
మును జోడించి రాజ్యము చేసినది కావున, మంగమ్మ
పరిపాలన దృష్ట్యా చిరయశస్సు గడించినది. చొక్కా

నాథనాయని మరణాంతరము మంగమ్మ సహగమన మాచరింపబడుటకు ఈ రాజకీయాను రీతియే ప్రబల హేతువని నువ్వవదనము. కాని రాజకుటుంబములందు భర్తృ మరణాంతరము భార్య సహగమన మాచరిం యట అనాడు పరిపాటిగ నుండెను. ఈ ఆచారము మల్లంపించి రాజ్య పీఠవీధిని మంగమ్మగారు మహా సాహసరాలవలనను, సంస్కరణాభివృద్ధియ కలది నియమ పేర్కొనుట అన్యు క్రికారు. కావేరను కూడ గర్భవతిగానున్న తన కొడుకు ముద్దమ్మ పతి మరణించి నంతచే చితి పెక్కుటకు యర్పించినది. కాని మంగమ్మ యామెను వారించెను. అయినను పురుష సంతానము కలిగిన పిల్లలు, ముద్దమ్మ ఆర్థికహత్తి చేసికొని ప్రాణములు వీడెను. అనంతర మా శిశువునకు మూడు నెలలు రాగానే, అరినిది (విజయరంగ ముద్దు పొక్కునాగుడు) సింహాసనము నందరిష్టించివేసి మంగమ్మ యతిని పేరువ రాజ్యవర్ధిహారమును స్వయముగా వర్యపక్షింప జొచ్చెను. పరిపాలన దృష్ట్యా ఆమె విశేష విభాగిని నాంించినను కలసికత్తలయని విభాగినితో సహపథాయలో నున్న దుష్కీర్తిని గూడ గడించెను.

మంగమ్మగారి రధికారమునకు వచ్చువాటికే భారతావనిలో మొగల్ చక్రవర్తులు ప్రబలులై యుండిరి. పక్షిహాపకముకూడ వారి యధీనములో నుండెను. మైసూరు పరిపాలకుడును, హగలు గగ్గలు రాయలును చిక్కదేవరాయలంతటివాడే మొగల్ చక్రవర్తులకు సామంతుడై రాజ్యాధికారము చేయు నుండెను. తింజావూరు పాలకుడును సామంతుడుగా నే వర్ధిహారించుచుండెను. అందువలన గత్యంతరములేక మహారాణి మంగమ్మయే మొగల్ పార్వ భౌముల యాధిపత్యమును శిరసావహించెను. 1697 సం॥ల మొగల్ సేనాని జాల్ ఫీర్దాసు దుష్కీహాపకమున కేరెంచినపుడు మంగమ్మ యతినికి బహుమానములు విశేషముగా నొసగి అతిని యాదరాభిమానములకు పాత్రురాలయ్యెను. తుదికి మొగల్ సైన్య ఛహాయముతో కోల్పోయిన రాజ్య భాగములను గూడ మంగమ్మ సంతరించెను. ఈవిధముగ ఆమె రాజ్య విస్తీర్ణము నుద్దేశించి పొటబడుగున్న సముదాయము మైసూరు చిక్కదేవరాయలవారి యాజ్ఞానుసారము దళవాయి కుమారయ్య (1690-94 సం॥ల ప్రాంతమున) తిరుచిరాపల్లెని ముట్టడించుటకు యర్పించెను. కాని మహారాష్ట్రులు మైసూరును ముట్టడించుటచే దళవాయి కుమారయ్య సైన్యమునకు మరలిపోవలసి వచ్చెను.

తిరుమలకొరి నాయకేంద్రుని కాలమునుండియు తిరువాంకూరు పరిపాలకులు పాండ్య (మధుర) మంప బాధీశ్వరులయ్యెద విషయ విశేషాలిం ప్రకటించుచు చక్రమముగ కప్పము చెల్లించుచుండిరి. ముద్దు వీరప్ప నాయని కాలమునగూడ వారు విధేయులై యుండిరి. కాని మంగమ్మగారి కాలములో తిరువాంకూరు పేలు రచివర్త్య కప్పము చెల్లించ విరాకరించెను. కావున మంగమ్మ దళవాయి వరసప్పయ్యను రచివర్త్యను కేడించుటకు తిరువాంకూరుకు పంపెను. వరసప్పయ్య చాల గొప్పవాడు. దళవాయి రామప్పయ్యకలె నితి నును మహా పావ్యుడగుడు. దళవాయి వరసప్పయ్య నాయకత్వముక్రింద మధుర సైన్యములు 1697 సం॥ల తిరువాంకూరు ముఖ్యపల్లెనుంచి కొద్దుశ్రమను ముట్ట డించెను. రచివర్త్య వరసప్పయ్యను ప్రతిఘటించెను. కాని బాధిమలేదయ్యెను. ఈ విజయముతో తిరు వాంకూరు మంగమ్మగారి హస్తగతమయ్యెను.

తిరువాంకూరు యుద్ధము ముగిసిన మూడు సంవత్సరములకు, అనగా, 1700 లో తింజావూరు పాలకుడు దుహాతీ మధురకు చెందిన కొన్ని పట్టణములను ముట్టడించెను. ఈవిషయమును తెలిసికొన్న కుంబ నే దళవాయి రామప్పయ్య సైన్యముగ వదిలి తింజా వూరు సైన్యములను ప్రతిఘటించెను. మంగమ్మ మొగలంబ సహాయమునగూడ పొందెను. ఈ యుద్ధములో తింజావూరి సైన్యము చాలమంది మృత్యువులకు పవీరి. తింజావూరి సైన్యము కాలయాన నదిని దాటు నపుడు, దళవాయి వరసప్పయ్య యా సైన్యమును సంతరించి విజయముసాధించెను. కుంబకు తింజావూరు పాలకుడు వరసప్పయ్యతో సంతి చేసికొనెను. మధుర వారికి విజయము లభించినను అచిరకాలమున పే యొక చిచ్ఛిర సంఘటన మాలయన మధుర, తింజా వూరు పాలకులు ద్విరులయిరి. మైసూరి చిక్కదేవ రాయలు విశేషవిభాగిని నాంించిన యుద్ధవీరుడే కాక బాధి పులికేరిల పరిపాలకుడును. కావేరీనది జలమును తివ దళిమునకు తెచ్చుకొన నభిలషించి ఆతిరు కావేరీపై సోక ఆనకట్ట నిర్మించెను. ఇది మధుర తింజావూరు పాలకుల కౌగ్రహము కలిగించెను. అంత వారినపుడు కలసి చిక్కదేవ రాయలను ప్రతిఘటించదలచిరి. అంతలో వర్షములు విరిగి కురియుటచే నల్లువలనచ్చి ఆనకట్టను శ్లేషంపమొనర్చెను. కావున మధుర తింజా వూరు పాలకులు యుద్ధమును విరమించిరి.

ఈవిధముగ అనేక పర్యాయములు శ్రీమంతులవారి నుండి మధురను మంగమ్మ సంతరింపగలిగెను. 1698 సంవత్సరమున తిరుమల పేరువతి దిరుదవరాజుకు

దును, యరవజేకాధిపతియునైన కిశవన్ సేతుపతి మధురను ముట్టించెను. కాని దళివాయి నరసప్పయ్య ప్రదర్శించిన క్రైకోత్సాహములకు ఫలితముగ యరవ వీరులకు జయము లభింపలేదు. మరల 1702 లో మంగమ్మమను, కిశవన్ సేతుపతిని యుద్ధము సంధిచించెను. తంజావూరు పరిపాలకుడు ఈ యుద్ధమున మధురవారి పక్షమున వహించెను. మధురను పలు మానులు యుద్ధములనుండి పంరక్షించిన దళివాయి నరసప్పయ్య గూఢచర్యమున మధుర వైసివీలు యరవ వీరుల నెదుర్కొనిరి. కాని యరవవీరులు సామాన్యులు కాదు. మహా బాహుబల సంపన్నులు. దురదృష్టవశాత్తూ యుద్ధము ముగియకమును సే దళివాయి నరసప్పయ్య తిరస్కర్యము వలంకించెను. అంతిమవిజయము సేతుపతికి లభ్యమయ్యెను. ఈ విజయము ఫలితముగ కిశవన్ సేతుపతి పాండ్యమండలముతో గల సంబంధ బాంధవ్యములను తెగతెంపులు చేసికొని, యరవజేకును, రామనాథపురము స్వతంత్ర రాజ్యమని ప్రకటించెను. వాటినుండియు తిరుమల సేతుపతి యధికారము విడిచిపోవలసివలెనని బాహుగ వ్యాప్తము కాజేయెను. రామనాథపురమునకు చుట్టూ ప్రక్కల నన్ను పట్టణములను కైవడము గావించుకొని సేతుపతి తంజావూరు విస్తీర్ణమునకు పాటుబడెను. ఏమట్లు 1709 సంవత్సరములో కిశవన్ సేతుపతి తంజావూరు సైన్యముతో పోరాడి విజయము పొందెను.

మంగమ్మగారి కవజయము కలిగినది ఒక్క సేతుపతితో గావించి యుద్ధమునందే. దళివాయి నరసప్పయ్య సహకార పానుధూతులను సమరూపించిన మంగమ్మ అపజయ మనునాట నెరుగదు. ఒకత్తెలు మొగలు చక్రవర్తులను, మరయొక ప్రత్యుత్తమాను పాలకుడు చిక్కడేవరాయలును, ఇంకొక ప్రక్క తంజావూరు ప్రభువును, మరి యింకొకడ యరవ జేకాధిపతి తిరుమల సేతుపతి నిరుపవిరాజుకును కిశవన్ సేతుపతియు, వేరొక ప్రత్యుత్తమాను పానుధూతు ప్రభువు రవివర్మయు—మంగమ్మ కాలములో మధురము కలసింపవలయునని తలచిరి. కాని మంగమ్మ ప్రదర్శించిన క్రైకోత్సాహములను, సమయానుకూలముగ సంధించిన విధమును, సహజముగ నామెకుల తెలివితేటలును, రాజకీయాలను క్రియ శక్తిపుల గూటలనొకటిగవి. తేజస్సుతో రాణి మావాక్యికాలములో నాక, రాణి మంగమ్మ కాలమునీ మధుర నాయక రాజ్యము పరివర్తితమయ్యాయెడది. అందువలననే రాజకీయముగా రాణి మంగమ్మకు కాశ్వతి యశస్సు లభించినది; ఆమె దర్శిత వినువీధిలో ప్రతివారవలె ప్రతి భాసించుచున్నది.

రాజకీయముగా మంగమ్మగారు సమరూపించిన చిరయశస్సు ఒక యెత్తు, ఆమె చేసిన దానధర్మముల వలనను, ప్రదర్శించిన మత సహనమువలనను గడించిన కాశ్వతికి రీ ఒకయెత్తు. ఆమె పొందిన రాజకీయ విజయములు కాలగర్భములో కలసిపోయినను, ఆమె కావించిన దానధర్మములు నేటికిని క్రితకాలాల కాలములందును నెరుచుచున్న యున్నవి. ఈ హేతువును పురస్కరించుకొనియే భారతవలస రాజ్యము చేసిన వారీమణులలో మంగమ్మ సాటిలేనిదిని మనవి వలసి వచ్చినది. మధుర నాయక రాజు లందరివలెనె, మంగమ్మగూడ మత సహిష్ణుతను ప్రదర్శించిన విశాల హృదియ. దేవాలయములకు దానధర్మములు విధిగా చేసినట్లే, ఆమె మహమ్మదీయ, క్రైస్తవ దేవాలయములకును దానధర్మములు చేసినది.

మంగమ్మ మత సహిష్ణుతను పురస్కరించుకొని క్రైస్తవ మత ప్రచారకులు మత ప్రచారమును బాహుబలుగ చేసికొనిచుండిరి. మహమ్మదీయులను మానె మంగమ్మగారి యాదరాధిపానములకు పోతులై యుండిరి. 1692, 1701—సంవత్సరములలో ఆమె కొన్ని మసీదులకు దానధర్మములు చేసినట్లు మనకామె చేయించిన కొనసములవలన విదితమగుచున్నది. ఇటువల మంగమ్మ మతసహనమును ప్రదర్శించుచు రాజ్యము చేయుటయ్య కాలములో రామనాథ పురమున నొక విశిష్ట సంఘటన జరిగెను. కిశవన్ సేతుపతి దిగ్గరి చుట్టములలో నొకడు క్రైస్తవమతము స్వీకరించెనట! అతడే కిశవన్ సేతుపతికి ఏమట్లు వింతపనునకు రావలసినవాడు. కనుక అతని మత స్వీకారము ప్రభకు మిక్కిలి అపభ్యముగ తోచెను. క్రైస్తవ మతబోధకులవలన ముమ్మారు మరట్టి యరిష్టములు సంధించునోయని తలచి యరవల క్రైస్తవ మత ప్రచారకుల నిర్బంధింపబడగది. రామనాథ పురముననున్న చర్చినిగూడ ద్వంసము చేసిరి! దీనిని బట్టి చూచినచో, మంగమ్మ ప్రదర్శించుచు వచ్చిన మతసహనము నిరుపమానమని తెలియుచున్నది.

ఇక మంగమ్మగారు దేవాలయములకు గావించిన దానధర్మములను ప్రత్యేకముగా గావించు వలయునందే సప్త సంతానములు న సేకములు. మధుర వివాహాక్షి మందచక్రవర్తిరాలయనునకును, అత్తను చాలె మననన్న కాశ్వాత్వీకర దేవాలయమునకును దానములు చేసినట్లు విదిత మగుచున్నది. సోళవంద మంది పుత్రులను మంగమ్మ యొక పెద్ద సత్రము కట్టించి దానికి ధూదానముగానా చేసెను. అటువల సేనలూరు, తడంపట్టి మున్నగు స్థలములందును సత్రములను, ధర్మ

చావడులను, నిర్మించెను. పెక్కు ప్రదేశములందు చెరువులను, బావులను త్రవ్వించివది. నేకు మంగమ్మగారు కట్టించిన భవనములలో కొన్ని ప్రభుత్వ కార్యస్థానములుగా మన్నది. మధుర కైర్య స్థానమింకావయిననున్న ప్రాంతము మంగమ్మగారి చేయవ వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఇటుల తిమిళ నాడులో మంగమ్మగారి వామము మాటు ప్రాంతము మందులు ఎంతయు సంతసింపదగిన విషయము. ఈమె దాన నిరతిని కుప్పిస్త మొదలించుచున్న ఈచిక్రము లకు కొన్ని కథలు నేకుమ ప్రచారములో నున్నది.

“ఒకనాడు విడియము వేసికొనుచు మంగమ్మ పొరపాలుగ ఎవమచేతిలో వక్కుపొడిచి నోటిలో వేసి కొనెనట. చేసిన తివ్వము గ్రహించిన పిమ్మట, ఆమె ప్రాణాన్ని త్రమ చెప్పవేసి పండితులను ప్రశ్నింపగా వారామెను విశేషముగా దాన భర్తములు చేయుచునీయు, అదియే ప్రాణాన్ని త్రమనియు నుడివరట. నాటినుండియు మంగమ్మగారు దానభర్తములుచేయ నొడిగనట!” ఇది విశ్వాస్యము కాదు. ఏల యిది మధుర నాయక రాజు లేలగు దానకీలుగు. ఇట్టి దాన నిరతి వారికి వచ్చుతో పెట్టిన విషయ. అరుదాన్ని భుగంప తిరుగు (దెబ్బది రెండు పాశములను బయంచిన నాడు) విరాజితిపొని శ్రీ విక్రమభక్త నాయకయ్య మొదలుకొని మధుర నేటివ కవిప్రభు ను హోరాటి దివానాజీ వజ్రమునగు నాయక రాజులందరును దాన కర్తులుగా ప్రసిద్ధి కెక్కిరి. కావున పండితులు చెప్పిన నాటినుండియు మంగమ్మగారు దానభర్తములుచేయ మొదలిడెననట హోప్యాప్యదముగ నుండును. మఱి యొక మధుర గాగమనూప నువాహరించుచున్నాను.

“రాజకీయముగ విశేష విశ్వాసి గడించిన మైసూరు చిక్కదేవకొరి ప్రతినిత్యము తన భవాగారములో కొంత భవనము పదిలపఱచిన పిమ్మట నేయితడు మఱియొక పనిని చూచెడివాడట. అతడెట్టి దానకీలుడు. మరణానంతరము అతడు చరకలోకము నకు పోయెను. పిమ్మట కొన్నాళ్లకు యువభటులొక నిని తీసికొనివచ్చుటకునూరుగా మఱియొకనిని పొరపాలున వరకలోమనకు తీసికొని వచ్చిరట. అతడు మైసూరు పొరుగు. అంత చేసిన పొరపాలును గుర్తించి యువభటు లొపాటుని మైసూరునకు పంప నిచ్చి యించిరట. అప్పుడు చిక్కదేవరావు లొపాటునితో తాను వరకమున పలుబాధలు పడుచుంటినియు, అచిరకాలములో నే మధుర నేలమన్న మంగమ్మగారు మరణించుననియు, ఆమె దాననిరతిని వేవలోక

వాసులు వేకోళ్ళ పొగడుచున్నారనియు, కావున నామెకు ఘనమైన హోగతియు లభించుననియు నుడిచెనట. పిమ్మట నాపొడుకు మైసూరునకువచ్చి యాన ద్విష్టత్రాంతమును చిక్కదేవరావులకు మాయనితి తెలియజేసెను. నాటినుండియు నతడు దానకీలుడై దానభర్తము బసంఖ్యాకముగాచేసి చిక్కదేవకొరి వ్యక్తికప్రాప్తియగునట్లు చేపెనట!”

ఈ కథయందలి సత్యవత్తము లాసర్వసాక్షి కేయలొక. ఈ కథ కేవలము కల్పితకథయని మనవ దనను. కాని మంగమ్మగారి దానకీలమును మైసూరు చిక్కదేవకొరిగారి లోభగుణమును వ్యక్తముచేయు నుద్దేశముతో ప్రవర్తి కథను కట్టియుంచురు. కాల్లు చెమలులేని కల్పకథయేయైనను, ఇది యానాటి తెలుగుల వికల హృదయమును, దాన నిరతిని కన్నులకు కట్టనట్లుగా తెలియజేయుచున్న మధురగాథ. కాని యొక్క విషయము మాత్రము కుప్పిస్తము. మైసూరు చిక్కదేవకొరి మరణానంతరమే, అదిగా 1706 లో మంగమ్మ మరణించెను.

ఈ దానగుణమువలన నే మంగమ్మ చిరాయస్య సమ పార్జించినది. ఇంకను మంగమ్మగారి విశిష్ట గుణము లతో ముఖ్యముగా కేర్పొనివిగిది ఆమె సంఘ సంస్కారచారములకును పట్టిన విశ్వాసములకును, పూర్వాచారములకును పట్టినోమ్మగానున్న ఆకాలములో సంఘమును, పాంశుచారములను ప్రతిఘటించెనన్నతో మంగమ్మ మరణ సాహసరాలయియు, పూర్వాచారములందు విశ్వాసములేని మహిళయనియు నుకవలసిన యున్నది. పతి హోయన సంబంధ చితి నెక్కుట యానాడు బహుళ ప్రచారము నందు కొనియున్న యాచారములలో నొకటి. దీనిని ముఖ్యముగ రాజకుటుంబముల వారాచరించుచుండిరి. తంజావూరు విజయరాఘవరాయల వారణానంతరము, తంజావూరి అంతఃపురంగన తెల్లగు చితిజేర్పొని, అందులోపడి మరణించిరి. మధుర నేలవ ముద్దు తిరుమలకొరి వాయనయ్య (1628-59) మరణానంతరము, అంతఃపురముననున్న అతని ఇమ్నూరుమంది భార్యలను సహగమన మాచరించిరట! అటులనే యజన దేవోధిపతియగు కిశోరన్ వేమపతి (తిరుమల సేతుపతి) మరణానంతరము అతని పలువదియేదగు భార్యలను సహగమన మాచరించిరట. పినివి పురస్కరించుకొని మాడగా చొక్క నాగని మరణమునకు పిమ్మట మంగమ్మ సహగమనమాచరింపకుండి, తిరువాతి కాలమున రాజ్యమును చేసినదన్నతో ఆమె ఎట్టి సాహస రాలలో మన మోహించుకోవలసినది. మీదు మిక్కిలి

కోడిల ముద్దమ్మ (మామవ ముద్దు వీరప్ప నాయకు) సహాగమున మంచిరింప బడ్డవ్వముకాగా మంగమ్మ యామెను వారిం చెను. పిమ్మట పురుషసంతానము కలిగివత్తోడనే ముద్దమ్మ ఆర్మ్యకార్య చేసికొని ఏక పత్నీవ్రతుడును, 1 మహా ధర్మపరుడుడైన తన భర్తను కోలుసుకొనెను. ఇటుల మంగమ్మ సహాగమునమనకు తాను లిలో ఏకములు వదులుటయేకాక తిరాచార మును యాపు మాపుటకును యత్నించెనని నుడువ దెసను, 2

మంగమ్మ సంఘసంస్కారాభిలాషిత్యమును ప్రేమియములు చెప్పక చెప్పదున్నవిగదా! ఈ చారిత్రిక విషయములేకాక జన సామాన్యము సతీ తియ చెప్పకను కళ యొకటి మంగమ్మ సంస్కార ప్రయత్నమునకు మోటుగులు దీర్చిదున్నది.

“మధురావగరంలో పట్టునూలకరణులను చేతేరిపారిక్రామితులన్నారు. వారు సదాచార సంపన్నులు, వారి యాచార వ్యవహారములు చాల

1. శ్రీ శేలూరి వేంకట రమణయ్యగారు నుడివిపట్లుగా నాడు “బహుళ శ్రీ గ్రహ గణము, వేద్యంగనా గమనమును సిరిగలవారి లక్షణములు - ” ఇత రాజుల విషయము చెప్ప వనవరమే లేదు. అట్లేయింప ఒక్క ముద్దు వీరప్పనాయకు మాత్రము ఈ అవవాదమునకు దూరముగ నున్నాడు. ఇతని ఏకపత్నీత్వమును నొక చారిత్రిక లేఖనము పుష్పము చేయుచున్నది. “ధర్మపరుడుగాను మహా కూడుడు గాను ఏక పత్నీవ్రతుడుగను పుండుకొని యా తొమ్మిది సంవత్సరములు బహుధాన్యము మొనల వ్యయ సరి! పట్టురాజ్యం చేసి ఆపై రిజారంగ కృష్ణముద్దు వీరప్పనాయకివాడు ప్రకుంకప్రాప్తి పొందినాడు పట్టపురాణి ఆ యువ ముద్దమ్మగారు గర్భముగా నుండిరి....

2. సహాగమునమని యాపుమావలయునని నిజ ముగా మంగమ్మ ప్రయత్నించెనని పుష్పముచేయు వాధారములు లేవు. కాని గర్భవతిగానున్న ముద్దమ్మ చిరితెక్కినవో సంకాంతురములేకుంప వాపువేమీ యను ఫీలిచే మంగమ్మ యామెను వారించినది. అయినను నీ యాచారమును యాపు మా ప వలయునని మంగమ్మ తలచియుండియు, తుదికి సంఘమునకు ధియపడి యారకున్నదేమో!

3. మధురమంగా పుంశ్చేరి లీలా విలాసము చివరివలన యను కవికృతిమని శ్రీ శేలూరు వేంకట రమణయ్యగారు పేర్కొన్నారు.

వజ్రు (బ్రాహ్మణుల యాచార వ్యవహారములను వోలి యుండును. బ్రాహ్మణులవలె, వాచును ఉపాకర్మ మాచరించుచుండిరి. ఆ విషయము తెలిసిన మధురా సగరాధికారి వారిని శిక్షింపవలెనను. పిమ్మట పట్టు నూలు కరణులు సగరాధికారి విధితము మంగమ్మగారికి విప్పవను మాటయును తెలియజేసిరి. అప్పుడు పట్టు నూలు కరణు లుపాకర్మార్థికారము కలిగియున్నావో లేదో యను విషయమును తెలిసికొను నుద్దేశముతో మంగమ్మ యొక పండిత పరిషత్తు స్వార్థము చేసెను. పండిత పరిషత్తు పట్టునూలుకరణుల పక్షమే పలికెను. వోడనే మంగమ్మగారికి పుత్రమును పండితి పరిషత్తు నిర్ణయమును వ్రాయించి యా పత్రమున పట్టునూలుకరణుల కోసగలెను.” ఈ విషయముల నియమ మంగమ్మ సంఘసంస్కారాభిలాషను తెలుపుచున్నవనుట అత్యుక్తికాదు.

ఇంతదమక మహారాణి మంగమ్మగారి రాజకీయ జీవితమును, సంఘ సంస్కరణోద్ద్యమ కృషిని గమనించితిమి. ఆమె వ్యక్తిగత జీవితమును పరిశీలించితి మేని మంగమ్మ కలషిత లీల యని నుడువవలసి యుండును. ఈమె జీవితము స్త్రీ వాతావరణము నాపాదించునట్టిదిగా నున్నది. స్త్రీ మాత్రంగా వోడదు. నీతి నియములను, శిష్ట విధియనులను వివవాదిన కామరూపిణి!

వికటకవి గోపాలరాయ షణు నొక కవి 1650-1700 ప్రాంతముల రంజాపూరు, మధుర, ఆనె గొంది యున్న గురాజ్యములందు జనుచున్నప్పు ఘోరములను, అసభ్య ప్రవర్తనములను, నీతి విచార కృత్రిములను విపులముగ విభివర్ణించుచు-నొక గ్రంథము వ్రాసెను. “మధుర మంగా పుంశ్చేరి లీలా విలాస” మని యా గ్రంథనామము. 3 ఈ గ్రంథమును వ్రాసి నంత కాలము గోపాలరాయకు రిద్దిదవా పాప పరి హారకము గైరాను మంత్రము జపించుచుండెనట! తొయొక్క వాక్యమే చాలును ఈ గ్రంథమందిరి యసభ్యుల మాహించుటకు. నవకృతి సందిన చివరి సంకసయను కవి యొక్క “దామెను బూతులు పట్టుచు మధురమంగాపుంశ్చేరి విలాసమును, మంగమ్మ దిండికమును గెండు గ్రంథములగు రచించెను. (జూలై భారతి, 1955 ఫుల్ పేజి. 31.) కావీయా గ్రంథము వికట కవి గోపాలరాయచే వ్రాయబడినదివి గ్రంథము సరిజే యుండుటచే, దీని కర్త చివరివంగవ కావీని నుడువవలసి యున్నది.

శ్రీ శేలూరి వేంకట రమణయ్యగారు నుడివి పట్లుగా మంగమ్మగారు మధురలో గ్రంథరచనకు కొరణధూమరాల్పెనది. ఆమెకు భావభూమివనున్నట్లు

కవచము. కావున శిల్పచాన్ద్యులను, నటవిలు గాయకులను పోషించియుండిన మంగమ్మ కవుల కాశ్రయమొంది గారిని కావ్యరచనకు ప్రోత్సహించి యుండలేదు. అయినను జీవితములో కష్టమువేరవ్వ సౌఖ్యమునే యోజుగనట్టియు, నాటి రాజాస్థానములందు జరుగుచున్న హేరములనుజూచి భగ్నమృచ్చియునుగైన గోపాలరాయకవి పుణ్యమా తాని దు క్షి ర్తి య గు మంగమ్మకూడ విదో యొక విద్యునుగ ఆంధ్ర వాఙ్మయములో సముచితస్థానము సంపాదించుకొని గలిగినది.

“రూప యావన కళాప మేతీ” యైన మంగమ్మ రూపానుబాగి చిన్నిది. రూపానుబాగు తోశిష్టాచార్యుల సంప్రదాయమునాదు. మంగమ్మ తల్లియు కలుషిత శిలయని తెలియుచున్నది. 1 “మీరల్లి తిరువగూరు లండెలకలా మేటిగా ఉన్నది చాగిలినుచ్చునీవు రానికి పుట్టింది జగమురుగో” ఈ విషయము లట్లుంచి, మంగమ్మ వ్యక్తిగతి జీవితమును పరిశీలింతుము. ఈమెకు శోడకాండ్రు చాలమందియుండిరి. వారిలో ముఖ్యులు వరసయ్య (విశ్వవామి వరసప్రయ్య యగు కేమ) రంగయ్య, అచ్చయ్య (మంగమ్మ మంత్రి) మీనాక్షయ్య. మధురమంగా పుంశ్చేరీ లీలా విలాసములో శేర్మీన జరిగిన విషయము లన్నిటిని సీచ్చలు నుహానారించుట సమంజసముగ నుండినది.

“శ్రీ రంగేశ్వర చింతిత కాణక !
సారంగ వదన శేషమువిధాణక !

.....
.....

తెలియగ నివ్వదు త్రికరఃపురమున
వలసినీ వింతలు వివరించెనొక
మంజరి కృతిగా

.....

నొకనాథ మహిమందు దాఁజచ్చిన
ప్రకటంబుగ నటుబరలె దన కొడుకుగ
రంగ కృష్ణయ్యన నీరాభ్యుగఁ డీదిన
.....

అంతఃపురమున నగునవ చేయక
తెలిసివారికి నింతా తెలియక

1. మంగమ్మ వ్యక్తిగతి జీవితమునకు సంబంధించిన కొన్ని విషయములు నాకుఁ తెలియఁజేసిన శ్రీ తిమ్మావజ్జల కోడంపి రామయ్యగారికిఁ గృతిజ్ఞానము.

1. చూడుడు : R. Satyanatha Iyer The History of the Nayaka of Madura."

వరసవి, రంగవి, వయసుకు తిమ్మని నీరవపురాయన సాహసుల తెగల వెంకవి, యలగోవిండుని, నిమలపు లెంకవచ్చయిన వివకామాత్యుని రాఘవరావును రమీ వెంకాజని
.....

మంగమ్మ శిలమును నురించి యింతకంటె సభి కముగా వ్రాయ నవసరములేదు. ఈ మధుర మంగా పుంశ్చేరీ లీలా విలాస" గ్రంథము మధుర వేదిన మంగమ్మకు సంబంధించినవికాక, మధురయందలి మంగయను నొక వేళ్ళకు సంబంధించినవి అను నొక సంతకము గలదు. ఇదియే కనుక సత్యమైనచో మహారాణి మంగమ్మ సర్వ విషయముల నాటిలేని రాణియని నుడువదగును. కాని మంగమ్మ మరణవృత్తాంతము కూడ కొంతవఱకు నామె కలుషిత శిలమునే బలపరచుచున్నది.

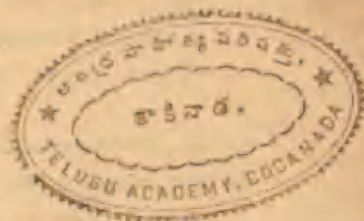
మంగమ్మగారి మమముడు విజయరంగ చొక్కనాథ వాయనయ్య పెద్దవాడైన పిమ్మల రాజ్య వ్యవహారములను స్వయముగా వర్తనవేషించవలెను. అచ్చయ్య యను మంత్రికి మంగమ్మ వలపు వేషముగా నున్న విషయములు గ్రహించిన విజయరంగ చొక్కనాథు డామెనునామె నివసించుమందిరమునందేవిర్బంధించి బాధించెనట ! కుడుకొ మహారాణికి పుట్టినపుడుకూడ కరవయ్యనట. అన్నయలేక కృపించి బోయి, మధుర వేదిన మహారాణి మంగమ్మ కివలలైరికము చెందెను. 'ఈ వృత్తాంతము మంగమ్మ కలుషిత శిలమును వ్యక్తమొనర్చుచున్నది గదా ! కనుక మధురమంగా పుంశ్చేరీ లీలావిలాసమున నుదాహరింపబడిన విషయములలో కొంత వఱకైనను సత్యమునకు వేమోయని నుడువదగును.

మంగమ్మగారి వ్యక్తిగతి జీవితమునవిడిచి, విరాట హృదయముతో నామె రాజకీయముగ సాధించిన విజయములను, వంధు సంశ్లేషమృచ్ఛితో నొంగరించిన మహాత్మార్థములను (సత్రిములు, చావడులు, మండిరములు మున్నగునానిని విచ్చించియు, వెలుపులును చావులును త్రివ్వించియు నామె సంఘమునకు చిరస్మరణీయులైన నేత యొనర్చెను) ప్రదర్శించినవి సహజములు - పరిశీలించితమేని మంగమ్మ నాటిలేని రాణి యని నుడువదగును. ఏది యొట్టుమున వేటికిని జలంపధి శక్తికముగ పట్టించుమన్న మౌనంజరీన మహారాణి మంగమ్మ విజయగా నిజమారే!

గోదావరి

శ్రీ బొడ్డు దాపిరాజు

తల్లీ! గోదావరి! నీ
పిల్లలపై నెన్ని పగలు ప్రేరేదినవో?
ఇల్లా వాకిలి వెల్లువ
కొల్లులుగా సుడిసి నవ్వుకొని పొంగితివే!

అల్పూర్ మానవులెంత? వారల భవిష్యంబెంత? మున్నీటిపేన్
వేల్పుం బట్టపురాణి వీవలిగిరావేళాక, ఈశూన్య, ఈ
పొల్పుల్ పిచ్చుకసూళ్లుగా కరిగిపోవో! ఈ మహానర్థ సం
కల్పం బేటికిగల్గె నేటికి? జగత్కళ్యాణ సంచారిణీ!

చల్లని తల్లీ! నీ చెరగుచాటున నిచ్చట పాడిపంట వ
ర్ణిల్లిన శ్రీ విహారములు, తిరములియ్యవి; నేడదృష్టముల్
చెల్లి, భవ జ్వల ప్రళయలీలకు రంగములై ఎటుల్ కుమా
రిల్లుదు నున్నవో, అవధరింపుము స్వీయ క్రూరా కథానికల్!

అమృత స్తన్యములిచ్చి, కమ్మని ప్రవాహ త్రావ్యగీతా నివా
దములన్ జోలలుపాడి, మంద పవనోద్యత్ క్రీడ జోకొట్టి, కూ
రిమిమై పెంచిన క్షేత్రపుత్రికల వీరిన్ అన్నపూర్ణావతా
రములన్ రాక్షసవృత్తి నీ వరదపాల్ నల్పన్ మనస్సొప్పేచే?

పసిపాపల్, ముడివగ్గులున్, పశువులున్, పక్షుల్ జలోద్రేక సా
ధ్యసులై, కూడును గూడులేక విపులాభ్రచ్ఛాయ బాహ్యుద్ధి మృ
ద్యసుభాంకమ్మున నిల్చివారదె విహదవ్యగ్రహానా కృతుల్
అసువుల్ నిల్చిన సాక్షులౌదు భవదత్యాచారముల్ వాకొనన్.

కూలినకొంప కట్టుకొనగూడు నొకింతట; జీవనమ్ములే
కూలిన యా కుటుంబములు కోలుకొనన్ బ్రదుకెల్ల చాలునో?
తేలవు పంటచే లిసుకదిబ్బలు త్రవ్వక; పోని, త్రవ్వినం
దేలిన దుఃఖదుర్దశలు తిరెనె, ఊళ్లవి వట్టి బీళ్లుగా!

వరుణ విరోధభావము లవగ్రహముల్ కలిగింప, కుండి వం
దును బయిసంతలో నిలుపుదోపిడి దోచిన వీయపార దు
ర్భరములు నీ యనుగ్రహము లుచిక! ఎన్నడో రామసాద సా
గరమున నావకట్ట గలుగన్ మరిసాగున నీ ప్రతాపముల్?

ఏ గ్రహకూటముల్ మొనసి ఇంత ఘటిల్లెనో! రాష్ట్రభోగ న
మ్యగ్రములైన ఈ శుభదినాను భవమ్ము! గుండెలాగు నీ
యగ్ర తరంగతాండవ మొహా! ఎదురయ్యెను. — సాధుదేవతా
నుగ్రహముల్ శతించెనె అనుంగు తెనుంగుల వార్ధి సుందరి!

స్వామవయస్వి నీ! మధురసంస్మృతి శోచును భావవీధి, వి
ద్యాదయితెందు నన్నయయు - తత్కృతి భారత - ముజ్వల
ద్రసామోదముతోడ. మా తెలుగు భూముల కేడుగడైన పెద్ద ము
తైదువ వీపు; పాడియె దురాగ్రహముల్? అశుభావతారికల్!

దుడుకుం గిన్నెరసానియో, శబరియో తోడై నినుండ్రోయగా
నడుగుల్ సాగక, ఎంతజాలివడి యందందాగి యుప్పొంగినన్
కడకిట్టి న్వజనోగ్రమార్గములు ద్రొక్కన్ తప్పదోగాక, నిక
గడు శాంతాకృతినిన్ ఎరుంగరె అంకపాను లిన్నాభ్యుగా!

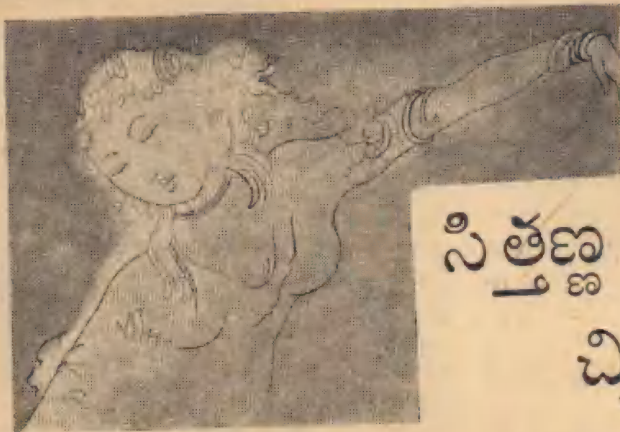
జీవనమూర్తి వీపు తొలిజేసిన మేళవి కోటి గాలికిం
బోవగ, నిల్చిపోవుదిక ముద్రగ నీ ఒకకీడు తల్లి, గో
దావరి! నీ కృపా మధురధారలలో విషమిందువల్లు. — నం
భావననేయ ఆంధ్రుల తపఃఫలరూపము లీపు, కృష్ణయున్.

నీ యడుగు పసిడి యందెలు

ప్రమోయగ న్వర్ణమును విలిచె మునుపానీయల్!

నీ యసివారుల విపు డ

న్యాయముగా నలిగి వరకమైనవి జవనీ!

సి త్తణ్ణ వాసల్ భిత్తి చిత్రాలు

అప్పర: కన్య

శ్రీ వేలూరి రాధాకృష్ణ

భారతదేశంలో చిత్రలేఖనం అనేక విధాలుగా సాధన చేయబడింది. చిత్రాలు కాగితాల మీదనే కాకుండా, కాగితం అనేది స్వయంపంలోనికి రాని అనాదికాలంలో, గోడలమీదా, కొండలమీదా భావసంపన్నంకోసం విరివిగా రచించబడినవి. ఈ గోడలమీద చిత్రించే రచననే భిత్తి చిత్ర రచన (Fresco Painting) అంటారు. ముఖ్యంగా ప్రాచీన యుగంలో మన భారత కళా చైతన్యం శిల్పాలద్వారానే కాకుండా, భిత్తిచిత్రాల ద్వారాకూడా ప్రపంచం నలుమూలలా పాకింది. పూర్వకాలంలో భిత్తిచిత్రాలు, సారస్వతీసారస్వం కోసం రచించబడేవిని వినిపిస్తే, అందువల్లనే కాబట్టి రాజశేఖర పండితుడు ఆయాచిత్రకారుల్ని కవులుగానూ, పండితులుగానూ కొనియాడినాడటం. ఆవిధమైన చిత్రరచనకు ఆయన 'చిత్రలేఖ్యకృతి' అని పేరు పెట్టాడటం. రాజశేఖరుని సాహిత్యవిమర్శనలో, ఈ 'చిత్రలేఖ్యకృతిని' గూర్చి ఎంతో వ్రాయబడింది.

'మంద్రరాక్షసము' అనే పంక్తుల నాటక గ్రంథంలో ఆకరి భిత్తి చిత్రరచననుగూర్చి కొంత అపోహపడి 'పైవేయం మమ చిత్రకర్మరచనా భిత్తిం వివాదరతే' అని వ్రాసాడట! ఆ అపోహ ఎందుకు

కలగవలసివచ్చిందో, అప్పటి పరిస్థితులకు ఒదిపి వేయవచ్చును.

ఆసలు భిత్తి చిత్రాల పరిశ్రమగూర్చి మనం తెలుసుకోవలసినదే, అజంతా, బాగ్, రామగర్ నహాలలో రచించిన చిత్రాలే ప్రాతిపదికగా తీసికోవాలి. ఇంతకన్న ప్రాచీనమైనవి ఉండవచ్చును. వాటి ప్రాముఖ్యత అంత బిల్లిడికానందువల్ల, ముఖ్యంగా పైమండపానికి సహజబోని భిత్తి చిత్రాలవిషయమే మొదటగా ఎత్తవలసి వచ్చింది. మొదటిరైస అజంతా భిత్తి చిత్రాలకోర్కే, విన్నాణం మనకందిరకూ ఎక్కువగా తెలిసినదే. మిగతా రెంటివిషయం నైపుణ్య విమర్శనలో తరువాత ప్రస్తావించవచ్చును. ఈ మూడూకాక దక్షిణాది నలయించిన భిత్తి చిత్రాలు చాలా ప్రశంసాపాత్రమైనవి అజంతా చిత్రాలతో సరితూచుకున్నవిను. అవియే పిత్తిల్ల వాసల్ భిత్తి చిత్రాలు. ఇంకా పరిశోధన చేసి కనుగొంటే ఇలాటి అద్భుత కళా పూర్వస్థలాలు పూర్వ దక్షిణాపధాన మృగ కలింగ రాజ్యాలలో ఎన్నైనా కనుగొనవచ్చునని నా ఆశ.

ఈవిధమైన భిత్తి చిత్రరచనకు భావబోధన నిచ్చింది క్రీస్తుకొనికి కొన్ని శతాబ్దాల పూర్వం భారతదేశంలో ప్రచారమవుతున్న వైస, వాడ వైస

మతారుని తెలుస్తుంది. ఆయామతాల అలంబకారకు ఆలయాలు వెలసినవి, ఆలయాలలో శిల్పాలు వెలసినవి. అందుకొరకే చిత్రాలకూడా రచించవలసివచ్చింది. ఈ చిత్రరచనకు ఆయామతాల తాలూకు వ్యామతే పూనుకున్నారనీ మంచి ప్రాచీణ్యంతో భిత్తిచిత్రాలను రచించారనీకూడా అజంతా గాధనుబట్టి విశదమౌతున్నది. అందుమూలంగా ముఖ్యంగా ఈశిశ్రు వాసో భిత్తి చిత్రాలకూడా మంచి కుకలులైన చావినవ్యులచేతిచే రచించబడినవని తెలుస్తోంది. ఈ చిత్రరచనను సూర్యవ ప్రశంస పొందిచ్చేరిలోని ఒక శాసనచిత్ర ప్రాశస్త్యమైన శోధియో డెట్రిల్ ఆనే ప్రముఖునిచే ఆయన వ్రాసిన ఒక గ్రంథంలో ఉదహరించబడినది విశదమవుతున్నది. చావినవ్యుల చిత్ర వాసో భిత్తి చిత్రాలు పల్లవ రాజుల పాలనలో రచించబడినవనిన్నీ ముఖ్యంగా మహేంద్రవర్మ భూపాలని సమయంలోననిన్నీ తెలు తెల్లమయినవి.

దేవదాసి

భారతదేశం, ఏకవిశేషాల్ని ప్రారంభించుచు ఆనన్యసామాన్యమైన భూపాలురచేత పాలించబడింది. సర్వదాసరికి ఉత్తరభాగావపున్న దేశమంతా కనాక్ లోని మార్గవర్ధన మహారాజుచే పాలించబడింది. ఈయన చాలా ఉదాత్తభావాలు కలిగినరాజు. మోక్ష మహాపరిషదనే పేరుతో గంగా యమునల సంగమప్రదేశాన, తనరాజ్యంలో నిర్వగామన్న నవ రాసులనుబట్టిని దానంచేసేవాడు. ఈ మహాదానం తన మతప్రచారానికి కౌశలనిన విశేష గుణాన్ని అందిరి తెలియుటతోసం, జరుగుతూవచ్చిందని చరిత్ర చెబుతుంది. సర్వదాసు దక్షిణంగామన్న ప్రదేశమంతా చాళుక్యరాజైన పులకేశిచేత పరిపాలింపబడింది. కొన్నివేల గ్రామాల విస్తీర్ణంకల 'మూడు మహారాష్ట్ర'దేశాలచేసిన మహారాజుని ఇతనికి పేరు! ఈ చాళుక్య రాజ్యపాలనసూర్వవ వైభవం భారతదేశంతాటి ఇరాన్ దేశంవరకూ పాకిందనీ ఆ దేశానికి ఈ దేశానికి అందుమూలంగా రాయరాజు యన్నారనీ గౌరవ మర్యాదలూ ఇచ్చి పుచ్చుకోవటానూ ఆదిగంగా జరుగుతూవచ్చినవనీ చరిత్రాంశం. ఇంక దక్షిణభాగాన ఆనన్యయంలోనే

ప్రసిద్ధదేశాన్ని మహేంద్రవర్మ పాలించాడు. ఈయన రాజధాని కాంచీపురం. ఈ కాంచీపురానికి చాలా ప్రఖ్యాతిఉంది. నలందా విద్యాపీఠానికి ఆచార్యుడుగామన్న శిల్పదునికి, ముందువాడైన మహాత్మిత్వవేత్త సర్వపాల బోధసన్న్యసిజన్న్యసానమే కాంచీపురం. ప్రఖ్యాతి వైభావ యాత్రికుడు హేయోన్ సాంగు ఆయన ప్రచార విశేషాలలో "భారతదేశ దక్షిణ సముద్రముఖాన విర్జించిబట్టిదీ, సింహళదేశానికి సముద్రయానం మూడుదినాలపట్టె దూరం ఉన్నటువంటిదీ" అని వర్ణించాడు. హేయోన్ సాంగు ఈ కాంచీపురంలో నరసింహవర్మ పరిపాలన సమయంలో చాలాకాలంకడిపాడు. ఆసమయంలోనే పల్లవరాజులపాలన అత్యున్నతస్థాయికి వెళ్ళింది.

మహేంద్రవర్మరాజు, సమకాలికుడైన కనాక్ పాలకుడు మార్గవర్ధనునిమాదిరిగానే చాలా ప్రజ్ఞులవాడు, సకలకారోవిదుమూను. ఆయన వర్ణన

పద్మసాగి గంధర్వడు.

లకు 'అతితకాశావినుల'నే దీనిదం అనుమార్తంగా తయారుచేసి. ప్రాప్తే పదు జోనియోడైవిత్ర వ్రాసిప్రకారం మొదటగా తమిళేశ్వరంలో శిలలలో అమృతమైన ఆలయాలను నిర్మించడం శిల్పాలను ప్రతిమలను మలదడం ఈ మహాంధ్రవర్మ రాజే ప్రోత్సహించాడని తెలుస్తున్నది. నుహాలయమైన మండగప్పట్టులోని ఒకరారి కాశవాన్ని చదివితే ఒక చిత్రమైన పత్రికం బయటపడింది. అదే:

"ఏతత్ అనిష్టకమ్, అగ్రములోహమ్ అనునాథ్ విచిత్ర చిత్రేన విర్యావితం నృపేణ బ్రహ్మ ఈశ్వర విష్ణు లక్ష్మీతాయతనం" అని "ఇతికలు తేనటువంటిన్నీ, కలన తేనటువంటిన్నీ లోహం తేనటువంటిన్నీ గచ్చు తేనటువంటిన్నీ ఈ దేవాలయం బ్రహ్మ ఈశ్వర, విష్ణుమూర్తులై విచిత్రచిత్తుచేత నిర్మించబడినది" అని అర్థం. ఈ 'విచిత్రచిత్తు'నే పదం తనను గూర్చి చెప్పుకున్నప్పుడు ఉపయోగించే దీనిదాలలో

ఒకటి. ఈయనపద తెలుగులోనూ సంస్కృతంలోనూ మరికొన్ని దీనిదాలన్నవి. అవి: 'చిత్రకారపులి' (అంటే చిత్రగాయలలో బెట్టబడినట్టివాడు!) అతని భావము, మత్తిలిలాప, నుగభార, శత్రుమర్మ మొదలైనవి. ఈయన మహాకవిగూడా. కంజీవరానికి ఏడుమైళ్ళదూరంలోనున్న మామందూరు గుహలలో ఒక రాతికాశవాంపుంది. ఆకాశవం ఈ మహాపాలని మహాకవిగా, మహాగాయకుగూడా వర్ణిస్తుంది. ఈయన 'నుత్తిలిలాపబ్రహ్మసమితే సంస్కృతే గ్రంథాన్ని ప్రహసన'రూపంలో వ్రాశాడు.

ఈ సిద్ధివాసలో ఆలయం పురుక్కొట్టకునాయు వ్యంగా తొమ్మిదిమైళ్ళ దూరాన—పల్లవదేశంలో మధ్యగా—కృషావదీ దక్షిణతీరాన నిర్మాణమైవుంది. పల్లవరాజుల పాలనా కైదగ్యాన్ని చాటుతూపున్న కొన్ని అతిమధ్యమైన రాతికాశవాలు ఈ సిద్ధి వాసలో వలనైపులా కొద్దికొద్ది దూరాలలోనున్న వారమలై, మలైయాడిపట్టి కదిమియామలై, కన్నం దార్ కొయిలో అనే ఈశ్వరలో ఉన్నవి. వాస్తవ శాస్త్ర సిద్ధాంతరీత్యా, ఈ సిద్ధి వాసలో మామందూరు గుహలలో సమానమైన శిల్పనిష్కాణం కలిపి. ఈ గుహలయం కైన మతరీత్యా నిర్మాణం అయింది అంటారు. కాని కైవలితాప రూపకంగా కొన్ని చిత్రాలు అందులో కానవచ్చినవి. ఈగుహలయాన్ని ఒకేరాతినుంచి మలచినది, మహాంధ్రవర్మరాజు బృహద్రమైన మతగురువులూ క్షేపితులూను. ఆతరువాత మహాంధ్రవర్మ అహ్వర స్వామి బోధనలలో మతగురువులూ ప్రభుమడయ్యారు.

అహ్వర స్వామి మొదటిలో కైనమతంలో వాడు. ఆసమయంలో ఆయన 'దేవసేనుడు'గా పిలవబడుతూండేవాడు. తరువాతి కైనమతంనుంచి విరమించి, కైనమత గురువైన 'తిరుజ్జాన సంబంధ' లో కలిసి కైనమతానికి వ్యతిరేకప్రచారం. ఈగి చాడు. కొంతకాలానికి అహ్వర నూడా కైనమ గురువులలో ప్రభుమడయ్యారు.

ఆది మహా పరీక్షాసమయం. మతాలలో ఆ తమైన సందలనం కలిగింది. శాస్త్రమతం చా ప్రచారమైన, గణ్యమైన మతమైనా దానికి పరి

వచ్చిరింది. బ్రహ్మమతంలో నెమ్మదిగా వికృతమయింది. అలాగే వైవమత ప్రచారం తమిళ నుట వయ్యడై 'మాన్నిక వాసగర్' చేత విశేషంగా చేయబడింది. ఈ విశేష ప్రచారంవల్ల వైవమతం పతనం కావలసివచ్చింది. ఆనమయంలోనే నటరాజు ప్రాచుర్యానం జరిగింది. ఆనమతపుకు మహాలక్ష్మయూపంలో వెలసి ప్రపంచావిశేషానందయం కళోదయంకూడా కలగకూడు||ఈ తిరభారతంలో వైవమతప్రచారం ఎంత విశేషంగా జరిగిందో, అంతవిశేషంగానూ, దక్షిణాన వైవమత ప్రచారం జరిగింది. ఈ వైవమతం ప్రజల హృదయాన్ని కలిగించేసింది. అప్పార్ సుందర మూర్తిల గానమాధుర్యంలో దక్షిణదేశముంతా పరవశమైంది. ఈ పరవశంలోని పరిణామమే దక్షిణాది కంఠప్రతిమల, కళాయూపంలో గమనించవచ్చును. ఈకళాప్రతిభ ఈ మతాన్నత్యం, మహేంద్రవర్మ పోషణ, పాలన, లోనే కలిగింది. మహేంద్రవర్మ తరువాత పాలనలైన నరసింహవర్మకూడా కళని మతాన్నకూడా ఎంతో పోషిస్తూవచ్చాడు. ఈ నరసింహవర్మ పాలనాపరమయంలోనే అత్యద్భుత శిల్పంలో విలసిల్లుతున్న ఇప్పటి 'మహాదలిపురం' అన్నకు 'మహమ్మల్'పురం గా నిర్మాణం అయింది. నరసింహ వర్మకు మహామ్మల్ (గొప్పయోధుడు) అనే బిరుదం ఉంది.

సిద్ధి వాసో సహాయం సంపూర్ణంగా భిత్తి చిత్రాలతో ఒకానొకప్పుడు అలంకరింపబడినా ఇప్పుడు ఆ మహాజలయపు ప్రైభాగానమాత్రం వర్త. చిత్రాలు చెక్కు చెదిరకండా యున్నవి||అనగా ప్రైకప్పునా పై మరుజలమీదా రాతి ప్రంభాల పై భాగాన ప్రైకప్పున రచించిన చిత్రం ఎంతో ప్రైకాల్యం కలది! అది పద్మమయ నలోవరం. ఆ పద్మాల మధ్య మత్స్యాలూ, హంసలూ, మహిషాలూ, ఏనుటలూ ముగ్గురు పద్మపాణులైన గంధర్వలూ చిత్రించబడ్డారు. ఆముగ్గురి గంధర్వులలో ఇద్దరి శరీరవర్ణం రుక్మగా చిత్రించబడింది. మూడవ గాంధర్వునిది మత్స్య పచ్చగా చిత్రించబడింది. వారి అభినయం శరీరవర్ణం, వారి ముఖాలలో ముద్రితమైన ఆనందము కొకాయల సోకిలాగ్ని వేయికోళ్లి చాటుతున్నది.

అర్ధనారీశ్వర.

మొత్తమైన ఆపద్మనలోవరం వర్ణనకలనంలోనూ రేఖాచిత్రణలోనూ, భావప్రదవర్ణనలోనూ, ఎంతో ఉత్తమమైనదిగా కొనియాడబడినది. ముఖద్వారాన ఉన్న పెద్ద రాతి ప్రంభాల మరుజలమీద చిత్రించిన 'పవనన్నపద్యాల' ఎంతో సుందరమైనవి. ప్రంభాలమట్టా అప్పరశ్రీలలో అలంకరించారు. కుడివైపుననున్న ప్రంభమీద చిత్రాలు పూర్తిగా తీర్చివేసినదిగాని అద్భుతవగాన ఎడమవైపునవున్న ప్రభం మీది చిత్రాలమాత్రం చెక్కు చెదిరలేదు. దాని మీద చిత్రించిన 'దీపదాసి'చిత్రం అతిమనోహరంగా వుంది. బహుశః మతాచార్యులవారికళలో 'దీపదాసి'కి ప్రాసం ఇవ్వటానికి ఒప్పుకున్నట్లున్నాను!

వైవమత సిద్ధాంతాన్నే కళాకారులు చిత్రించి దలిచినట్లుయితే 'అర్ధనారీశ్వర' చిత్రాన్ని చిత్రించే వాడు కొదవి నా అభిప్రాయం. ఈ మహాదేవుని చిత్రం అజంతాలో చిత్రాలతో పోల్చవచ్చును.

అచిత్రంలోని భావ సంపూర్ణత వర్ణనలవలనోని శేయా, శేఖాగతిలోని శక్తి అట్టిది. మహాచేతుడు జటామకుటాన్ని ధరించినవాడు. రెండు శావులకు రెండు వేర్వేరుకుండలాలు అలంకరించబడినవి. అకన్ను లోని భావం, అతినిగూఢంగా మహాచేతుని పహజ దివ్యత్వాన్ని తెల్పుతున్నది. మరింతోచిత్రం గంభీర్యము, పద్మహాసీయై వైకుంఠి పద్మనిరోధరంలోనికి దిగుతున్నట్లు చూపబడింది. గంభీర్యాలనూ, అపూర్వాలనూ చిత్రించటంలో ఆ కళాకారులకు అజంతా కళాకారులే పాటి! కౌతికం కానిదేదో ఆరేఖాగతిలో ప్రస్ఫుటంగా జ్యోతికం అవుతుంది. అపూర్వాల జీవితమే ఒక వాట్యజీవితంగా అర్థమవుతుంది. ఆ జీవితమైన శరీరాభూ, ఆ అర్థవిమోచిత శీత్రావా సంధ్యమౌర్యమైన అసరాబూ, నిగూఢమైన దివ్య

శేజస్సునూ పరచింతనకు పురిగొల్పే విధానాన్ని తెలియజేస్తుంది: అందువల్లనే ఆ సమయంలోని శిల్పిలే 'వటరాణా'ని పుష్టించగల్గా రనిపిస్తున్నది. 'దివ్యజటా'కు ఆదిర్పమే 'వటరాణా'!

చిత్రపరినిబట్టి అది శైవమతావలంబనకు పురిగొల్పేది కాదనేది ఇందుమూలంగా తేలుతున్నది. చరిత్ర జరిగిన ప్రకారం శైవమత సమయంలో చిత్ర నిర్మాణం జరిగినా శైవమతానికి వగ్గరగా ఉన్నట్లు చిత్రకారుల వాక్కునుబట్టి తేలుతున్నది.

మతవిషయ వేదాన్ని చరిత్రకారులకు ఒదిపి వేసి భిత్తి చిత్రకోధనే మనం కొవియాపదగినవారము. భిత్తి చిత్ర శేఖిగా ఆత్యుత్తమమైన వాటిలో ఒక దానిగా సిద్ధుల వానర సహాయాన్ని శేర్వటంలో వాకేమాత్రం పండించేదరు...

హిందుస్తాన్ కో - ఆ పరే టి వ్

ఇన్ స్ట్యూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

(హైదరాబాద్ - కలకత్తా)

విజయవాడ బ్రాంచి

1907 లో స్థాపించబడి, అయేల కాయేడు విజయవంశముగా అభివృద్ధి చెందుతూన్న, యీ సొసైటీ యిప్పుడు భారతీయ ఇన్స్ట్యూరెన్సు క్యాపిటలములో ప్రముఖ స్థానము వందుకున్నది. దిగువ వివరించిన అంకెలు సొసైటీయొక్క ప్రాబల్యము, పలుకుబడిని తెలుపగలవు.

1952 లో అమలులోనున్న జీవిత భీమా వ్యాపారం రు. 86,71,85,040

1952 అంతములోనున్న జీవిత భీమా నిధి రు. 19,72,50,871

అంధ్ర జిల్లాలో సొసైటీ ప్రతినిధులుగా పనిచేయుగోరు పలుకుబడిగల, మర్యాదగలవారు దిగువ సంతకము ద్వారాను సంప్రదించుకోవలెను.

ఐ.కె.రాయ్, బి.ఎ., బ్రాంచి మేనేజరు,

పోస్టుబాక్సు నెం. 12, బకింగుహం పేట పోస్టు, విజయవాడ.

శుభాకాంక్ష

శ్రీ ములును వేంకటేశ్వరులు

సీ. సృష్టికే బ్రతిసృష్టి చేసిన చండకా
సనుడు గాధికా దాంధ్రజాతివాడు
గాతమీనది నిచ్చి యేమంటు బోలుచ్చి
చనిన గాతము దాంధ్రజాతివాడు
బహుమాతకర్త ఆపనంటు ఋషీంద్ర
చంద్రుండు మన యాంధ్రజాతివాడు
వివిధ వేదవ్యాస విదుడు విద్యారణ్య
సంయమి మనయాంధ్రజాతివాడు ।

గీ. అద్భుతావహ విజ్ఞాను లనుపమాన
శక్తియుతులైనవా రాంధ్రజాతివారు
వారి స్మరియించి యుత్సాహవంతుండ వయి
స్వీయరాష్ట్రము నేలుకొమ్మాయి ! ఆంధ్ర !

కా. దానత్యాగపవిత్రతా గుణమహాదారంబు నీజాతి, వి
జ్ఞాని శ్రేష్ఠులు మావిరాట్టలు మహా శౌర్యవ్రాసిధుల కృపా
నూతుల నీ దగుపూర్వులెల్ల, మహిలో నొప్పును నాంధ్రా ! యనూ
చానంబైన భవన్మహాత్మ్యము, స్వరాష్ట్రం లేలుకొ మేలుగన్.

మ. నిను నీజాతిని నీదునెన్బ్రతిని నీనిర్మలచైతన్యమున్
వినుతప్రక్రియ నిచ్చి నీకును జగద్విఖ్యాతకేకూర్చి మే
లొనరంజేసిన యాంధ్రభారతికి భక్త్యుత్సాహ సంపత్తితో
ఘనరత్నఫగితప్రపీతముపయిన్ గావింపు పూజాదులన్.

మ. తమ సర్వస్వము రాష్ట్రానిధికయి వ్యర్థత్యాగులై ధారవో
నీ మృతిగన్న మహానుభావులకు, వాసిన మాతృనేవన్ మహా
త్తములై చేసిన పూర్వనాయకులకున్, తల్పిధిమైనట్టి యీ
సుముహూర్తంబున నాంధ్రులీయుడు నమస్సుల భక్తి శ్రద్ధాంజలుల్.

మ. వెల యుంగాపుత్ర! మంధ్రరాష్ట్రము జగద్విఖ్యాతమై నూత్నతో
భల నీవం గవి సత్యధర్మ బహుసంపదస్వర్ణియున్ గల్గి, ని
చ్చలు నా దర్శకమై సుఖావహమునై సర్వాంగ సంపూర్ణమై
యలరుంగాక ! చిరంబునన్ ఘనవికాలాంధ్రము నిక్కముగన్.

మీరు ఖర్చుపెట్టిన డబ్బుకు ఈవిధములుగా డాల్డా వనస్పతి పూర్తిగా లాభము గలుగజేయును

వంటకు సజ్జెమైనది
మిక్కిల తక్కువ ఖర్చు
శక్తికి ఇంతకంటే
మేలైనది వెరులొదు

హెచ్చుగొడమును మరియు మీ డబ్బుకు పూర్తి విలువను పొందుటకు డాల్డాను వాడండి. ప్రతివిధ ఆహారమునుండి రుచిని తీసుకొనవచ్చును. ఈవేళే డాల్డాను కొనండి. అది గారికూడ చొరవనొండ నీలుచేయబడిన డిప్సాల్డ్ ఉద్యముగాను, క్రొత్తగాను మరియు ఆరోగ్యకరముగాను ఉండును. దానిని వాడుటవలన అర్చు మిక్కిలి రక్తిని పొంద.

రుచికరమైన ఆమృతని ఏలాగు తయారుచేయుట ?

ఈ క్రింది అడ్రసుకు వ్రాయండి :

ది డాల్డా ఆర్ వై సర్ సర్వీస్

పోస్ట్ బాక్స్ నంబరు 3553, బొంబాయి 1

డాల్డా

10 పౌన్సు, 5 పౌన్సు, 2 పౌన్సు మరియు 1 పౌన్సు టెమ్పులలో దొరకును

దినదినమునకు ఇంక స్పష్టమైనటువంటియు, ఇంక మనోహరమైనటువంటియునైన చర్మము

రెక్సోనాలోని **కేడిల్** ఈ అద్భుతమైన మార్పును మీరు తెచ్చుకొంటారు

రెక్సోనా యొక్క కేడిల్తో గూడినప్పుడు మీ చర్మము మీద జాగా చుట్టి తరువాత కడిగివేయండి. మీ చర్మము దిన దినమునకు ఇంక మృదువుగాను, ఇంక స్పష్టమైనదిగాను అగుటను చూస్తారు.

రెక్సోనా ఇంక బక్కు కేడిల్ తో గూడిన సబ్బు

• చర్మమును రోగింజులనుండియు, చర్మమును మెత్తగావేయునటువంటియునైన మృదుల ఒక ప్రత్యేక మిశ్రమమునకు శత్రుత్వము చేయ.

నిన్ను, నేడు, రేపు

★

‘వార్త’

అదిమాయం ఎవరికిమాత్రం ఏంటెలుసు! అది రహస్యం అనబడినా అది అవకాశాలు లేవు. రహస్యమే అయితే ఎవరో పసిగట్టివుండును. అయినా రహస్యాలు చాచుతేయో. జీతం భక్తిని నేకండా రహస్యాల ఆహూతి తీసేపెద్దలు సంఘంలో ఆచేకనుంది వుంటారాయో! అందులోమా ముఖ్యంగా పల్లెటూర్లో! ఏజిటార్లు ఏం జరిగినా బయటకురాని ముసలమ్మకుపైతం బొడ్డాకేవేళకు తెలియవలసిందే... కోణాలు, నెలలు, సంవత్సరాలు జరిగినా ఎవరికీ తెలి లేదు గవక అది రహస్యంమాత్రంకాదు. కావటాన్ని నవేమీ ఆస్కారంలేదు. అంతమాత్రాన అదివక ఏవో రహస్యంలేదని అనుకోబానికీ సుతరామా వీరేదు....

సీతారావమ్మ ఒక రే ఆయంటో దిక్కు దిక్కు నుంటో కాలంగనిపటానికి కారణం ఏమిటి? ఆమెకి మగడిక్కంటూ లేదా? వుంటే ఆదివతో సంబంధం లేకుండావున్నారా? లేకుంటే అదివ పోషణఏమిటి? వెనకెత్తు నలువారువేవా వున్నదా? అని కొత్తరాళ్ళకి అనుమానాలు కలగొచ్చు ఆమె వంటిదిగా బ్రతికటం చూచి. కాని వ్రాళ్ళోవాళ్ళకు అలాంటి అనుమానాలు కలగటానికి అవకాశంలేదు. కారణం సీతారావమ్మను అంతా ఎదుగుదురు! అంటే అందరు ఆమెయగుం చూచివుండెకపోవచ్చు. ముఖ్యంగా ఒక రివేలయం ఏమంటే పల్లెటూర్లో ఎవరు ఎవరికి ఏమాతాకో తెలియకండా ఎవరికీ వుండెను. ఫలానా వెంకమ్మ ఏనాడు బజార్ను సడిచినపాపాన పోకపోయినా,

మగవాళ్ళకంటపడ్డపాపాన పోకపోయినా ఆవిడగారి రరిత్రఅంతా ఆమెయగుం చూచని పెద్దనుకువలంద రికీ తెలుసు. అలాగే ఫలానా వాంగ్లదాన్ని చూచి వుండెకపోయినా ప్రతిఅమ్మకు ప్రతిపిల్లలు, కొత్త కోడళ్ళకు పైతం అతని ప్రవర్తనను నురించి తెలుసు.

సీతారావమ్మ అలాంటి కోవలోని స్త్రీ. ఏనాడు బయటకువచ్చి ఎరగదు. వెంకటప్పయ్య బ్రతికున్న కోడల్లోగూడా అలాగే కాలం గడుపు కొచ్చింది. గౌరవాన్ని నిలబెట్టుకోగలిగింది. మొగుడు పోయేవాటికి ‘నాగు’ బొత్తిగా అయిదేళ్ళవాడు. మిగిలింది అయిదేకాల కంట, ‘వా’ అనే బంధువు లంటూ లేకపోవటం చేత కొడుకుని పెంచి పెద్దవాణ్ణి చేసే భారం తనపైన వేరుకుంది.

నాగు పెద్దవాడై, చదువు సంస్కలు. వూరి చేరుకునేవాటికి వాళ్ళకు మిగిలింది కూడా. ఉన్న పాలం కాస్త చదువుకి వారరి కయ్యారంలా అయి పోయింది. అదిఒక లోపంకూడాకాదు. ఎందువల్లనంటే నాగు ఒకఉద్యోగం సంపాదించుకున్నాడు. యిరదు లపై ఆధారపడినవలసిన అగత్యం లేదతనికి. నాగు ఉద్యోగంలో చేరి నాలుగు సంవత్సరాలయింది. ఈ నాలుగు సంవత్సరాల్లోను ఒక్కసారికూడా యింటికి రాలేదు. ఎందుకురాలేదో ఎవరికీ తెలిదు. కాని అందరూ అనుకుంటారు ‘అతనికి రావల్సిన పనిమాత్రం ఏమిటి? అని. వ్రాళ్ళో పెద్దలంటారు ‘ఈ మరకారంతా అంటే. కాస్త ప్రయోచకులైతే సరి ఉన్న వూరు, తిన్న తిండిగూడా మర్చిపోతాడు.’

అదీ విజయవంటిది చాలమంది. అనేకమంది చదువుకునేరోజుల్లో అనేకమంది పెద్దల్ని ఆశ్రయించి, తిండికి చెబుతూ గూడా, ఉద్యోగాలు సంపాదించేసరికి వారిని మరచిపోవలసివచ్చింది. ఉదాహరణకు నారాయణమహర్షి చదివే కుర్రాళ్ళకే చూపించి. ప్రతివారం తిప్పి అతిథిగా తయారై వాళ్ళిద్దరు సంవత్సరాలు యింట్లో మనిషిగావుండి చివరకు మర్యాదపడవలసివచ్చింది. అలా నారాయణమహర్షి కంటికి తెచ్చిన అమ్మాయిలు కనిపిస్తే ఏదో అవస్థపడితే, చివరకు చెప్పకపోయిందాకావచ్చి, చదువులకు ఉద్యాసన చెప్పి నిర్బంధించివేసి నివయించాడు. కానీ 'వాగు' అంటే ప్రమాదాలకు లోనుగాలేదు ఏనాడున్నా. అయితే ఉన్నది కాస్త ప్రార్థనయిందేలేదు' అని అనిపించుకోకుండా చెబుకోవలసివచ్చింది.

విజయ చెప్పాలంటే 'వాగు'కు ఆత్మాత్మ ఏమిటి పని. చాలం వుంటావుంటే చూచేందుకేనా వచ్చివుంటేనా. అంటే అమాంభావన ఏమీ మిగలేదు. ఎక్కడ నుండి తింటారంటే బాగానే బాగాలేదు. నేను హితులంటూ బహుశా వుండకపోవచ్చు. ఆరిన మనస్తత్వం అర్థం కాదు. 'అసలు అతిథి తిత్వమే అంతరంగా అంటారు తలపెరిపి పెట్టాయి. నానునీ చిన్నప్పటినుండి పిలిచి వుంటావా? చిన్నతనం నుండి నాను ఎవరోనా పరిచయం పెట్టమనేవాడు గాడు. బహుశా నవమిన్నా ఎవరోనా జోక్యం కలిగించుకోడు. "ఏంరా! నాగూ ఏలా చదువుకున్నా" అంటే అదో మొఖం పెట్టి 'నీ కేంద్రం అన్నట్టు చూచి' తలవంచుకు నిర్బంధించాడు చిరు నవ్వుతో... ఈ మనుషులు ఎందుకు అవసరంగా జోక్యం కలిగించుకుంటారా అని అనుకుంటా'.

పెద్దవాళ్ళతో పరిచయాలు చాలమంది కుర్రాళ్ళకు వుండకపోవడం సాజం. అసలు కుర్రకాయకి పెద్దవాళ్ళని చూస్తే భయం. తమ చదువుల నివయం ప్రశ్నిస్తావని. ఈ ముద్రవాళ్ళు వేసి ప్రశ్నించుతూ చాల గమ్యుత్రగా వుంటాయి. దియ్యే యింటిని తిరిగి వాళ్ళు కూడా చూడడం చెప్పలేదు. 'అతే ఆత్మాయిలూ మనవూరి కాలరదాలకంటే, కొలవకంటే వెదర్చిపో' చెబుతారా అంటారా... మాకు తెలియ అవలం ఒక్కటే సమాధానం. అయినా కుర్రాళ్ళతో 'పెద్దాళ్ళ కేంద్రం నాకు తెలియదు'.

'వాగు'ని చూస్తే కుర్రకాయకి ఒకవిధంగా కోపం, ఒకవిధంగా గౌరవం. తమతో కలవనని తమ వూరి పట్టించుకోవని, బడీకెళ్ళినా చూచి చూచి

నట్టే తిప్పకుంటావని కోపం. కానీ తమవూళ్ళోకూ తమలాపట్టాలు కొట్టకంటే, తిద్దకంటే కాస్త గౌరవమర్పించుకో, నా గరిక తా ప్రపంచంలో బ్రతుకున్నాను అని గౌరవం, నిజం చెప్పాలంటే అదీ మాదాకాదు. కాలం ఖర్చుకంటే ఏదో ఏదో నానా చింతలు ముట్టుకుంటూనే ఉంటే, రావులు నాకు దగ్గర బంధువనో చెబుతాడుగదా, అంత గొప్ప వాడు, చదువుకున్న వాడు అమాంభంలే తిమికింత గౌరవం లభించినట్లు అని వాళ్ళవూహలు. అని తెలుసు చెప్పదు. ఎంత చదువులేనివారయినా తమ తిమ్మవర నాన్న వొప్పకుంటారా, ఎదుటివాడి గొప్పతనాన్ని అని తిమ్మవరచేస్తాడుగానీ.

వూళ్ళో పిన్నా పెద్దా ఏం అనుకున్నా, అనుకోకపోయినా 'వాగు'కి మరేం బాధలేదు. అతడు వాళ్ళతోనే ఎట్లాగూరాడు. వాళ్ళతోకలిసి తిరిగివచ్చేడు. ఫలానా వాగు అని చెప్పకునే గర్వం, అదృష్టం వాటిమించటం అతనికేం అర్థంలేదంటే! మేలైనా నీ వాగు ఆత్మారవాళ్ళతోకే—ప్రత్యేకం.

"ఉండదీదీ వొకవారి వురికికట్టిని వొకవారి అంటారు" ఉదాహరణ ఏకమేలే మిత్రం నీతారావన్నకు నానుకే సంబంధం లేదని అవగతారా! ఎంత యిదయినా తల్లి, కొడుకు.

నీతారావన్న కర్వం తెలిసినవాళ్ళు—చాలమందికి ఆమెతర్వం తెలియ నీనానీ—ఆమె గర్విస్తే అవదు. అంటే వాళ్ళపాపం వాళ్ళతోకాదు. ఆమెకు ఏం జాదుకునీ గర్వం. పెద్దఅమ్మాయి పెద్దాగనకనా... పెద్ద అందమైనదిగనకనా. అదీలేదు యిదీలేదు. చాల సామాన్యమైన అందం, సంపద అంతకన్న సామాన్యం. ఎందుకొప్పుకున్నా వొప్పకోకపోయినా ఆమెకు ఒకవిధంగా గర్వం ఎక్కువే. 'వాగు' చదువు, ఉద్యోగం చూచిగానీ మరే విశిష్టతనూ చూచిగాడు. అయినా మాత్రం ఆమెకోడుకు ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. ఆమె గర్వపడుతుంది... ఏ తల్లికైనా వుంటుంది. తన కొడుకు ఒక కర్వవచ్చునయ్య, గౌరవంగా బ్రతుకు తున్నాడంటే ఆ గౌరవం తనకే దక్కినట్లు సంతోషిస్తుంది. కాదని ఎవరన్నా అంటే ఉద్యోగవల్ల తల్లికి అవగతి తెలుస్తుంది?

విజయగా, గర్వం కాకపోయినా, అదేవిధమైన అవగతి ఆమెకి. తనకొడుకు ఫలానా 'వాగు' అనే పురుష వుండకపోవచ్చు. కానీ వూళ్ళో అందమైన

హంబి సంవత్సరానికి సీతారామమ్మ సంవత్సరానికి
నేడా అక్కడే...ఆమె ఆనందిం అర్చ్యకం.

‘సీతమ్మ పిన్నీ...బంగారంలాంటి కొడుకు...
నిన్నేపంలాంటి ఉత్సాహం’ అని ఎవరన్నా అంటే...
కొట్టి చూసుకోండి.

‘సీతారామమ్మ శ్రయ్య, వాగువాడు ఎప్పుడూ
రాడేం’ అని పెళ్ళికొని పిల్లలు, కావటానికి పెద్దవాళ్ళు
అనుకుంటుండేవాళ్ళు; వాళ్ళువాళ్ళ మనసులోని కోరి
కల్ని, భావాల్ని పరిపరచుకొని. సీతారామమ్మ
ఇటు వాళ్ళను అర్థం చేసుని ముమ్మడిగా ఆర్యదీం చేసి
వారిని. ఏం సహధానం చెబుతుంది. ‘వాగు’ రాక
పోవటం ఎన్నివిధాల ఆలోచించినా తెలకం లే తన
చుట్టా వుండేవాళ్ళకే ఎప్పుడు బాధాకరంగాతోచేది.
ఆ అమ్మాయిలు అదిగంటంలో అంతరార్థం లేకపోలేదు.
కారణం వుండేవేవుంది. ‘వాగు’కి పెళ్ళికొనేదనే
విషయం దూధిగా అందిరి తెలుసు. పెద్దలు అనుకునే
వాళ్ళు, ఏదో అమ్మట్లు ఆవిధాలు తీరుతుంటే
‘పెళ్ళెందుకు వాడికి’ అని. వాళ్ళెప్పుడో అతివో
తిరుగుతోరిని కొడుకాని, తినుకు అందిరాని పండుఅని.

ఒకసారి సీతారామమ్మ మనస్సు చివుట్టుతుంది.
అది ఏదో, ఎవరిని గురించో అయితే ఆమెకంటే బాధ
కలక్కోదు. ‘వాగు’ని గురించి ఎవరెవరు అడిగోను
కోవటం ఆవిడి పరిభాషలో. అతిదు సుఖపడిపోతు
న్నాడని ఆడుతూ. ఆమాయ, క్షయం. ‘వాడింకా
మనవాడు అవుతాడని నమ్మకం గొట్టి...వాడిపోకలు,
దాటులు చూస్తే ఎవరికైనా ఆంలే అనిపిస్తుంది’ అని.
‘ఇంతకి ఆ సీతారామమ్మ చేసుకున్న పాపంలే’ అని.
‘వాడికై వాడికి తోచారాగాని ఒక్కటి ఎంతకాలమని
చెప్పారు’ అని రకరికాల తిరివాడలా చెప్పకోటం
సీతారామమ్మ చెవిబిట్టడి. ‘వాగు’ చేసిని తప్పేమిటో
ఆమెకు అర్థంకాలేదు. తెలియకొన్నదివాడు అనటానికి
పిట్టేడు. అవకలివకపనులు చేయటానికి. నెలనెల తినకు
డమ్మ పంపుకూనే వున్నాడు. పెళ్ళి పెటాకులు
లేకండావున్నాడంటే ఆది విజం గా తిన ఆక్రశ్టే.
బుద్ధివారి కావాలన్నప్పుడే చెనుకుంటాడు. వాడి
‘పెళ్ళివిషయం నేనెందుకు కలగజేసుకోవాలి’ అని
అనుకునేది. కవకనే ‘వాగు’కూడా ఆక్రశ్ట చేయగలి
గాడు. తనూ విజం గా ఆ విషయంలో ఎప్పుడూ పట్టు
బట్టలేదు. కారణం పెళ్ళియనవాళ్ళంతా ఏం బావుతు
రింటున్నాడు గనక. పెళ్ళి ఆపైన పిల్లలు...పంపారం
ప్రాణానికి సుఖంవుండదు. చూస్తూనేవున్నాంగా...
చూస్తూచూస్తూ వాడికెక్కడ ఒకగంటిను అంటగట్టేది.

కొన్నాళ్ళయినా లోకాన్న మధకం చేసుకోనీ అని
ఆమె అనుకున్నది.

ఇప్పుడు మరి పూర్వమృతాను ఎప్పుడైంది.
పూర్వమృతంవక బాగావున్నది. సంపారాన్ని ఈడు
కొట్టుంది. మొనుకుంటూ వున్నాడుకానీ సే త్రినం
మాత్రం ఆమెదే. వైగా ఒక్కలే కూతురు కమల.
అనిపిసి యిష్టారాగ్యం ఆవిడియింట్లో. అదేమని అనే
వాళ్ళులేరు. మొనుప్పి దద్దుమ్మనుచేసి కూర్చోబెట్టి,
సే త్రినం చెబాయుతుంది అని కోవివాళ్ళు, చూడలేని
వాళ్ళు అంటే ఆటోచ్చు. పూర్వమృతంవడం. ఈ
మధ్య పూర్వమృతాకురు కమలకూ వాగుకూ చక్కని
ఈడుకోడు అనే రహస్యం కనుక్కున్నది. చాలా
కాలం ఆవిధమ ఆవిషయం తెలియనే తెలియదు.
ఎవరూ చెప్పవైనాలేదు. ఒకరోజు కమలను చూస్తూ
వుంటే చచ్చిన సీతారామమ్మ, వాళ్ళు వాగు తలపు
కొచ్చారు. తన కమలంపక్కనే వాగు నిలుబడివున్నట్లు,
ఒడ్డునానుగూ తాగివట్టలు, ఈడుతోడూ పరిపాయి
నట్లు తోచించింది. ఒక్కసారి ఒక్కటి బలదరించింది
ఆమెకి. ఆనందిం పట్టలేకపోయింది. కమలను గట్టిగా
కాబిలిండుమని మదుట ముచ్చెట్టుమని ‘వాటంగారం’
అని కట్టుచేసుకున్నది. ఆనంతో ఆ యో ను యం
అయింది కమలమి. కొంచెంసేపు తల్లికొట్టించి తెప్ప
విల్లలేకపోయింది. కమలకు ఆక్షణం ఏదో భాగకలిగి,
పంటనే పట్టలేకంత ఆనందిం కలిగింది. తోరవోరగా
విలుపుబిడ్డంముందుకు పరుగె తీ తనవతాను ఒక్కసారి
చూచుకొని చచ్చిన వచ్చుతో పుటు సరిచేసుకుంది
పిచ్చినిల్ల.

ఆ అనుభూతితోటే పూర్వమృతాకుర్ని సీతా
రామమ్మ యింటికి అనేకసార్లు పంపనం జరిగింది.
కారణం ఆమెచ్చిచ్చిలో రెండుకూతుర్ని గూడా తీసుకు
రావాలనే. తనూ ఆపనీ, ఈపనీ వొంకచెట్టుమని
వెళ్ళేది. ఒకసారి మాటవిడి మాటవచ్చి పూర్వమృతాడి
గింది‘ఏది వొడినా, అప్పుడు ఎప్పుడూరాడేం...అయినా
వొస్తేమాత్రం మాటాంటిదివాళ్ళొం కనపడతామటలే’
అని ఎన్నెట్టుగా. సీతారామమ్మను అవపాళన చెయ్య
లని పూర్వమృత మనసుకొడు. ఎట్లాగనా ఆ సంభాషణ
చెంచాలి. తనమనసులోనుక్క కాస్తా చెప్పియ్య
లని. విజం చెప్పాలంటే పూర్వమృతంలే సీతారామమ్మ
వినింగా గొప్ప. యాధియే ఎకరాలఆపామి చెప్పాం
తాను...నెంటుగూడా లేనిది సీతారామమ్మ...

‘ఏమోలే వొడినా...మావాడు అచ్చు ప్త మే
బావుంటే నిపు అల్లుడూ అని నిలుచుకునే రోజులు

వస్తామేమో ఎవరు చెప్పగలరు అన్నది. ఎంతయి
నయినా యాత్ర ఎక్కలా. సీతారావమ్మకు ఒక
నోములాగా అవులించింది. నిజం ఆమెకి కమల
కోవలకావడం ఒకవరం, కమల అందమైంది. చూచి
చక్కనిది. కలవారిల్లం.

‘అర విదో నూటవరసకి అన్నా లే వొడినా...
నూ అన్నయిని మీరు చేసుకోవొయ్యారే...మీ
అబ్బాయికి ఎవరై కొరకవలసివుందో!’ అన్నది
ప్రార్థనకు లెవకుతుడుకాక ఇరుకురై నే ‘ఎవరో’ అయి
వలలు...

“ఏం ఎగతాళిచేస్తావో ప్రార్థమ్మా....నీకంటే
నాకు అయివచ్చింది ఎవరో!”

మొత్తానికి నూటలకలవలం సంబంధాలు స్థిర
పట్టం కూడా బరిగింది. ‘నానుని చూచి ప్రార్థమ్మ
చాలు గళ్ళయింది. చదువుకు చే రోజులో పెంపులకు
వచ్చిరాదు అంటే, ఈమధ్య రావలమే మానేశాడు.
పోనీ ఒక్క ఉత్తరంయిక్కన్నా రాసి పిలిపించ
కున్నామో. చూచి కానాలో బలైంది అన్నది ప్రార్థమ్మ.

“ఉత్తరాలకు వచ్చేవాడటే రత్నీ....అలా
రాదు” అన్నది సీతారావమ్మ...

చివరకు విశ్చయించుకుంది తా నేటికీ ‘నానుని
చూచిరావాలని. నీలైతే అన్ని విషయాలు చెప్పి వెంట
తీసుకుని రావాలని. చాలయింది అనుకోలుమేగాని
కొడుకు ఉద్యోగంనుంచి ఆమెకోసా లేలేదు అనా
యకుతాయి. అంత గొప్పగా చెప్పకుంటారు కాని.
అదేకమంది చూచివచ్చినాళ్ళు అలాగే అంటారు. తను
పోవటానికై లేవోగలదు కానీ మగవోడింటూలేకుండా
ఎలా పోవటం...ఏం మర్యాద! ఈ అనుమానం
ప్రార్థమ్మకు తెలిసి మెగుచ్చి పురమాయించింది
ఆ పని కి. నుచో నుచో వుండు కదిలక
తిచ్చేదమంది. ఇరుకురైవరైనా అంటే కాదన
గలటిచూకాని తనకొద్దం అంటం తను కాదం
టంకోదానా...అరిసితి పోవటానికి సీతారావమ్మ
వెనకొముందు చూచింది. కానాలోని విషయం
దాదామ! తప్పనిసరి. ఎవరో వోకురు వోడు.
ఆపదిటిజాలు కాదనుకుంటే తీరిపోయి.

మనస్సు స్థిరమైచేసుకుని రైలు బేరింది.
ప్రార్థమ్మ ప్రార్థికా ఆకర్షణించింది నుటంగాపోయి
బుద్ధిగారమ్మని. కమల తెల్లచాటునుండే కలలు
గన్నది. బయల్దేరివచ్చి అక్కయ్యా బండికి
వైమయింది అన్నాడు ప్రార్థమ్మ తిరు.

రైలువాడే నేడుమలో బండి చూరాల్సివచ్చింది
బందరువల్లే బండికి కొంచెం ఆలస్యవుంది. అక్కడే
అనుకుంది తనకొడుకు ఎలావుంటాడో. ఎలావున్నాడో
వుంటాడోనని. బందరు బండిలో కూర్చున్నదేగానీ
రైలోవలలు అంకులేకండా కలుగుతున్నయే. ‘నాను’
రైల్వేలో ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. అదేటికెట్
రైల్వేలో పని. నిజంగా ‘నాను’ కలెక్టరేవనుకుంది
సీతారావమ్మ. ఒక్కసారి తననుచూచి నురుపట్ట
గలదా! ఆశ్చర్యపడుతాడు ఉత్తరం ముక్కిచా
రాయకుండా వచ్చినందుకు. అతనికి అంతర్యుర్యం
కలగాలనేగా తను ముందుగా తెలియపరచకండా
వుంది.

గుడివాడేనేమనలో బండిఆగింది. యింకా ఆర
గంటలైం వుంది. బండిదిగింది ఎవన్నా పట్టు
కొందామరి...కొడుకుని తనకొవలం ఏమిటి. పట్టా
జ్ఞా ప్రన్నాకు అభ్యుదించిపోతారు అనుకోదానికి
యింకా నేళ్ళే కాకపోయే...అయినా ఎందుకైనా
మంచిది ఆవసరంవొస్తుంది అనుకుని పట్టుకొనాలని
బండిదిగింది. పంచి నేటిలో నేవుంది. బండిలో
వుంచితే ఎవరైనా కాజేయగలరు అయినా ఈ రైలు
ప్రయాణాలను ఏ మేరై దేవులే వోగలంటారు
కాగ్రత్త అని ప్రాప్తాబునాడు.

పండ్లకుకొం దగ్గరకొచ్చి లేరంసాగించే సంద
ర్భంలో ఒకపట్టికం కంటబడ్డది. వచ్చేవాడేజనం
హడావిడిగావుంది. అందులో రాత్రిప్రాలు...జన
సమస్తం ఆటే లేకపోయినా ఆచీకట్లో, రైలు వెలు
తుట్లో అందిగావుంది జనం చూట్టానికి. రైలు
ప్రయాణాలు చేసేప్పుకునూడా అదాళ్ళు అందిగా
తియారవుగారందుకో...మరీ ఆ అమ్మాయి పెట్టికా
తురులా తియారైంది. బండిదిగింది కామలావు హడా
వుడిగావెళుకుంది. సీతారావమ్మకు ఆ అమ్మాయి
మీదికి పోయినయే. వెనకొముందు ఆ అమ్మాయికి
సంబంధించినవాళ్ళు ఎవరూ లేరల్లేవుంది. తోలు
పంచీ నేటిప్రార్థకుంటూ వుంది. రైలువెలుతుల్లో
మెరిసిపోతోంది పచ్చటి కెరీరం. వొంటిపైన వీర
వున్నా వొంటికొంత బయటకు అవులిస్తా నేతుంది.
తల అదెక్కరకంగా దువ్వుకుని నిజానికి తల దువ్వు
కుందో లేదో సీతారావమ్మకు అనుమానంగా నేవుంది.
దువ్వుకుంటే అంత నురుగు ఎట్లావస్తుంది నెహ్కా
అసెడిక, వోయ్యారం, అంజాల్లి విరజిమ్ముకుంటూ
ఈఅమ్మాయిముందు కమలఎంతో నిజానికి ఎన్నో వంతు
అందిం కమలది...ఎందుకోగాని ఆ అమ్మాయిని

యంకా యంకా చూడాలని బుద్ధివేసింది. కాని వెంటనే ఏమనుకుంటుంది, ఛీ! ఆ నేత్రానాలు తనకివ్వాలేం. దూరంగా ఆగింది జనానికి దూరంగా... అక్కడ గోటుదగ్గరగా నుంపు. శిష్టుకుంటో తోడుకుంటో అవతలగా తెల్లబోసి ఆయన దిబ్బాయున్నాడు. తావేదో ఘన కార్యంచేస్తున్నాడు. తన 'నాను'కి అదే ఉద్యోగం అలాగే అందరిమీద పెరిసెం చలాయించాడు కామల్యం. ఎంతో పృథ్వీయినా, ఎంతో దిబ్బుగలనాల్గియినా, ఎంతో చదువున్నావాల్గియినా ఆ గోటుదగ్గర అతను ఆగకుంటే ఆగాల్సిందే. పొమ్మంటే పోవాల్సిందే! ఏంకో! ఏంకో! అయినా తన 'నాను' అట్లా అధారితే చలాయుస్తాడేం. ఎంతో ఆమాయకుడు వోల్గో. నాలుగేనినాడు నిజాని... దయాదాక్షిణ్యాల కలవాడు తననాను. అలా చెయ్యకు. ఎన్నటికీ చెయ్యకు.

టికెట్ కలెక్టర్ ఎవరో మెదపింది చెయ్యి వేసిలాని అవతలగా నింకో చెట్లాడు. దిక్కుచూరిన నృపాలా వున్నాడు. ఏమిటి అలా బ్రతిమలాడుతాడు. మెదలేటి గంటించుకుంది చాలక. ఆ దిక్కుచూరినవాడు ఎదురు తిరిగి ఆ టికెట్ కలెక్టరిని కొడతాడేమోన నవించింది. కాని అలా జరగలేదు ధర్మదా బ్రతిమలాడుకున్నాడు. అతనో కనుగుంటున్నాడు. రెండుచేతులా వేదిలో టిక్కెట్లు దిక్కుకుంటున్నాడు. ఇది పల్లవజ్ఞానం. ఎంతో శ్రమపడ్డవాడేలా అతను చెమట గుడుగుని మల్లా పనికి ఉపక్రమించాడు. ఇంకా ఆ అందాలరాసి అక్కడే నిలబడివుంది. ఎంతో ముక్కున. నాళితో కలిసి తిన్నా పోతుంది! కానీ అది. గొప్పించివారి ఆదేమిదు అయివుంది. కలవారి కోపై వుంటుంది. ఆ అమ్మాయి నిగారింపు, దక్కదనం, అనుభవమూ ముద్దులగావుంది సీతారావమ్మకు. ఇంకా అక్కడే వుంది. వల్లి తినిందిరా చూద్దామా అనే అదుర్దా కలిగింది కాని... కాని!?

జవంఅంత పొయ్యారు. ప్లాటఫారంమీద గుండ్లెరు. ఆ అమ్మాయి అక్కడ్నించి కదిలింది. టికెట్ కలెక్టర్ చెయినాపాడు. ఆమె టికెట్ యిచ్చింది. అదేమిటి పాడు! టికెట్ పుచ్చుకోలా నికిబడులు ఆమె చెయ్యిపుచ్చుకున్నాడు. చెయ్యిలాక్కుని గెంపెడుకులు వేసింది అందాలరాసి. కాణాచి కూచి. సీతారామమ్మ గుండె చల్లబడి కేగుతుంది. పొరపొటున అలా జరిగివుంటుంది అనుకున్నది. ఆ

అమ్మాయిచెల్లిపొయ్యింది తిరిగి ఆగింది. ఏవరికోసం! అక్కడి యంకెవరున్నాడు గవక... టికెట్ కలెక్టర్ ఆ అమ్మాయివంటనే పోతున్నాడు. అదేమిటి. పాడు! అలా వెంటబట్టమే. మగాళ్లు ఎవరూ లేరు! ఎవరు ఏమీ అవరు... పోలిస్టాలో చెబుతామనుకున్నది. కాని...

అలా ఆలోచిస్తోంది. తన కొడుకు 'నాను'కి విగతవాళ్లకు ఎంత తేడావుంది. వుల్లి వుల్లి, మల్లి మల్లి వంటారు. తన 'నాను' అలాంటిదని చెయ్యగలదా! వస్తే చెయ్యకు. తాను బ్రతికుంటేగా చెయ్యకు. ఈ టికెట్ కలెక్టర్ బ్రతుకులే యంతా అని అనుమానం కలిగిందికూడా. కాని తన నానుని సమర్థించుకుంది.

చెబుకొంద సీమెంటుదిమ్మపైన కూర్చుని ఆలోచిస్తోంది సీతారావమ్మ... మగాళ్లు ఇంతచందాలంగా ప్రవర్తిస్తారేమా అని. తన జన్మలో తను చూశ్చేదు ఇలాంటి దిగుల్లాటి చెప్పలేదు. మరీ అలా దిక్కులా వెంటబట్టబంగో అశ్వంవుందా. పతువు మర్యాదగల నిలవంట బక్కర్త పోచ్చినంతమాత్రాన వెంటబట్టమే... అయినా అలా బక్కర్తనా పంపినవాళ్లకు బుద్ధితేదు. యిచ్చేళ్ళు పోచ్చినంతే బక్కరావాలని మనసాపృక పోడు తెచ్చుకుంది. లోకమే మారిపోయింది... అనుకుంటా తన 'నాను' ఇలాంటి పాపాలకులోను గాకుండుగాక అని ఆశ్చర్యపిస్తా ఆ గోటువేపే చూస్తోంది.

అతను, ఆమె నొస్తున్నారు. ఆమె చెయ్యి అయిన చేతిలో. ఏమేమిటో నవ్వులు. నివరితేవు చెప్పలు. ఆమె బుజంమీద చెయ్యివేరాడుకూడా... ఇద్దరూ నవ్వుకుంటూ నొస్తున్నారు. సీతారావమ్మకు తెలిపేసేసింది వసయింది. స్త్రీబాతిక అవమానం కలిగినట్లు భావించింది. అది ఆ అందాలభగిను కన్నెత్తి గూడలేకపోయింది. మలాపాకబుద్ధుచెప్పకుంటో రానుకుంటో వస్తున్నాడు ఇవతల తను వున్నాడనే పరిజ్ఞానమేనా లేకుండా. దగ్గరగా... ఇంకా దగ్గరగా వచ్చారు. అతను అవెగన టికెట్ కలెక్టర్ నీతి నియమాలేని నుంక. తెలవైన బోపి తీరాడు గర్వంగా... చెల్లెట్టుకొని విసుగుకుంటో వస్తున్నాడు.

సీతారావమ్మకు కాళ్ళు పొడేకాయ. వాళ్ళు ఒక్కచారి గుర్తొచ్చింది. తనకళ్లను తానే నమ్మలేకపోయింది. నిజం. అది విధిచెప్పింది. కాక పోతే నిజంఅవునా, కాదు... తాగా ఆలోచించింది.

నగ్నా పోల్చింది. ఎంతకీ కాదనలేకపోతుంది. నిజం అలానే. మనుషుల్ని నోలిన మనుషులు వ్రం బారా...? కాదు అలానే నిక్కచ్చిగా తనకొడుకు 'నానా' అతను.

ఏమీ తోచిందికాదు. తను ఎవరికోపం ఆశించేట్టుకుని పోతోందో ఆకొడుకు... ఎవన్నీ ఇంట్లో ఉన్నాడుగా, చెంబుడుగా, నలకుంబుడుగా తీసిపోతుంటే ఆమోదం. ఎవడు నిర్మలమృదయుడని, అమాయకుడని న్యాయస్థుడని భావించుకుంటే ఆ నానా... ఆ అమ్మయితో... అందాలరాణితో పెళ్ళి చేసుకున్నాడు. ఆ లాగ వాళ్ళిద్దరకీ నూస్తోంది. ప్లామిఫారం చివరవరకు పోవటం చూచింది. తిర్యాక చీకటిలో కలసిపోయాడు. ఆ తిర్యాక ప్రాచీనుకోవడం అనవసరం... ఆమెకు అనవసరం చిరాకు కలిగింది.

'బండి కదిలే ప్రయత్నం చేసి రా ఆక్కయ్య అక్కడే కూచున్నా వేం అన్నాడు పూర్వపు మొగుడు. పులికిపడి తలలోకంబాకి వచ్చింది ఆమె. కళ్ళ లెంబు నీటిబొట్టు రాలాయి. 'ఏమిటి' అన్నది.

"జెజవాడ బండి ఎప్పుడు?" అనడిగింది అతన్ని.

"మనం బాడ్యోడి బండిదు... జెజవాడ కాదు" అన్నాడు ఆయన.

"అదికాదబ్బాయ్... మనం జెజవాడ పోనాలి, అక్కన్నుండి ఇంటికి వెళ్ళాలి. వాళ్ళమీదగా వుంది."

"కారణం?"

"అంతా అనవసరం... జెజవాడ టిక్కెట్లు పుచ్చుకురావా" అనిగడమాయించింది సీతారావమ్మ. మక్కినపేనులా వెళ్ళిపోయాడు. అతనికేమీ అర్థంకాలేదు. సీతారావమ్మ ఆవారకంగా వుంది. ఎందుకో అంత కోపం. ఆమెతల్లికం ఆ స్థితిలో అర్థంచేసుకోలేక పొయ్యాడు పాపం. ఎందుకోగాని కొంత భయంకూడా కలిగింది ఆమెను చూస్తూంటే, గర్జించినంతకీ నల్లారు. కొడుకును చూడాలని ఆకాంక్షతో బయల్దేరిన సీతారావమ్మ ఇలా ఆకన్నా క్రిగా మారిపోవటానికి కారణం ఏమిటి తెప్పా అని ఆలోచించాడు. కానీ అతని ఖుర్రుకు కారణాలు చూపగల ఆలోచనలు ఏదీ కనపడలేదు. తిరిగి బండిలో ఇంటిచేరుకున్నాడు.

కోవపోవవునా పూర్వపు భయం, ఆమె మొగుడికి లేకపోలేదు, ఇంటికిపోగానే సతయిస్తుంది. "ఆ సీతారావమ్మకు తోచకపోతే మానీ నీకే నా బుడి వుండక్కర్లేదుటయ్యా" ఎందుకు పోచ్చినయో ఎప్పుడో అని పూర్వపు అడిగితే తనం సమాధానం చెప్పగలకు కల్లబాటి కబుర్లకు లాంగేటలు కాదాయో ఆమె. 'లేదు నానా కోవలోనే ఎదురయ్యాను పని అయింది గదా' అని తిరిగిచ్చాం అంటానికి దమ్ములు చాల్లేదు. అబద్ధం అనటం అంటే సామాన్యమే అమాయకులకు. ముగ్ధులో ఒకటి గెండునాల్గు సీతారావమ్మను కదిపి చూచాడు. పనేమిరా సమాధానం రాలేదు సరిగదా 'నీకు తెలియలే అన్నయ్యా నామనస్సు ఏం కానో లేదు... ఇప్పుడు నమ్ము పలకరించు' అన్నది. ఇంకేం మాట్లాడగలకు. ఆమె మొత్తానికి బాధపడు తున్నది అనిమాత్రం గ్రహించగలిగాడు. ఆ బాధ ఎందువల్లకో, దానికిగల కారణాలు, సామ్యకాలు ఏమిటో మాత్రం తెలిలేదు. ఏమిటి తెలుస్తాయి గనక.

సీతారావమ్మ స్థితి మరి ఆధ్వాన్నంగా వుంది. చావు బతుకులమధ్య ఉన్నట్లుగా వుంది. పిగవేపుమండ్రి ముతకారం మెనెసుకుంటూంటే గెండ్లో చేపుమండి గోతెట్టుకున్నోంది. పూర్వపు సంగతి చేసుకు చూచాడు. ఎవరు ఎన్నుకుంటే తనకేం కాని తన 'నానా' యిలా అయిపోయినందుకే ఆమెచిరారం. అతను ఇంతకాలం ఇంటికినే చూడకపోవటానికి, పెళ్ళినిషయం తెలిపెట్లక పోవటానికి కారణం తెలి పింది. పూరి పెద్దలు అన్నారంటే అనూ! ఇలాంటి పనులు చేస్తుంటే...

సీతారావమ్మకు 'నానా' తనకొడుకువని గర్వంగా చెప్పకునే కణ్ణాలు ఉదయంతోనే గతించియ్య. తాను గుడివాడపేనునలో దిగివరకు 'నానా' అక్ష రాలా ఆమె కొడుకే అందులో అనుమానం లేదు. అది ఆమెకూడా వొప్పకుంటుంది. కానీ అదెందుకు చేరకండా గుడివాడనుండి తిరిగిముఖం పెట్టినప్పుడే అనుకుంది 'చెప్పిన వాకొడుకుకాదు. ఆయన యిలాంటి పనేందుకు చేస్తాడు. చేశాడు గనక నా కొడుకుకాదు' అని. లోకం అనిషయం వొప్పకోక పోయినా ఆమెమాత్రం వాచా, మననా విశ్వసించింది. తనకు తనకొడుక్కీ దుంజుతీపోయిందని ఎవ రికో చెబుకుంది. అప్రతిష్ట వైగా. గవచిత్ గా పూరుకుంది. ఒక్కటే ఆమె నిర్ణయించుకుంది.

అందులోనున్న నెయ్యిఅంత అన్నంలో వంచేసుకుని గిన్నె దూరంగా విసిరివేసి, 'నీకు అంతేకావాలి' అని కోపంగా గర్జించేను. మాబామ్మ గోడమాలకు పోయి బిక్కు మొఘంజీనుకు నీలిచీ పోయింది. ఆవిడ తన పరాజయన్ని సహించలేక చిన్న పిల్లలాగ విడవటం ప్రారంభించింది.

ఇదివరకల్లా మాబామ్మకూ నాకూ జరుగుతూ వుండేది ఘర్షణఅంతా చూస్తూవుండేవా నా నాన్న ఎవ్వరూ జోక్యం కలుగలేదుకోలేదు. బామ్మ, మనమదూ తెలుగుబంగళా అన్నవావంతో నిర్లక్ష్యంగా ఉడుకువేచాడు. కానీ యీ పర్యాయం మాత్రం ఉడుకోలేదు. వెళ్ళా, ఉడుకుంటూవున్న కొద్ది అంతకంతకు పెంకితనం చావయిపోతూవుంది. అని తాను భోంచేస్తున్న చోటునుండి లేవకుండా, వండుకుని, సన్ను గట్టిగా నాలుగు చదుపులు చరిచింది. చెబ్బలుచాలుగూ రిగిన రెడునాలో, మాబామ్మ నామీద అభిమానం చూపిస్తూ 'పోనీదూ, వాడికేం తెలుగు, కుర్రవాగమ్మ, వాడిని అలా కొట్టుకుంటా దుట్రా, నీకు మరి మరెవో' అని మా నాన్నను కనీసింది. అది వివగానే, ఉడుకున్న మానాన్న మల్లికోపం తెచ్చుకుని 'వెళ్ళిపో, యిప్పటినుంచీ యింత పంకెనీట్టెనావో' అంటూ సన్ను మురెండు రిగల నిట్టుంటే, మా అమ్మ అడ్డువచ్చి, 'చాల్లండి, రిల్లీ కొడుక్కి యీ గుంటెవెళ్ళవే అనువుగా' కరిగేడు. అంటూనన్ను కాగించివేసి, అవతలికి తీసుకుపోయి, నా వెయ్యకడిగేసి, గడిలోకి తీసుకుపోయింది.

మాబామ్మమీద నాకు కోపంగా వుండడానికి యింకా చాలా కారణాలు వున్నాయి. మాబామ్మని ఎవ్వరూ అప్పచ్చిలు చెయ్యునన్నా కొయ్యిచెవు గోడలు, జరికలూ, 'కొయ్యిరొట్టి'మక్కలూ యిది తప్ప మరేమీ చేసేదికాదు. మానాన్న కోడలునుండి అవ్వడవ్వకు చూద్ పేదలూ, జనాంగీర్షా, జనాంగ కాజాలాలెచ్చి, మాబామ్మకి ధయిపడి, కొంగ తినంగా మాకు యిష్టావుంటే, మాబామ్మ యీసంగతి ఎలాగో పసికట్టి, మరీదా మండిపడేది. మానాన్న యిలాంటిది యింటికి లేవవచ్చున్నా, మేము కిలకిల చాడుతూ తిండమన్నా, మాబామ్మ ఎంతమాత్రమూ దూచి దీర్ఘలేక పోయేది. ఎవ్వడైనా పరిహాసానికి 'బామ్మ, చూద్ పేదలూచెయ్యి బామ్మ' అని మేము అంటే, 'అవేమిటో మాఅమ్మనాదూ తాతనాదూ ఎరగమరా బాబూ! అని నేనెం చెసిపెడతాను.' అని కోపం దిగ్గుమందుకుంటూ వ్యంగ్యంగా జవాబు చెప్పేది. ఒక నిమిషం ఉడుకుని, 'వెళ్ళవలసి దూద్

పేదలూ, కడిపేదలూ కావాలి! - 'వెళ్ళవెళ్ళవలసి యిద్దరేకపోలేనని! తెచ్చిన నాలుగుచెబ్బలు యిలాగ తగ్గితేపైనుండమే తెలుగు యీ కాలపువాళ్ళకి. ముందుమాత్రలేదు, వెనుకమాత్రలేదు - గేడి పక్షం గడితిన్నట్టు ఎంతవేత్రా తిండి మాలోకపే. ఇలాచైలే మాకోజాల్లా గం పెడు పిల్లలతోటి యింత లేని సంపాదాలు రిగ యీడుమకురగాగిలే వాళ్ళ మేనా! అయినతెచ్చే నెలకు పదిమాపాయలు జీతం నోటి యింతి సంపారం, యింటిగుట్ట బయటపడకుండా, ఎదుటివాళ్ళకి చెయ్యరావకుండా, కోలో గంజో తాగుతూఉన్నంతలో ఉన్నంత కాలమేపం చేస్తూనే, పిల్లలకి పెళ్ళిమా పేరంటాలూచేయించేం, పిల్లలకి చదువులూ సంస్కలూ చెప్పించేం. ఈకాలపు వాళ్ళకి పాడువులేదు, చదువులేదు. వెచ్చనాళ్ళు వెచ్చనాళ్ళు. పోనీరెండి నాకేం పోయింది. కాటికి కాళ్ళు చాచుకోని కూర్చున్న దాన్ని, వింటే బాగుపడతాను, వివకపోతే పోతాడు! ఎవరి కళ్ళకి ఎవడు కర్రలం!' అని ఒక రెక్కవకొట్టేది. మాకు కొళ్ళు మండుకొమ్మండేది. ఆవిడ కోరణి. తాను చెయ్యకపోతే పీదా పోయి, మేము తిన్నా దూచి సహించలేదుగదా అని నాకు చాలా కోపంగా వుండేది.

ఎవ్వడో ఎట్టకాలాని కోకమాడు మా బామ్మ పింకిపండ్లకు తయారుపడినా అవే జంకికలు, చెవు గోడలు, చెక్కిలాల! ఎవడికి కావాలి, దురా, పచా! పళ్ళునొప్పి దండుకానీ! మమ్మరిం అతి అవ్యాయంగా చిరిచి కూర్చొచ్చేటట్టి, అపవేసి, వెవుగోడలు తివమని మా బామ్మ బ్రతిమాలేది. నేను ఒక్కముక్క కొరికి, 'ఏం బాగులేవు బామ్మ!' అంటూ లేచి గంతుకుంటూ వెళ్ళిపోతూవుంటే, 'రాజుని చూచిన కళ్ళకి, వెనుకేదూస్తే మొర్రెయిడి' అన్నట్టు, అడ్డుమన గడ్డి కొటేళ్ళలో తివమరిగిన గంటలకి, యీ మునియిండ చేసినది ఏమి నచ్చుతాం నా బాబూ! అని వ్యంగ్యంగా దీర్ఘంగా అనేది.

చేసిన చెవుగోడలు భర్తవలేదన్న తెంగ మా బామ్మకి ఎవ్వరూ ఉండేదికాదు. ఈపండుగకు చేసిన పిండిపంట మల్లీ ఏదైనా పండుగవచ్చేవరకూ నిలక ఉండాలి. ఈ మధ్యగో, ఎవ్వడైనా, చుట్టూ పక్కనూ వస్తే వాళ్ళని గౌరవించడానికి 'గేడి మేడో' పలహారము వుండాలని మా బామ్మ ఉద్దేశము. కనుక బాగ్ గట్టగా బుట్టలో పెట్టి మూతిపెట్టి దాచేది. దివంతకు నాకు కోపంలేదు. ఎవ్వడైనా నాకు బాగా అకలివేసిపెచ్చుకు, 'బామ్మ, రెండు చెవు గోడలు యివ్వవూ?' అని అడిగితే 'నాయనా అని

పైచిరేపు మడిలో వున్నాయి. ఆనక స్నానం చేసి మడి గట్టుకున్నాక తీసి యిస్తానని అనేది. అటువంటి అవకాశంక పదార్థం, పొడియిపోతుండా, మేము ఖర్చుపెడతా మనదేమే మహాభాగ్యంగా తలచా వంటనే యివ్వమనగానే యివ్వడానికి బదులు నిర్లక్ష్యంగా జవాబు చెప్పింది. అందుచేత మా బామ్మ మీద నాకు కోపంగా వుండేది.

అంతే కాదు, నాకు మా బామ్మమీద ఆ రోజుల్లో, కోపంగా వుండడానికి మరో కారణం కూడా వుంది. మా బామ్మ నామీద ఎంతో ప్రేమగా వున్నట్లు పైకి నటిస్తున్నట్లుగా నాకు కనిపించేది. వేమ అందిమైన శుభ్రమైన నువ్వుముక్క కట్టుకుంటే చూసి సహించలేకపోయేది. అలాగని ఊరుకొనేది కాదు. నా వుట్టివదిలం వారం రోజులకి వస్తుందన్న దగ్గర నుండి నాకు కొత్త నువ్వుముక్క వుట్టించమని మా బామ్మ తిండి, రోజూ బ్లావకం చేస్తుండేది.

మా నాన్న బజారునుండి మంచిమంచి నిల్వ నువ్వుల రంగు రంగులవి, తిరితర మెరిసిపోతూవున్నవి నువ్వు చూపించడమకు యింటికి తెచ్చేవారు. నేను అవి చూసి మురిసిపోయి, ముచ్చటపడి, ఒక్కొక్క రకానికి ఒక్కొక్క చొక్కా వుట్టించాలి గదా అని పట్టుపట్టాడిని. అయితే ఏమి లాభింది? ఆ మురిసిపోయి జవకాటించి మా నాన్నకి తిక్కల కాదు. మా బామ్మ వచ్చి, 'ఇది ఎలాగరా అబ్బాయి ఖరీదు?' అని ప్రశ్నించేది. మా నాన్న కొంత ధర తగ్గించి యిది గజం రూపాయి, రూపాయిన్నర, యిలా నుంటాయి. ఖరీదుమాట కేమిలే, నువ్వుల బాగు న్నాయా లేవా అని చెబుదా.' అని అడిగగానే మా బామ్మ, 'బాగుండాదాని తక్కువే నాయివా? పిండికొద్దీ రొట్టె, మన తాళాతెంతో తెలుసుకుని వదులుకోవారి కాని, తిలకుమించిన పదుగులు పరిగెత్తి బోర్లపడడము ఏంలాభింది? ఏదో, వుట్టివదిలం కనక కొత్త నువ్వుముక్క కొనమన్నాను. ఓ, రూపాయి పట్టుకొని యింటికిలాక ఒక లాగు లాల్చి వుట్టించు గాని, యీ నువ్వులన్నీ మోడుకొచ్చే వందుకు?' అని చల్లగా చెప్పేది. మా నాన్న ఎప్పుడైనా సరదా కొద్దీ నాకు పంట్లము వుట్టించితేనే మా బామ్మ సహించలేక, 'పోరాల్సిందే పడుతూ, బురదలో యీగుడుసుపోతూ యింతపాడుగు పరాయి ఎందుకు? ఆ వెనక తోకలేమిటి? చిన్న లాగు వుట్టిన చాలమా? బురదలో డేరీ నుంటుకే తెల్లటి నువ్వుల ఎందుకు? ఏదో కాస్త గట్టిడి, మాపొక్కిడి, చెక్కు నువ్వు వుట్టించకూడదా? అంటూ అడ్డుతగిసింది. నాకు మా బామ్మమీద వణ్ణి మండుకొచ్చేది.

ఇంకా చిల్లర కారణాలు ఎన్నో ఉండేవి మా బామ్మమీద నాకు కోపంగా ఉండడానికి. మా నాన్న ఎప్పుడైనా మమ్మల వందరినీ సరదాగా సివీమాకు ప్రయాణం చేస్తుంటే, మా బామ్మ అడ్డుతగిసింది. గడియ గడియమా సివీమామా, నాటకాలా అంటూ పట్టు తిలకెట్లుపెం చేర్చుకున్నాను. కానీ పట్టు చేతులో వుంటే తేలు వుట్టినట్లు అనిపించుకుంటాను. అంత కంటకు వెలురు దిక్కాలా ఎక్కువైపోతున్నాయి మాకు. అని పొధింపు ప్రారంభించేది. మా ప్రాగా మంతా కన్నీలు అయిపోయేది. మరో కారణం ఏమిటంటే, చిడియా పే మా అమ్మ కాఫీ చేసే మానాన్నకు యిచ్చి, నాకునూ యివ్వటాగా మా బామ్మ ప్రతిగ్నమై, "నాడికూడా తిప్పుకోచ్చిందా? ఏమిటి యీ మహాభాగ్యం? ఈనీ తాగితే యిక నాకు చల్ల అన్నం ఏమితింటాడు?" అని మా అమ్మని గసిరి, నాకు కాఫీ యివ్వకుండా చేసేది. ఈ కారణము లన్నిటిచేత, ఆకాలంలో మా బామ్మ నాకు ఒక శివగ్రహంలాగ అనిపించేది.

2

నేను క్రొత్తగా గృహస్థాశ్రమంలో ప్రవేశించిన దినములని. నాకు మా బామ్మమీద కోపం ఎక్కువగుటకు గల క్రొత్త పరిస్థితు లేర్పడటం. క్రొత్తగా కారణానికి వచ్చినట్లు. ఇంట్లో పనిపాటు చేయగలిగిన పెద్దవాళ్ళవుండగా చిన్న పిల్ల చేత ఎందుకు పనులు చేయించి శ్రమ పెట్టాలి? మా అమ్మకుమార్తె కోపంలాగ అభిమానమే. కోపంని ఎవరీ చెయ్యనిచ్చేది కాదు. మా బామ్మమార్తె యందుకు వ్యతిరేకం. ఈపిల్ల వట్టి శివక్క నిమిత్తం బోర్లపడడం అంటే అనిపించి యిష్టంలేదు. సరదాగా పుస్తకం పట్టుకు కూర్చుంటే మా బామ్మకు వణ్ణి మంటగావుండేది. వుట్టి మునిగిపోయినట్లు తెల్లబారుతూ మన నాలుగు గంటలకే తాను లేచి మానోపదేశం కాకుండా, యింటిలోపాడిన లేచేస్తే నేనాని ఊరుకు చేరినాను. రాత్రి పన్నెండుగంటల యీ వరకు ఏదో రక్కెలై. పోనీ అదికే ఖర్చు ఎంతో అదికే మానుకుంటే బాగానే వుండును. తన నవకాల తక్కినవాళ్ళు నూడా తనతోపాటు తిరుగుతూ ఉండాలి. ఆదవాల్లో జవాబు అనగానే, 'ఏమిమా, యీ పనులు మేము మానుకుంటామనే, నీవు చెప్పి పడుకో.' అన్న ముక్త ఎప్పుడూ మా బామ్మ నోటంట వచ్చిన పాపాన్ని పోయేదిగాను. ఆదిమీద నాకు పట్టురాని కోపం వచ్చేది. కాని, యీ విషయం ఆదిమీదో ఎదుని చెప్పను? నాకు అప్పటికి కొంచెం మర్యాద, పెద్ద

మనిషి తనమా, అలవాటయినవి. నాటిలో భయం, సంకోచం, సిగ్గు అభివృద్ధి అయినాయి. గట్టిగా చిన్నపట్టిలాను ఏమీ అవలేక పోయేవాడిని. మా బామ్మ చిర్యలుచూస్తే అరికాయమంట నెత్తి కొడుంజేడి. మటుమంతలో యిటువంటి ముసలివాళ్ళు వుండేవం అమ్మ విధాలా బాధే అరిపించేది. అయితే మాత్రం ఏం చెయ్యగలను? ఈ బాధనుంచి రివ్రించుకొనుటకు ఉపాయం ఆలోచించేను. ఇంతవరకూ నిష్కూటిగా, వేళ్ళకు యింతిని హాయిగా తిరగడం నాకు చాలా బాగానే వుండేవా, అదొక స్వేచ్ఛగా తోచలేదు. మేమిద్దరమూ దిగిరగా నిలబడి మాట్లాడు మంటుంటే చూసి బామ్మ సంతోషించేదికాదు. ఈ కాలపువాళ్ళకి బాటిగా సిగ్గా, లజ్జలేదు; ఏన్నా పెద్ద అన్న సంకోచం లేదు. విరగబడి పక్కకిలింపడం నేర్చుకున్నారయ్యా కాలపు ఆడగుంటలు. మా కాలంలో యిలాటి నిద్రారా తిరగమమ్మా అంటూ వుండేది. నేను దీర్ఘంగా ఆలోచించాను. ఈ యింట్లో వుండి మనం పిల్లలి వినున్నా లాభంలేదు. కనుక ఏదైనా ఉద్యోగం సంపాదించుకుంటే పట్టువాడంలో మా ఖర్చాన్ని మేము స్వేచ్ఛగా చేపించవచ్చును. అని ఆలోచన సాగించేను.

అతి ప్రయత్నించినా పట్టుంలో ఉద్యోగం దొరికింది. మాకు సంరక్షణకుగాను మా నాన్న మా బామ్మని నాతో పంపుతానన్నారు. స్వర్గానికి వెళ్ళినా సతరిపోదు రివ్వదన్నట్లు మా ఖర్చాన్ని మేము సుఖంగా వుండేమంటా మా వెనకాల మర్చి యాచిడ మాదా ఎంతుకు? అంత్య నిష్కరంకంటే అది నిష్కరమే మంచిదనుకుని, బామ్మని మాతో పంపవద్దు అని విర్యోధుమాటంగా, కచ్చితంగా చెప్పిచేసేను.

పట్టుంలో యాదెనూపాయలు కీలంతో స్వేచ్ఛగా వుండవచ్చును. వీటికి పికారు పెళ్ళి వచ్చును. వినూకీ వెళ్ళవచ్చును. అన్ని విధాలా సుఖంగా వుండవచ్చును అని ఉద్విగ్ధులైతే, కాని మొదట్లోనే కథ ఎదురుతిరిగింది.

‘ఇల్లు ఇరకటం ఆలు మరకటం’ అన్నట్లు మొదటిదిమాత్రం పెంటనే అమ్మలోకి వచ్చినది. పది పాను రోజులు కాలం కాలిపి పిల్లిలాగ వూరంతా తిరగూ తిరగూ అతి కష్టమొంద, ఒక చిన్నకొట్టూ, బామ్మరిల్లంత పంచాది, గల భాగం పదిపాను రూపాయలకు అమ్మని దొరికింది. ఆ కొట్లోనే బాస్టలు బస్తా, ఆ కొట్లోనే వీడికలబట్ట, అందులోనే పట్టి పట్టుకుండా మంచిం, పరుపూ. నేను సాయంకాలం

ఏదైనా మీటింగుకు పోవలసి ఇయలుపడితే మా ఆవిడ “వేగం రంజేం, చీకటి పడితేనా ఒక్కరైతూ భయం” అని హెచ్చరించేది. ఒకరోజు టాన్ హాలులో గొప్ప ఉపవ్యాసం. సాయంకాలం 6 గంటలకు ప్రారంభమయినది. పది నిమిషములు వినబోదామని కూర్చుంటిని. ఉపవ్యాసం చాలా ఆకర్షణీయంగా ముందుచే అక్కడినుండి కదల బుద్ధివుట్టలేదు. పక్కా ఒకగంట కూర్చుంటిని. ఉపవ్యాసం సానుమితే వుంది. ఇంతలో, ఇంటివద్ద మా ఆవిడ యిచ్చిన వాళ్ళింట్ల క్లాపకం వచ్చింది. విధిలేక యింటినుండు పట్టుకు.

ఒకరోజు నేను యింటికి వచ్చేసరికినా మా ఆవిడ యింట్లోకి రాదు. కాని ఇంట్లోనే కూర్చుని వుండేను. పట్టువాసపు ఆచారానికి అది తివ్యమేమి ఆ యింటివాళ్ళు మాకు వచ్చుచెప్పేరు. నాకు వంట రావాలి. పట్టిలాగు కపకనా, యెడుగమ్మనో పోయి గమ్మనో బ్రతిమాలి విడికెడు రియ్యం ఆట్రేసరు పడేసి పెట్టమని బ్రతిమాలుడానికి. పట్టువాసంలో ‘ఎవరికి వారే యనువాతీక’ సాయంత్రం ఆడుగుంటలకి వచ్చి నేడి యింటికి చేరుకునేసరికినా యీ గంజం! నేను విపరైనా చెయ్యగలనుగాని వంటమాత్రం బాటిగా రాదు. ఈ మూడురోజులు గంజం ఎలాగ గడుస్తుందో తెలుపుతా అని వెంకట్రాసుకుంది. అపూర్వ సువ్యాసం తాలూకు ఆడుగూ మడుగుతో కాంతేవం చేసేను. తిక్కిన రెండురోజులూ విధిలేక చూటలు మండి కేరియడతో అన్నం తేల్చించేను. కేరియరు మాలలు మా ఆవిడకు ఎంతమాత్రం యిచ్చం లేదు. తివివంటనే వాంటి చేసుకోలేది. హాటలుకు రియూపాయలు ఖర్చవడమూ తిండి భహించక పోవడం జరిగింది. సవ్యసూ మా ఆవిడ అందించినా బామ్మను తీసుకురాకూడదు. ఆ సలహా మొదటో వాస్తవమే కనిపించింది కాని, ఒకరోజు భాగవతానికి మీసాలు గరికించుకున్నట్లు, యీ మూడురోజుల యిచ్చుంది కోసమూ ఆవిడను తీసుకువస్తే, తక్కివరోజులు ఆవిడ వల్ల మనకి ఆ నేకవిధాలు యిచ్చుందిగా వుంటుంది అన్నాను. “గడుగునాళ్ళు పాపం” అయితే ఆవిడ ఏ తిలే సుఖముచూస్తామనవచ్చుమీ గంజం గట్టెక్కించి వెళ్ళిపోతూ వుండారీ కహీను.” అంది.

మేముఉన్న ఇంటికి ఎదురుగాఉన్న ఒక పెద్ద ఆస్థనరుగారి భార్యతో మా ఆవిడకు పరిచయం కలిగింది. దాని ఫలితంగా, ఆవిడకట్టుకున్న వీరవంటి చీర, ఆవిడ రామకు చెబుయారాయలు, వాడుకునే సమ్మ, మాఆవిడకుమాదా కోసమని రిక్తస్థుడివూడు

చేస్తుండెడి. మనలో మనమాట. అదివంటే పెద్ద ఆస్తి పరుగారి భార్య, ఆమెకు కొనసాగినవి కొనిపెట్టుటకు ఆమెభర్త సమ్మతము. పులియించి వక్క వారేపెట్టుకున్నట్లు మా అవివేకాదా అవివేచి యిచ్చుటే ఆచార్యులంటే ఎలా పుడుతుంది! అయితే నేను నా అనుభవరీతి అవివేకగిరి ఎలావెట్టి చేయగలను. దిగ్విజయీ లోపం కాదు! ఏమైనా అంటే చిన్నయిద్దుకుంటుందని భయం. కనుక అయిచి పరుకుల రమ్మపట్టు, తెచ్చిన వస్తుతో ముందు అవివేక కొనసాగిన వస్తువులు కొనిపెట్టక తప్పేదికాదు. క్రొత్త సినిమావస్తే చక్క తప్పేది కాదు. విదురూపాయలు కట్టలు వేయస్తే మళ్ళీ విదురూపాలకే దిశంతు! ఈవారే నెయ్యి పోయింతుంటే మళ్ళీ ఎల్లండికే 'నెయ్యి తొలిగా అయిపోయిందండీ' పాలు, పెనగు, కాఫీ గింజలు, పంచదార-ఇద్దరు మనుష్యులుగల కుటుంబానికి యింత యిట్లుంది అవుతూవుంటే పదిమంది పిల్లా పాపా ఉన్నవాళ్ళి ఎల్లు కాలమేదం చేస్తున్నారని చెప్పా! అని నాకు ఆర్తర్యం కలిగింది. కోమటి కొట్టామీద పాపామ-క్రమంగా పాపం పెరిగిపట్టు పెరిగింది. మరి అదుపు ఇవ్వనన్నాడు మాయకారు.

పట్టువాసం అగుటచేత కోర్టుపనిమీద, తెల్లవారై ఎంతో ఒకరు మా యింటికే వస్తుండేవారు. మా యిద్దరికీ ఉండక పట్టుటకే మా అవివేచి ఏమిచెరువుల నీళ్లు ప్రాకుతుంది. దానికోసం ముట్టలకు పక్కలకు కూడా ఎక్కడి వార్షిక వడ్డీంచగలను? కేసు, ఏమిటి చేయటమో! వచ్చినవార్యంతా నాకు కొనసాగిన వాళ్ళు, పెద్దవాళ్ళు. మా మీద ఆభిమానం వుండటంతో కూడా వస్తున్నారు. వాళ్ళని రావద్దనగలమా? వద్దంటే వాళ్ళు మానిదు కూడాను.

ఒక సంవత్సరము గడిచింది. వాకు, చేరింది కొత్తరంగంలోనున్న కష్ట సుఖాలన్నీ అనుభవంలోకి వచ్చాయి. చిల్లరి చిల్లరలన్నీ కలిపి రెండువందలు అప్పుపెరిగింది. ఈ పరిస్థితులు మా అవివేచి ఏమి చేయను పాపం! పరిస్థితులు యిలాగే వుంటే ఒక్క దినమైనా కాలమేదం జరగడం అసాధ్యంఅని తెలుసుకున్నా. ఇట్టి పరిస్థితులందం ఎంత ప్రయత్నించినా అసాధ్యం అయిపోయింది. ఏ భర్త తిగ్గింపడమా అని ఆలోచనలోకి దిగేను. అవసరమైన భర్త వాడేదీ కనిపించలేదు. కాఫీ మానేస్తామా? - అన్నయ్యా! అన్నమైనా మా న గ లం గా ని, కాఫీనీళ్లు పంచే ప్రాధులు మంచంమీదనుంచి లేవలేనా లేవలేను. నీ నీ మాంసం మానివేస్తే? నెలకు పదిరూపాయలు మిగల్గుతచ్చు. హాయిరాయిల్లు, స్నోలు మానేస్తే అయిదు

రూపాయలు మిగులుతాయి. కాని, ఆ భర్తలతోనికే అసలే పోరానికి వీలేదు. కొన్నాళ్ళవరకైనా మా అవివేచి ఆపాటి వివేచి విలాసాలు, సమకూర్చుకోవాలే ఆమెకు నాయందుగల గొప్ప ఆదరభావం నమ్మగిల్లి పోతుండేమో, నా అసమర్థత ఆమెకు తెలిసిపోతుండేమో! అని లోపల భయం. మరి తక్కిన భర్తలన్నీ అసలే ముఖ్యం.

వాడు-నా చిన్న తనంలో-నెయ్యి ఎక్కువగా వేయవలసింది మా బామ్మమీద కోపం చేపాడింది. నేను నెయ్యి ఎక్కువగా దిమ్మరించేస్తున్నానని మా అవివేచిదీ కోపం చెప్పుకుంటున్నాను. తనవరకూ వస్తేగాని తెలియదుగదా! మా అవివేచి ఏమైనా గట్టిగా చెబితే పరిహారం క్రింద కొట్టిపారేస్తుంది. పట్టగా చెబితే మొఘం యిచ్చేపెట్టుకుని మొదటికే మోసం తెస్తుంది. అయితే అతివృత్తి-లేకపోతే అనా వృద్ధి. ఇట్టి పరిస్థితుల్లో మా బామ్మగారి వుంటే కొద్ది కోలాహలీ యీ చిక్కులన్నీ పోయిపోయి వర్తకంలో చిక్కుకుంటుందని వాడు గట్టిగా నమ్మకం తోచింది. అయితే మొదట మా బామ్మని రావద్దన్న పెద్దమనిషిని నేనేకదా, యిప్పుడు మళ్ళీ ఏ మొఘము పెట్టుకుని అవివేచి రమ్మని పిలవగలమా? పిలిచేస్తారంటే అవివేచి వస్తుందా? దీర్ఘంగా ఆలోచించేను. పది రోజులు వెలపుపెట్టి మా గ్రామం చేర్చేను. వాస్తానంతా వా భార్యకు రహస్యంగా జోసపరిచేను.

3

"ఏమమ్మా, విశాఖపట్నం కొవరం ఎలానుంది?"
"ఏం తెప్పుకున్నారు బామ్మగారూ, ఎలా నుండాలో అలా నుండమంటే నిజంగా."

"ఏమమ్మా, అలా గంటున్నావు? నీ మొగుడు పెద్ద ఉద్యోగస్థుడాయెను. నీకోమటి లోటు?"

"బామ్మగారూ, ఎమ్మంటేమట్టుకు ఏమి లాభం? కొత్తకొత్తరంగం, కొత్తకోటు, నేను కుర్రదాన్ని, నేను దిక్కులేదు. మిలాంటి పెద్దవాళ్ళ చాటుని మనులుకోవలసిన దాన్నిగాని, ఒక్కగై నీ ఏమిచేసుకోగలను చెప్పండి?"

"అమ్మా, మద్వింకా సత్తికొలవు మాటలే ఆడుతున్నావు. ఈకాలపు కోడికట్టకే న్యరంత్రం కావాలి. ఆలేగారి అదుపులూ, మామగారి పొదుపులూ వాళ్ళకే పనికొస్తాయా? మిలాంటి ముసలియందలయి చావు రాక యిలా ఏడుపున్నా ముకాని, మేము బ్రతికివున్న లాభ మేమిటమ్మా. మమ్మరిని చూసేవాళ్ళెవరు?"

“బామ్మగారూ, నీ మనమను చాలా విచిత్రమైన మనిషింది. వారి తత్వం తెలుసుకోవడం ఎంతటి వారికీ అసాధ్యం. ఎవరివిద్యలైతే చిరు యిస్తునంటూ వుంటారో, వాళ్ళనే మనస్సులో ఎంతైనా మెచ్చుకుంటూ వుంటారు. అది ఆయన లైజం. ఇక్కడ ఉన్నప్పుడు ఒక్క మాడైనా వివాదగర్భితమైన కష్టమూ ముఖమూ చూట్టాడారా; అలాంటిది, విశాఖ పట్నంలో ఉన్నప్పుడు ఇరవై నాలుగు గంటలూ మిమ్మల్ని సరించే పరిశరీర వుంటారు. చిన్నప్పటి నుంచీ పెంచి పెంచి పెద్దవాళ్ళని చేశాడుట ఆయనకి మీరు. వాళ్ళ అమ్మ బాబూ ఎప్పుడైనా కొట్టబోయినా అశ్రువచ్చి తన వంటివాడే చెయ్యవలసి కుండా మీరు కామవశమవుతారు. మిమ్మల్ని వదిలి ఉండితే చాలా కష్టంగా ఉంటుందంటారు.

“మునీలియ్యంవారి నన్ను తెలుసుకునీ చాకా వాడికేం అవసరమన్నా! అంత అభిమానం ఉన్నవాడు ఒక్కనూరేనా కొద్దికొవరం చూస్తువు గాని రమ్మని మాటవరవకైనా అన్నాడా? బోనీ, ఏడో మీరు ముఖంగా వుంటే అంతే చాలు. మాకు అంతే కంటే కావలసివచ్చేముంది?”

“బామ్మగారూ, నేను ఒట్టువేసుకుని చెబుతున్నాను నమ్మండి. ఆయనకు అందరికంటే మీమీదనే అభిమానం ఎక్కువ. అయితే, ఆయనలో ఉన్న పెద్ద లోపమేమిటంటే ఆయనకు తన అభిమానాన్ని పైకి తెలియపర్చడం చేత గాదు. మిమ్మల్ని, విశాఖ పట్నం తీసుకువస్తానని వాతో యాభైమాదలయినా అన్నారు. అంటే, నేనే వెళ్ళిపోయానని, నిజం చెప్పాలిగా మరి, — ఎంతోనంటే, మేమే అక్కడ నానా బాధలూ పడుతున్నాము. దానికి తోడు ఇంత పెద్దకాలంటే మీకుకూడా శ్రమకలిగించడం నాకు యిష్టంలేదు. మిమ్మల్ని తీసుకువెళ్ళి మీకు సేవచేయడం అంటే మాకు చాలా యిష్టం. అయితే, మీరు వచ్చేక ఉరికే కూర్చోరు. చేసివున్న చెయ్యి, వట్టినే కూర్చోమంటే కూర్చోరు. మిమ్మల్ని తీసుకువెళ్ళి మీ చేత పనిపాట్లు చేయించుకోవడం మాకు యిష్టంలేదు. అయితే, మిమ్మల్ని లెక్కలోకి తీసుకోవడం దురుష్టం.

“అయితే బోనీ, మా కిషప్ప చిన్నప్పటిలాగా అకలాయి వ్యవహారంగానే ఉన్నాడా, ఏమైనా కొందరికి ఉపేక్షించబోదా? చిన్నప్పుడు నువ్వే పెంకి తనం చేసే వాడులే.”

“చిన్నప్పటి సంగతి వాకేం తెలుసుకుంటేంది. కాకపోయినా చిన్నప్పుడు ఎవరుమాత్రం పెంకితనం చేయగలరేమిటి?”

“అమ్మ గారుమూర్రా! అప్పుడే మొగుల్లి వెనకేసుకు రావడం చేశావా?”

“వెనకేసుకు రావడంకాదు బామ్మగారూ, ఉన్నమాట అన్నాను అంతే.”

“అయితే యిప్పుడేం కిసిమిసి నెలవలూ ఏమిటి, వచ్చేరు?”

“ఇప్పుడే నెలవలూ లేవు. నెలవుపెట్టి వచ్చేను.”

“వట్టి నేనా?”

“వట్టి నే ఏమిటిలేండి. మిమ్మల్నినిమానీ చాలా కోజాలైంది. ఒకపారి వెళ్ళి చూసినదామని రెండు నెలలనుంచి ప్రయాణం చేస్తున్నాడు. ఇక ఉండబట్టిక, నెలవుపెట్టి నమ్మకూడా బయట దేరించి తీసుకొచ్చేరు. మిమ్మల్ని ఎలాగైనా విశాఖపట్నం తీసుకువెళ్ళడానికని వచ్చేరు తను. అదీ, అదిలా సంగతి.”

“అయితే వాతో ఆ ముక్కైతా అనలేదే వాడూ!”

“నేను చెప్పేను కాదు మొట్టమొదటే, ఆయనకు నువ్వే గొప్ప మొహమాటం. అదేగితే, పని పాట్లు చేసి పెట్టడానికి రమ్మంటున్నారని, మీ తక్కువకుంటారో అని భయం ఏమూల.”

“అయితే నవువు వాడితిరమైన వకాలర్తు వున్నావా?”

“ఆయన అభిప్రాయం మీకు తెప్పేసండి.”

“అయితే అది ఆయన అభిప్రాయమే గాని నీ అభిప్రాయం కాదన్నమాట. అంతేనా?”

“ఎంతమాటన్నారు బామ్మగారూ! వాకి ఉద్దేశం మొదిటినుంచీ ఉండవలసింది. ఎలాగైనా మీరు మీ మనసుడిమాట వింటారు గాని వా మాట వింటారా?”

4

బామ్మగారూ మీ రెండుకు మిడి కట్టుకోవడం, నేను స్నానం చేసి వంటచేస్తాను వేగం. మీరు రామా కృష్ణ అంటూ ఓబోబ కూర్చోండి.”

“చేరి అలవాట్లు యిప్పుడు ఎక్కడినుంచి తెచ్చుకొనున్నావు. ఉట్టివే కూర్చోవడం నాకు ఎవ్వరూ అలవాటు లేదన్నా. ఏదో జరికివున్న నాలుగు గోడలూ యింతే వుండేకొట్టి నా చేత్తో నలుగురికి యింత వడించడం తెప్పించి నేను చెయ్యగలిగింది అంతకంటే ఏముంది. కాక, నే కాదని కాళ్ళూ చేళ్ళుబడి బ్రతికుంటాడే, ఏదో, కావచ్చులేక వచ్చేను. రావడం కాళ్ళు బాదుకుని కూర్చుని మీచేత చాకిరి చేయించుకోదానికా?”

ఆఖరుకి మా ఆవిడను మడికట్టుకో నివ్వకుండా మా బామ్మ మడికట్టుకొని వంటచేసింది. నేను అంటకుముందు పొదిగుడ్డలతో నే భోజనం చేసే వాడిని కాని, యాదించి మా బామ్మ ఎదుట అందుకు పోవడంలేకపోయాను. మడి, తడి, ఆచారంలో నాకు నమ్మకము లేకపోయినా, మా బామ్మ వడ్డిస్తుంటే, కట్టునట్టలతో కూర్చోడానికి ధైర్యం చాలింది కాదు. పెట్టెలోనున్న బరంపురం పట్టుపంద తీసి కట్టుకొని భోజనానికి కూర్చున్నాను.

“ఏమిరా బాబూ! పట్టుపంద కోజా కట్టి యాదిచేస్తే ఎందుకేనా పనికొస్తుంది. భోలేదేసి ఖరీదులు పెడే కొనుక్కున్న బట్టగదా అది కోజా వాడేస్తే మూడ్డాల్సే ముక్కలయి పూకుంటాయి. ఏదో పండుగా పర్యమా, పెట్టి పేరంటం దిండుబావియ్యాలూ వచ్చినప్పుడు కట్టుకోవలసివ బట్టల్ని యీగ నలిపేసుకుంటే ఎలాగదా! ఏదో రెంజో నూడో యిచ్చి, కోజా వాడేకానికి పనికివచ్చిన పొత్తుపంచటకటి కొనుక్కుని కాలక్షేపం చెయ్యాలి. ఉన్న వస్తువుల్ని పూర్తితీరి చేసుకుంటే కొత్తవి కొప్పంత ఫలం.”

మా బామ్మ కోట్లొనండి వెలవడిన మాట నాకు ఆమృతవర్షంగా అనిపించింది.

“నువ్వు చెప్పినట్టే చేస్తున్నాను బామ్మ! ఈ చాకి నువ్వు వచ్చేవుగదా అని సరదాకొట్టి యిది తీసి కట్టుకున్నామగాని కోజా దీనిని వాడడం లేదు.”

మా బామ్మ పళ్ళూ అన్నములో నెయ్యి చెయ్యి దానికి చేతిగిన్నె తెచ్చి అందులోని గరిటె చూచి ఆశ్చర్యపడింది.

“ఇవేంటిబ్రూ! ఇది గరిటా బ్రహ్మరాక్షసా!

ఎక్కడ సంపాదించేవురా నాయివా యీ గరిటి? పులుసు చేసుకుని గరిటంత ఉందిగదా, దీనితోనా నెయ్యి చేసుకోవడం? ఇలాగైతే సంసారం ఎంతకాలం సాగుతుంది. ఉన్నదాంట్లో ఉన్నంత మట్టుకు ఊర్చితం చేసుకొని గౌరవంగా కాలక్షేపం చేసుకోవాలి గాని, ఉన్న కాడికి రోంతా ఉడిచేసుకొని పీడిపడితే ఏం లాభం?”

మా బామ్మ మమ్మల్నిని యిలాగు చీవాట్లు పెడుతూవుంటే, అది నిజముగా నేను ఆశ్చర్యచం ములుగా భావిస్తూ రలవంచుకుని కూర్చున్నాను.

“అంతకంటే చిన్న గరిటెకోసం ప్రయత్నం చేసేను కాని దొరకలేదు బామ్మ. ఆంచేత అందాకా యీ గరిటి వాడుకున్నాను.

“కానీ యిలారా, నేను తెచ్చిన మాటనిచ్చి అందులో మిల్లిగరిటె వుంటుంది తీసి యిలాగ పట్టుకురా! నేను యింటిదగ్గర అనుకున్నట్టే వుంది మీ కాపరం అచ్చంగా, గరిటి మాటలో పడేసుకుని రావడం మంచిదే అయింది.”

వా చిన్నతనంలో నాడు ఏ మా బామ్మ ఏ మిల్లిగరిటికో వడ్డించి నా కోపానికి పాత్రురాలైందో నేను ఆ, మా బామ్మయే ఆ మిల్లి గరిటితోనే ఈ నెయ్యి వడ్డించి నా గౌరవానికి, నా భక్తికి, నా ఆదరాభిమానాలకి పాత్రురాలైంది. ద్విక్వళం మరగానే దృక్వళాలు కూడా మారుతాయిగదా! భవవరనా వస్తేనేగాని తివ్వం బోధపడదు ఎవరికైనా. నెయ్యి వడ్డిస్తూ మా బామ్మ అప్పది. ‘నాయనా! మీ సంసారాన్ని బాగుచేయగలిగింది యీ మిల్లిగరిటె, నేను బ్రతికి ఉన్నా, లేకపోయినా మీగుమాత్రం యీ మిల్లి గరిటిని భద్రంగా దాచుకుని మీ మనమలీ ముని మనమలీ అందజేయ్యండి.

నాటకరంగ స్మృతులు

శ్రీ గోవిందరాజుల సుద్వారావ

"Life is but an empty dream,
A poor player that struts and
Frets his hour on the stage
And then is heard no more
It is a tale told by an idiot
Full of sound and fury
Signifying Nothing"

—Shakespeare

ఈ జీవితమే ఓ విచిత్రమైన మహానాటకం. ఈ ధూలోకమే దానికన్న మించిన విచిత్రమైన రంగస్థలం. "జలహత ప్రథనాదులు మన ములో చర్చించి భాషావలన, పలుకవలసి జవార్థ సాహాయ పరబ్రహ్మం" నేజగన్నాటక మూర్తిధారి ఆధ్వర్యంకింద ఆడింపబడుచున్నది. ఆఖిలాంశ కోటి బ్రహ్మాండాలలో ఈలాంటి ధూలోకాదులే అసంఖ్యాకములు గాఉండుటన్న వసు నవీనకాస్త్రజ్ఞుల విశ్వాసాదులను పురస్కరించుటకు మన భావనా శక్తి చిన్నపుచ్చుకుని ప్రక్లిష్టాది మురిగి ఉక్కిరి చిక్కిరి అయిపోతుంది. ఇటువంటి సందర్భంలో నాటోటివాడివి "నీ వలనా జీవితంలో కొన్ని స్వరణలు పొందుటకు పోడిచెప్పరయ్యా అని" అడిగితే నేను కొంత భవనకడుగు వేసికొని, బుట్టు తిరిగిచూచు కొని "ఈ అనుభవాదులన్నీ నానా ఆరిగాడినా అని ప్రశ్నించుకొని, చివరికి "ఇంతా అతిశయింపే"యని జ్ఞానం తెచ్చుకొని ఈ చిన్నవ్యాసాన్ని వ్రాయటాని ఉపక్రమించాను.

పూర్వజన్మంలో ఏ తిరిగిండుల కడుపున పుట్టానో, ఏ ముఖదుఃఖాల ననుభవించానో, ఏ ఏ కర్మఫలంపరలలో ప్రగిచుకొనో, ఏ ఏ ఆటలాదానో, ఏ ఏ పాటలపాదానో, ఏ వేలిచేసానో, ఏవేలిచెయ్యక బాకీపడ్డానో, చివరకు ప్రాణాలుపోయ్యే ఆవసరంలో ఏ అనుభావాలను జ్ఞప్తి తెచ్చుకొన్నానో,

ఏది తీరని కోరికలతోను తీరరాని కోరికలతోనూ "ఈ" అన్నానో నాకు రైతం తెలియనీయకుండా ఘటించాడుగాని, ఈ జన్మంలోమాత్రం ఇంతవరకూ జరిగిన నా జీవితచరిత్ర చాలవరకు జ్ఞాపకంవుంది. ఇట్టివల మొన్న మొన్న జరిగినవి కొంతెం జ్ఞాపకం తక్కువగాని అతి బాల్యానంతరం జరిగినవి మరీ జ్ఞాపకం ఎక్కువ. అందులో నాది చిత్రాశ్వుక స్మృతి కాంటి కళ్ళకు కట్టినట్లుగా ఉంటుంది.

నేను చూచిన మొదటినాటకం సారంగధర— అది బందరు బుట్టయ్య పేట హాలులో నా మానవ యేట సారంగధరుడు ఏర్రవేయి రూపలతో తిరుగు తూండిట్లు, చిత్రాంగి ఆకుపచ్చని బనారసు చీరతో వడయాడి కురిపిస్తూ ఇప్పుటికీ కళ్ళకు కట్టినట్లుంది నాకు. ఎందుకో చెప్పలేను. ఇప్పుడుకూడా ఎవరైనా చిత్రాంగి వేషం వేస్తే ఆకుపచ్చని చీరకడితేనే ఆహార్యం సరిగా ఉంటుందని నేనుచీరకడితే అది కంటుపడేవివోతుందని నా ఉద్దేశ్యం. చిన్ననాట మనలోపడిన ఆభిప్రాయజీవాలను పెరగనియ్యకుండా ఆనంది పెట్టడం మనలేరంతగాదని నా జీవిత అనుభవాలనుబట్టి నాకు హృదయమైపోయింది.

విద్యావైకల్యం (అంటే స్కూలు పైనులై నైసువరకు) రాదావు నేను నాట్యకోరికపాసన మొదలు పెట్టలేదని చెప్పవచ్చు. కాని నాటకాలను చూడటమంటే అతి ఉత్సాహం గా ఉండేది. టిక్కెట్లు ఏయ్యులించుకునే వచ్చేది గట్టిచివుట్ట. ఏదవు చెప్పిపోతుంది సదుద్దేశ్యంతో మా ఆమ్మ గారు ఒక్క రేపకానైనా యిచ్చేదికాదు, ఆమేటు కొను కొనుక్కుందామన్నా. మా నాయనమ్మగారి దగ్గర ఆరేప ఏయ్యులూ సంగ్రహించి అప్పుడప్పుడు నాటకాలకు పోతూండేవాడి. ఆమెకువద్ద దుగం తీర్చుకోలేకపోయాను, చిచ్చి ఏ స్వర్గానవుందో. ఆదివాల్లో మా తెనాలిలో ఒక కంపెనీ ఉండేది. దాని యలకునిది ఆయన స్త్రీ జనాన్ని ఆక్రమించి కడుపడి చాయంగల విన్నపములై మేటుకొనులో!

దూరిపోతూవుండేవారే నేనూ నా స్నేహితు రిద్దరూ, వుండుకోరికయ్యి, వరసింహారావులు. మా కున్న ఉబలాటాన్ని అణగత్రొక్కివేశాడీ, వాటా కాల, వాల్లో నేమధారమిద, వెరి మురింత మోచ్చిపోయింది. అందులో ముఖ్యంగా నాకు.

వాటకారే మాటానికి వీలేమందా అనుమా జ్ఞలు ఉంటే వాల్లో నేనూలువయ్యటం వాకో ఎంత మావులుగాను గగన సుమనాల్లానూ ఉండేది. కాని దైవసహాయ్యంవుంటే ఏవని చెయ్యలేం—ఆ పరమేశ్వరుడేమోద సమ్యక్ం వుండరుగాని!

ఆకాలంలో తోట వేంకటచలంగాడు వావు లూ? శేవచలంగాడు 2nd Company లో ప్రధాన పోత్రలు (నాయక నాయకీ) ధరిస్తూవుండేవారు. వారివద్దనుంచి మొదట్లో నేను శేర్పొడరాగం వెళ్ళాడ. తర్వాతి ఆపందలైతే, తోడి, ధూపాళ, పావేరి, మొదలైన రాగాలు పట్టుబడ్డాయి. ఇంకేం? నేను కూడా ఒక నేపానికి ఏనాటికైనా పనికిరావచ్చునని ఆశాభీషం లోలోపల వుద్దిహించింది. మరి ఆత కాశం దొరకొందా? అదీ దేవుడే చూపించాడు.

శీత్ర ఫారం క్రొను వదువుకుంటావున్నా. పాయంకాలం తెలుగుమేష్టరు పీ రిడ్ లో మా రెక్కల మాస్తారు సురుస్వామి అయ్యరుగారు వచ్చి నన్ను చేచీరిలబడమని "స్కూలు వదలివెంటనే నాగడిలోకివచ్చి నన్ను చూచిపో" అని ఆజ్ఞాపించారు. నుండేలో రాయివచ్చింది. "తెలుగుమేష్టరు ఏదో రిపోర్టు చేసివుంటాడు—దీనమా నేను వారి పీరియడ్లో అల్లరిచేసే బుద్ధిమంతులలో ఆ గగన్యాజ్ఞి గనుక" అనుకొని, క్రొను వదలింతిర్యోత విక్ర-విక్ర-ంటూ వారివగ్గరకుపోయి నిలబడ్డాను. ఎందుకో గాని నా అవస్థనుచూచి ఓ చిరువత్స నామీద విడి రారు. కొంచెం ప్రేర్యంవచ్చింది. రంభాయ్య స్కూలు Anniversary day కు శీత్ర ఓ ఇంగ్లీషు నాటకంలో వేడంవయ్యాది" అన్నాడు.

"నే నేమెరగనండి - నాకేం చేతకావండి. Excuse me Sir" అన్నట్లు బాగా జ్ఞాపకం. కాని వేడమే నిర్ణయం చేస్తే ఒక రేడాఖా చూపించలేక పోతానా అన్న ప్రేర్యం లోపలవుంది.

"నీ చేతవుతుంది. ఏం భయంతే" అన్నాడు మళ్ళా గట్టిగా.

"అలా అయితే పరే" అన్నాను.

"నీకంటే కొంచెం పెద్దవాడు మరొకడుకావాలి. ఎవర్ని తీసుకోమని సలహా ఇస్తా" అన్నాడు.

వాస్తే సీరుదూ, తెలుగుమేష్టరును ఏజింపటంలో నా సహాధ్యాయులయిన వావులూరి వరసింహారావు పేరు చెప్పాను.

"పరే! శీత్ర పల్ల" అన్నాడు.

దీనిధరితంగా merchant of Venice లో launcelot scene వేళాం-ఇది మహాబాగావుండని అల్లం దరూ అనుకొన్నాడు. ఏది ఎలా అయినా ప్రభుకు శీత్రదా! గండిం తెప్పింది" అనుకొన్నాడు. మా అమ్మగారు "ఇది మనకువచ్చి" అని అడుపుచేయ్యటానికి వీలేమందా పోయింది, మాడ్చుగారే నాచేరి వేడం వేయించాడు గనుక. ఇంకేమింది నేనూ ఓవట్టుయిపోయాను.

తర్వాత సంవత్సరంలో George Vth Coronation పండుగలో ఓ పెద్ద English నాటకంలో (Handy Andy) Andy వేడం - హాస్యరసం ధూయింప-వేళాను. కాని, ఆపటికింకా తెలుగు నాటకాల్లో వేలు పెట్టలేదు. ఎందుకంటే, ఆ కాలంలో పద్యాలు, కీర్తనలు రాగవ్యర్థ, తాళ యుక్తంగా పాడలేకపోతే వచ్చి బాగాయ్యింద కట్టి వేలేవారు. రాగాలు పాడగలిగినప్పటికీ—వది పోను, యర్రర్ర రాగాలదాకా నాకంకం అనేవండీ. చాలమంది నా స్నేహితులకు ఈ రహస్యం తెలుగు కూడాను. కొంచెం ప్రెస్టాయిలో అవస్థరింవల్ల, వాస్త్రీయతాభావి లయను ధిక్కరించి స్వంతిపోక డలు పోవటంవల్ల, నాకు తెలుగునాటక ప్రవేశం "అందరూని వండు" అయిపోయింది. దాని కోనా లింకా రారేదు. నేనెంతి ఉత్సాహపడితే నేం లాభం?

కాని మామేష్టరు D. C. కృష్ణయ్య గారు అప్పడప్పుడు, - వారు వసుధి: నేలూరు వాస్త్ర వ్రులు కనుక—"ప్రతాపకుద్రీయం" నాటకంలో పేరిగాడి పీనులు, పిచ్చిగాడి పీనులు, చూలో కొంత మందికి శిక్షణయిచ్చి అడిమూ వుండేవారు. నా స్నేహితులు కీ. శే. పిల్లలమరి చుందరాయయ్య గారు పిచ్చిగాడివేడం, వరసింహారావుగారు ముక్తాను వేడం నేమూవుండేవారు. నాకు లోపల కంటుగా వుంటావుండేది. నాక్కూడా ఒక వేడం ఎందుకు విర్రయింద లేదని! అందుచేత ఆ చిన్ననాటినుంచే ప్రతాపకుద్రీయం నాటకంమీద నాకు అఖండమైన గౌరవం ఏర్పడింది.

తరువాత జేవుడు చాలామేలుచేసే - నేను తెలుగునాటకంలో మొదటో చేలుపెట్టింది మా old boys association లో. ఆరోజుల్లో గయోపాఖ్యా నానికి అఖండమైన పేరు ప్రఖ్యాతులు ఉండేవి. మందరరామయ్యగారు కృష్ణపాత్ర, నా బుక్రుడు పెట్టెబొట్టు చలవతిరావుగారు అగ్రహస్తాత్ర. (చావీకవి ఒక పెద్ద గాండ్లీపం చేయించాడంటే తనపాడుగు సరి పోయ్యేది; నిజంగా అగ్రహస్తా అనిపించేవాడు!) పురుషులే స్త్రీపాత్రలమహాదా ధరించి తీరవలసివ రోజులు గనుక మా లో ఎవరూ తెగించినవారు ఎక్కడ ముంది లేనందున ఆరుకొణి, చిత్రలేఖ పాత్ర లను నెంకటాద్రి అనే ఓ తెంపరి ధైర్యంచేసి వేసే వాడు. నేను ఇటు యాదపురవైపు పాతర్లకి, అటు పాండవులవైపు భీముడిపాత్ర గరిష్ఠా వుండేవాణ్ణి, కొంచెం కవరకు, కున్నీచేసి, ఖట్ట కున్నీవూడ ఉండే వాణ్ణి గవక. "వోల్లి నురుగునాగులు" అన్న పద్యం శివసరాగంలో పాగతీసి అనేవాణ్ణి. "వోల్లి" అని ఆ పేరాణ్ణి భావాన్ని, రాగాన్ని పేకవించటానికి. అదివోక విశేషంగా అందరికీ లోచేది. దాన్నే "వోల్లికొట్టటం" అని నన్ను బెర్కరిస్తూవుండేవారు. "గంధగజేంద్రమల్యం" అనేపద్యం మహాభీకరంగా ఉండేవాణ్ణి; సవరణకు Shouts కూడా తీస్తూవుండే వాణ్ణి. ఇంతోడుగండి; "నిజకరవాల విశ్వరూ మాత్రీ" అన్న వచనాన్ని మహా అఖండంగా చెప్పే వాణ్ణి. ఒకసారి ఈ వచనానికి once more కొట్టేటమహాదా. వచనానికి once more ను గుంజ గలిగిన అఖంతులలో మొదటివాణ్ణి నీ నేనూ అని నా నమ్మకం.

అయ్యో! ఈ నాటకమందర్బంలో నే ఓ మరుపు లాని విషయాన్ని మనవిచేస్తాను. స్త్రీపాత్రధరించే మా నెంకటాద్రి, వీరధరించకముందు తనచుట్టు వెం గాదివోవతిని పసిక్కి బిగతీసి కట్టుకునేవాడు. ధుక్కిలేవేమం విప్పేసి, చిత్రలేఖ వేడం వెయ్యటా నికి వీరసార్వభౌమస్వప్నను అని నా ఆమమానం, లోపల లోపలి పదిలిపోయింది. గయండి scene లో నిశ్చలపంపత్తియినవారి కృష్ణగృహమడు చేసే ప్రతిజ్ఞకు పాడిలిపోయి, చిత్రలేఖ నిలుపున నితాడుగా "హే! నాథా!" అని మూర్ఛపోయింది. ఈ దెబ్బలో చుట్టు వెంగాయి శోపలి వీరగెందుగా జీవలాడిటం మొదలు పెట్టింది లేచి నిలవడమిదాత. అందరూ ఘోర్లు మన్నారు. తెరదించి, వెషగాణ్ణి లోపలికి తెచ్చి మళ్ళా గట్టిగా గోచీట్టే చీర పరిదిది, stage మీదికి లోయవలసివచ్చింది.

ఇలా చాలంటం మొదలుపెడితే ఎన్నో వోల్ల బాపకం వొచ్చున్నాయి. "అదియే, అయ్యుమానా తిరంగణి, త్రిలోక్తక ప్రతాపిణి" అన్న కృష్ణుడి పద్యంలోని భావాలు స్ఫురగమ వస్తున్నవి. తిర్యగ్త ఇప్పటికీ ఎంత దుఃఖపయంలోనైనా నాకు వచ్చు తెప్పించే విషయం వోకటి వ్రాస్తాను. నెరువు నుబ్బయ్య అనే పేరుహిందు గయండిపాత్ర ధరించే వాడు. Creephair లేని బోజులుగవక పన్నెండు అజాలకే చాలాకాలం కౌవలపిన అన్నీ రంధ్రులా దొరికేబోజులుగవక, ఆ నల్లరంగుతో మీసాలందిస్తాడు. కొంచెం న్యూలకాయాడు కౌటంటలో వెనుటవూరికే పడుతూవుండేది. పేను జరుగుతూండగా ప్రేక్షకులు ఎందుకో నిరుత్సాహపరచేరు. నేను Prompt చేస్తున్నాను. వీడికి, మరింత వెనుటపోయటం మొదలు పెట్టింది. ఆ భయంవల్ల, సిగ్గువల్ల, చేతి గుడ్డతో మొహం కుడుచుకున్నాడు, ఈ అదావుడిలో. ఒక వేపు మీసంపోయి అగ్రనాటికొడుకలాగ తి యా దు అయినాడు: గండరగోళం చేశాడు. పున్న జీవంకూడా మంగిపోయింది దాంట్ వీడికి. తెరదించారు. "లోప లీరారా ఆ మీసం పోయింది" అంటే వోక దబ్బన రావే? ఏంచేసింది వూరికే తిట్టటం మొదలుపెట్టాడు నన్ను. అదిలేక ముర్రలవోట్నట్టు చివరకు వచ్చాడు, మీసం పరిదిదాను, తెరపట్టించి మళ్ళా రంగంమీదికి పెట్టాను. కొని వాడు నన్ను ఎందుకు తిట్టాడో నాకి దినంవరకూ అర్థం కావటం లేదు. ఇలిగాడు తీర్తి కేసులైనాడు, చాలాకాలం క్రితం. అరిసి తీరే వాడు దీవనలు. తిట్లు, తిట్లుగా వుండేవి కొవు ఆరోజుల్లో. మెమరచి అవ్యక్తమైన పేరు పాతాల్లో ఉండేవాళ్ళం మేమందరం. ఆరోజులు మరణప్రాయ, నేనెంత వేలుకొడుకున్నా! ఇప్పుడు ఆ తిట్లు నన్ను వర్రవా ధైర్యంచేసి తిట్ల గల లా? కొన్నాడు గడిచిన తరువాత, మాకు కొంచెం చేరు ప్రతిష్టలు వచ్చిందనవాలి, మా Old boys associ- tion anniversary కి ధైర్యంచేసి బొప్పిలి నాటకం ఆహ్లానికి సమకట్టాము. మందరరామయ్య 'పాపా రాయడు' నేను 'పాదినబంకు' మా మటుంటాస్త్రి 'రంగారాయడు'. కొన్ని Rehearsals కూడా అయినాయి. మాలోకొద్దిగా పార్టీలు వుండటంవల్ల ఎవరి దుర్వ్యవహారాను పాపారాయడు వేడం వెయ్య దిలవలేదని, దిగిసి విడుమేటలయ కూర్చున్నాడు, మా మందరరామయ్య, ఏం చేస్తాం? నాటకం ఆడి తీరాలి. లేకపోతే మా సంఘం సంపాదించుకున్న పేరు ప్రతిష్టలు మంటగలిసి పోతది. నాకోక యుక్తి

లోచించి, నేనే పాపారాయణి వేషం వేస్తానని
దైర్ఘ్యంచెప్పి, రెండు కోణాలలో Portion అంతా
చదివి ఆ పద్యాలు నా సొంతకోరణాలలో Practice
చేశాను. "మామ చెయ్యకపోతే, నేను వున్నాను
రా అని విలపించాను. రిహర్సల్లో కోణం కావటం
మొదలు పెట్టా. "మామబ్బారావు, ఏదో విధాన మాయ
మంత్రిమహాశయి ఈ వేషాన్ని నిర్వహిస్తాడరా"
అని అనుకున్నాను నా స్నేహితులు. ఎక్కడైనా
కొంచెం అపస్వరం పోయినా, ఆఖరుకి కట్టకొయ్యికి
లాక్కొస్తాడు అని అనుకున్నాను. చెయ్యటానికి
నిర్వహించింది మా సుందరరాముడు Rehearsal కి
కొద్దాంజేవాడు "నేను లేకుండా వీళ్ళు ఏలా నిర్వహిస్తారో గమనిస్తా"మని. నాలుగు కోణాలు చూశాడు,
నేను వేషం పట్టుదలగా వేసి లేచి Chance పొన్నాటి
ప్రాసని లోపల పెక్కు పడ్డాడు. మాటావుగా వాని
గర్జించి "ఒకే సుబ్బారావ - నేనే వేస్తామేరా
పాపారాయణి, నీ కొంతుకురా! ఈ బ్లా" అన్నాడు మాచవుడు. సరేలేరా! నువ్వేయి. నీకని
మొదట మేము నిర్ణయించింది" హస్తంలో గాఢంగా
కొనబడినాన్నాను. ఇప్పటికీ మరుపురాదు, ఈ
విషయం. అనాటి ఆలీంగనపుణ్యం, మై మరుపు,
అన్యత్తే, ఆ గాఢమైన ప్రేమపాశం ఈ దింపవరకు
మరుపురాకుండా వుండి నాకు ప్రసన్నవాన్ని కలుగ
జేస్తూ వుంటాయి.

నేను, బొట్టిరిలో ప్రాదీపుజంకు పాత్రే వేస్తూ
వుండేవాడిని మొదట్లో. తిరువార కొంత కాలానికి
దీన్ని వాదిగర్జించుచి మా చలనచిత్రావు పూజ్చేశాడు.
ఎందుకో మొదటినుంచి ఈ బొట్టిరి అంటే పాత్ర
అవుతుంటే, బొట్టిరింటి నాటకం అనీ, ఇంతకన్నా
దాంట్లో విమాతేడు అని అనిపిస్తూవుండేది. కానీ మా
వాణిజ్యవికాసపు పేరు తెచ్చారు. తాము తెచ్చుకున్నాడు.
ఆమె ఖర్చుచేసానని నేను వేదామని ఉత్సాహపడి
వేషం వోకటి తీరాచేసేసరికి, వేసేది యింకోకటిగా
పరిణమిస్తూ వుండేది మొదటినుంచి. మా చలనచిత్రావు
ప్రాదీపుజంకు వేయటం మొదలుపెట్టి సరివారి నేను
బొట్టిరిలో వేషం వేయటం మానేశాను. కానీ తిరు
వార కొంతకాలానికి తెర్తు చేరికి తెచ్చుకున్నాం
కథలా అయింది నా పని. బుస్సీవేషం వాస్తవం
మించింది. ఏమైందంటే - మా రామలింగం పద్ధతి
సంవత్సరం తొట్టజ్జూరులో మా నాటకాల భాగవతి
కట్టటానికి వాయింది, ఏవో ఉత్సాహం సంవత్సరంలో.
ఆ తోటా బొట్టిరి నాటకం.

బుస్సీ పాత్రకు తయారగు అయిన మా
బాబురావు, "ఎగ వేళాడు" ఎందువల్లనో. మా భాగో
తుల రాజగోపాలం, పాత్రయితుల గమక పురికి
తహతహపడుతూ కూర్చున్నాడు. నేను నిద్రపోతు
న్నాను, నాటకాల బహిరంగం. మోకంప వచ్చింది.
"ఏమిటయ్యో మాదావుడి" అన్నాను. బుస్సీవేష
నికి ముగిసేతేడు, ఏమిటి చెయ్యటం అన్నాడు.
చెడవ బుస్సీవేషం వేయటానికి ముఖపులు తక్కువ
అవుతారా, నేను వేస్తామేరా వామ్యున్నాను. వెంటనే
రాజాగారి దగ్గరకు పోయి Cross bells మొదలైవని
జేకరించారు. Portion కొద్దిగా చూశాను. Prompter
కి కొంచెం తయారు చేపాస్తాను. వేషం వేశాను.
అదివం చాలాదాగా చేశానట. అప్పటినుంచి ఈ
వేషం నన్ను వెన్నాడుకుంటూ వస్తూనేవుంది, ఈ
నాటకం అంటే నాకు అంత ఇష్టంలేక పోయినప్పటికి.
ఖర్చు అంటే ఇలాగే వుంటుంది అనుకోండి. మనం దాన్ని
బాగా అర్థం చేసుకోవటంలేదు నాది.

ఏమిందీ... ఇలా పాత్రకొకి, భీముడు, ప్రాదీపు
జంకు పాత్రలతో నాకు తెలుగు నాటక ప్రపంచంలో
కొంచెం సుస్థిరమైన ప్రవేశమే కలిగింది అని చెప్ప
వచ్చు. తిరువార నేను ముద్రాగాలో డాక్టరు చదువుకు
వచ్చేవాను. కానీ Old Boys Association నాటకాలకు
వచ్చి నావేషాలను ఆహ్వానించడం వేస్తూవుండే
వాణ్ణి. ఇలా కొంతకాలం జరిగిపోయింది. కొంతకాలం
కింది ఈ పురిలో Northern Circars Progre-
ssive Union alias పకోడీ Union అని వోకటి
వుండేది. ప్రతి సంవత్సరం పద్మభద్రులైన ఆంధ్ర
విద్యార్థులకు వోక చిన్న 'At home' ఇస్తూ వుండేది.
Convocation కోలాసం. నేనుకు చాలా మందివున్నా
చివరికు ఖర్చు యావత్తూ విద్యవారి కళావారక వాగ
త్వరంబు పంతులుగారు భీమిరావుండేవారు. కంతా
ధింక నాటకం Publish అయినదంతవ్వరం చేయడాంట్లో
"సున్నితై" Scene ఇక్కడ ప్రదర్శించేమో
నున్నప్పటి నారాయణమూర్తిగారు సుందరిపాత్ర ధరిం
చారు. కొద్దిగా సత్వనారాయణగారు కృష్ణారావు
పాత్ర ధరించారు. ఆ Scene ఆఖరికి సవరించగా
వుంది అదివం. ఇప్పటికీ నా స్నేహితులు దీన్ని
జ్ఞప్తికి తెస్తూవుంటారు. మరో సంవత్సరం కన్యాశుల్కం
నాటకం ఆదాము. దానికి ఆఖ్యర్యం వహించింది,
కీ. శే. క. తాతాచారిగారు. నేను దాచించింతవరకు
నాకే ఈ గీరింపాత్రకు అన్ని విధాలా తగినాయిన
వారని ఇప్పటి నా అభిప్రాయం. కానీ ఏవిధమైన
వేషధారణకు అయిన వోచ్చేరు కాదు. నా చేతిలోంచి

తప్పించుకొని పోయాడు. నేనెంత చేతుకొన్నా. ఇ. వి. ఆర్. సుబ్బారావుగారు, గిరికం, సర్వవారా యుగము రామప్పపంతులు, వారాయనమూర్తిగారు మధురవాణి, కీలకే! కాకతీయ రాఘవరావుగారు, బుచ్చయ్య, వివాహాపాత్రలు ధరించేరు. నేను నూత్రధాతుడు, పాత్రీకాపు పంతులు బంబ్రోడు, కరటకకాస్త్రీ, పోలికెట్టి, అగిరిగారు, మొదలం అయిదు పాత్రలను ధరించేను. నాటకం అఖండమైన రసవంతంగా ఆడాము. బందరు బాతీయ కళాకారులకు దీనికివచ్చిన పట్టు పంపించాము. మూడో సంవత్సరం - అంటే నా Final Year పరీక్ష తర్వాత ప్రతాప గుర్రదీయం ఆడాము. దీనికివి కో పెల్ల మానుమంతురారు గారు, బందరునుంచి వచ్చి ఈ ప్రాజెక్టునే ముతాం వేశారు. నాటకం పెద్దదికనుక, జిల్లాలవారిగా ఆయా వేషాలను సర్దువలసి వచ్చింది. నేను పేరిగాడి పాత్రను వదిలేశాను. ఎందుకంటే మొదటినుంచి ఆ వేషం అంటే చాలా మోహంకనుక. కానీ దూపండి రైవళులను ఎలా పరిణమించిందో! యుగంధరపాత్ర చదివిన స్నేహితుడికి కను కొన్ని కొన్ని సలహాలు ఇవ్వటం మొదలు పెట్టాను. కొన్ని Rehearsals ఆయ్యెటప్పటికి అతిగాడికి విమరువుట్టి యుగంధరుడివేషం నా మొహాకొట్టాడు పట్టెడు విసుగుతో. అలా ఎంక్ మించింది ఈ యుగంధరపాత్ర నాకు, ఈ రహస్యం ఎవరికీ తెలియదు. మూలో విద్యావాదనాపాత్ర ధరిస్తూ ఆకాశగారు (నెల్లూరు వాస్తవ్యులు) నాలో నింపెప్పారంటే "ఒరేయి - సుబ్బారావ్! నువ్వు నాటకాన్ని వీ ప్యంతరివిధంగా కల్పించి, అందరినీ కనులో పెట్టావ్; గ్రంథకర్త వేంకటరాయరాస్త్రీ గారు, ఈ ప్రాజెక్టునే వున్నారు. వారిని పిలిచామి అన్న తప్పులే పడతారు. నాటకం కోజుకుతప్ప ఈలోపుగా వారిని మనం దర్శించవద్దు అని ఒక రహస్యం నుంచే చెప్పాడు. అదే ప్రకారంగా చేశాను. నాటకం విజృంభించి పోయి వేశాం. పేరిగారు మా డాక్టరు కాగంటి మార్వనారాయణ వేశాడు. తదితర పాత్రలు ఇతర స్నేహితులు వేశారు; వారి శిల్పాన్ని జ్ఞాపకం రావటంలేదు. తమించారు. నాటకానికి కెందువేల రూపాయలు వచ్చింది. అయిదువందల రూపాయల టిక్కెట్లు వాపసుచేశాము. అనన్య సామాన్యమైన రసవంతంగా నాటకం ఆడాము గ్రంథకర్తగారి సమక్షంలో. "ధీర్మమునైన పట్టుకు బాతాన్" అని నేను రంగంమీదికి గంతుచేసేటప్పటికి పిల్లలంతా ఘోషించున్నారు, నా ఆకారంచూసి. తరువాత "వారాజును" నేను చెట్టిండుకుని కొరం

గలో సింహాసనంమీద మళ్ళా పట్టాభిషిక్తుడై చేసే పందర్లంలో, అవంతం పట్టజాలక వెలిగారేచి U. L. Sastri గారు, కోంబెన్సు రామకోటికేవలరావుగారి భుజంమీది ఖడ్గము కాలవను ధ్రువన తీసుకొని Stage మీదికి ఎక్కి నా భుజంమీది కట్టారు. ఆహారాన నేను గ్రంథకర్తగారివద్దకు వచ్చి పాతాభివందనం చేశాను. మనపారా దీవించాడు ఆ మహామహాపుత్రుడు, ఆ కళాప్రభావుడు. "ఇందుకురా అబ్బాయి! నన్ను పిలువకుండానే, నా సలహాలేకుండానే, నాటకం ఆడావ్! ఎంత సాహసీవిరా! నా నాటకానికి సార్వ కళ తెచ్చావ్. ఈ నాటకాన్ని వీధివ్యవచ్చినట్లు ఆడు కోవలసింది. నాకు చాలా సంతోషం అయింది" అని నన్ను దీవించినట్లు బాగాజ్ఞాపకం. ఆ మహాపండితుని దీవనప్రభావమే నాకింత భిక్ష పెట్టింది.

తరువాత నాలుగెడు కోజులన్నా వ్యవధి లేకుండా, నా స్నేహితుడు పాతూరి మార్వనారాయణ తెనాలినుండి ఎకావీశవచ్చి, రాత్రి పన్నెండు గంటలవరకే (అప్పుడు నేను కన్ను అప్పటిలో House-Surgeon గా వున్న కోజులు) నేను గాఢ నిద్రలోవుండగా వచ్చి లేవకాట్టి "ఏమిటి ఇలా పడు కున్నాను-కోంపలుంటుకుపోలే! మీ ప్రతాపగుర్రదీయ నాటకం అఖండంగావుందని వేషల్లో అంతా మోగి పోతున్నది: మన రామవిగాన పధి కూడా ఈ నాటకాన్ని వంటనే ఆడితేరావో!" అంటూ ఏ చేసో ఆచారాల్లో, ఆనందాలతో నాలో మాట్లాడాడు. ఆరోజున వచ్చి ధులుమంటూ లేచివచ్చియం ఈ దినంవరకూ జ్ఞాపకంవుంది. మరి వంటనే మాసభివాదు ప్రారంభించి ఏడుకోజుల్లో ఇంత మనోధైర్యమైన నాటకాన్ని ఆడటానికి తయారైన అయినారు. ముందు తెనాలిలో మా హాల్లో వేశాము. తరువాత మైలవరం హాల్లో వేశాము. అంతే. తరువాత ఆంధ్రదేశంలోవున్న పట్టణాలన్నింటిలోను ఆడారు. నూకెంతో పేరు ప్రతిధులను తెచ్చింది, తాను తెచ్చుకున్నది. మా చలంతిరావు ప్రతాపగుర్రదీ, పేరిగాని పాత్రలకు అనన్య సామాన్యమైన పేరు తెచ్చుకున్నాడు. మాసభికు వశ వున్నత స్థితినిచ్చింది ఈ నాటకం. అంటే ఇతరనాటకాలు ఏ మంతరి తీసిపోయేయనని నా అభిప్రాయంకాదు. మా నెంకటరాయయ్య, స్థానం పరిపంహారావు, రోష వార నాటకానికి గొప్ప పేరుతెచ్చారు. ఆంధ్రదేశీ నుంటూ రాదీపారేకారు ఈ నాటకాన్ని. అనన్యాయ, బొచ్చిరి, నరకాసుర, మోరాజ్ - దుక్కుం మొదలైన నాటకాన్ని ఎన్నింటినో ఆడుతూవుంటేవారు మా

సభ్యులు. వొక తారాజవ్వలగా నెరిగిపోయింది మా రామలిలాసభ. గొప్ప గొప్ప ఆదిర్యాలతోను, అతి యంతోను ప్రారంభించాము. సంగీతంకంటే వధ వాదికే ఎక్కువ ప్రాధాన్యమైనావుండేవాళ్ళం. సంస్కృత నాటకాల అంక్షికరణమను ఎక్కువగా ప్రచారంలోకి తెచ్చామి వున్నది ఆకయామను పెట్టు కున్నాము. రత్నావళి, మృచ్చికాటిక, ముద్రా రాక్షసం, వేదీసంహారం, మా ద్వికర్ణంలో ఎవ్వడూ వుంటావుండేది. కాని మాసభ సభ్యులకంటే తేలిక గతిగలవలె వున్నట్టివో కొంపాగింతుకోలేక పోయాల్సింది. నేనూ మా చలనచిత్రాలకు ముగ్ధుడను ఈ సభలో గౌరవ సభ్యులను, మిత్రవారందరికి కూడా వెలకు దాదాపు పన్నెండువందల రూపాయల పోయి ఇప్పుడుండేవాడు రాజగోపాలం గారు. ఏవూరు పోయినా నాకున్న బంధువత్తం, నాటకాలకి వస్తు ముట్టుముట్టేది కనుక, నన్ను నుంచి కంపెనీ, ప్రీ టికేట్లుకొని వ్యయపెట్టింది దాదాపు 18 వందల రూపాయలు అని నాజ్ఞాపకం. మా చెడతలలలో అభి ప్రాయచేసావలదు రామలిలాస సభ చాలాదినలోనే అంతరించిపోయింది. కాని వొకసంగతి మిగిచాను. కన్యాశుల్క నాటకాన్ని కూడా మేము చాలా విజయవంతంగా ఆడి దేశీయులు తిప్పించి. ముమ్మల్ని దేశదేశాలు తిప్పించిపూడాను. స్థానం వరసీంహారావు అభినయకళానికీ ఈ నాటకంలో ముఖురవాణి పాత్ర ఎంతో వన్నె తెచ్చి, మాధువధులను నేర్పి ది సురింపజేసింది. నా కర్పూరితయం ఇంతకుముందే మనవి చేశాను. మొదట్లో నేను రామప్పంతులం వేషమో, మరదో వేషానుమకన్నాను. కాని ఆపు టికే నాకు యుగంధరపాత్రలో చాలా పేరువుండటం వల్ల (కన్యాశుల్క నాటకానికి చివరకు నాయకుడవ రని మనం తేల్చుకున్నా) గిరిశంపాత్ర కుంటుపడి మాత్రే నాటకమే చెడివచ్చుననే అభిప్రాయాదులవల్ల నేనే గిరిశంపాత్రను వేయవలసి వచ్చింది. నయ్యలం మొదలు పెట్టేంతిరువారి దానినీ ఆరంభించటం మొదలు పెట్టాననుకొండి - అది వేర్వేరింగతి. తొమ్మిదవవర నుంచి తెల్లవాడున్నాము నాలుగున్నరవరకు ఆడివట్టు జ్ఞాపకం మా మొదటినాటకాన్ని. నయ్యరూపాయల కేవలదూ తిక్కువరాని మాసభ నాటకాలకు, ఈ నాటకం exception గా పరిణమించి, 89.0.0 రూ. వచ్చినట్లు జ్ఞాపకం మొదటిసారి, కొంతకాలానికిగాని (ఈ నాటకంతో మేము రాటు తేలింతునాతి) ఏడు, ఎనిమిది వందలదాకా మేము తీసుకోకపోయాల్సింది. మా మాస్టర్ అంటి, మా ముద్దుల అంటి, ఆసామాన్య

ప్రతిభావంతంగా నటించేవాడు రామప్పంతుల పాత్ర. "వెండిగొన్నకోసం వచ్చాను" అని ముగ్ధుర వాడి అంటే "తీసుకొమ్మ" అని వాడి నేర్పాయాల మేకేవలం తుదిసంవరకు నా చెవిలో స్పందిస్తూ వుంటుంది. వాడే బ్రతికివుంటే నాడి బిళం నేత్రా లతో, వాడి అభినయకళలతో చలనచిత్రాలలో పాడినెసివుండేవాడు. మా సభలాగానే నాడూ ఆకాలమరణంవాడవేదాడు.

వొక్కసంగతి - ఎందుకోగాని ఎవ్వరూ జ్ఞాపకం వచ్చావుంటుంది - మాసభ సంచారం బయలు దేరి అప్పటికి మూడున్నెల అయింది. చివరకు అమలా పురిం చేరుకుంది. పిల్లా, పికా కరిగినవాళ్ళు కనుక మా కుటుంబరాష్ట్ర, పులిపాటి, దెందులూరి, కాకు మాను మొదలైన సభ్యులు "ఎవ్వరూ ఇంటికి పోదామా, ఎవ్వరూ పెళ్లింటిలను చూద్దామా" అన్న స్థితిలోకి వచ్చారు. ప్రతాపరుద్రుడు నాటకం ప్రకటన చేశారు కనుక నేను తెనాలి నుంచి పోవాల్సివచ్చింది. పోయాల్సింది. పోయాల్సివచ్చింది, పిళ్ళంధిమా నన్ను ముట్టుముట్టి "నాన్నా, నాన్నా! ఎవ్వరీ మాకు విన్నా? తిండికి బయళ్ళా?!" అంటూ వాళ్ళ వాళ్ళ పాద నాకు చెప్పారు. "వదండిరా కాఫీ హోటల్కి తీసుకోతా"నని ఒక బ్రాహ్మణుని కాఫీహోటల్కి తీసుకొన్నాను. ఆరోజుల్లో కాఫీహోటల్ అంటే మోలా వుండేదికాదు మాకు. ఎంతసేపటికీ Solids లోపలికి పోవాలని అనిపిస్తూ వుండేది. అందరికీ ఇద్దరూ అక్కరు చేశాను. సువ్వరూ తూర్పు, అవకాయంసంగి జ్ఞాపకం వచ్చింది. "అయ్యా, మా అమలాపురిం అవకాయం వంజులానికి వద్దేంచయ్యో" అని బలిమూలుకున్నాను. అంతే. ప్లేట్లూడ ప్లేట్లు ఎగిరిపోయాల్సింది. నేనున్న రెండురోజుల్లోను ఆ అవకాయజాడీ ఖారీచేశాను మావాళ్ళు. మొన్న మొన్న నేను అమలాపురిం నల్లి ఎవ్వరూ, ఆ కాఫీ హోటల్ ఇంకావుండేవానిని ఆలోచించింది చూశాను, కాని అది మాయమయి పోయిందండీ! ఆ బజారు లేదు! పూరికే మారిపోతూ వుంటుందండీ ఈలోకం, ఎందుకోగాని!

ఆనాటి రామలిలాస సభ అంతరించింది. కాని ఆ సేతుతోనే కొద్దిమంది నలుల యాజమాన్యంకొంది, ఇంకా కొంతవరకు తేలింపున్నవనే చెప్పవచ్చు. నాతోడి నలులెంతిమందో చెబిపోయాను. చాలా మంది అకాలమరణంవారి ప్లదాడు కూడా. ఈసంగతి తిలయకున్న సభ్యులూ నుండే ముట్టుమంటుంది. కళ్ళు నీరు కమ్ముతాయి. వొంటిపైసోయి తిక్కు తిక్కుమంటూ

ఒకటిలో, జీవయాత్ర పాగిస్తున్నావా అనిపిస్తూ ఉంటుంది. అమరావతి, వాటివల్ల మనలోకంలో మాత్రము ఇదేవిధంగా వుంటాయి కాబోలు. ఒకసారి ప్రతాపరుద్రయ నాటకం ఆడుతున్నాము. మాలో స్వత్యసికి అభిషేకమైన పేరు సంపాదించిన నూ బసవ లింగం స్వీకరణవల్ల ఆదేశం చెబిపోయినాడు. ఈయ నుండుగా శివాన్ని తీసుకువెళుతున్నారని అప్పుడే తెలిసింది. మా వివాదాన్ని చరిత్రమృతీ నాటకాన్ని కొంతకాలం ఆపుచేసాము. పొయ్యివాగిలా బోయా వుంటే ఆదేశానుసారంగా అక్షరమృతీవంటిది ఈ జగ న్నాటక ధర్మం కాబోలు అనిపిస్తూవుంటుంది.

మృత్యుకాలిక నాటకంలో చూడవచ్చుది వేదం నియ్యడానికి చాలాసార్లు ప్రయత్నించాను. కిక్కురుకు వేదానా అనికూడా వుంటావుండేది. ఒకవేదం వేస్తూ, మరొకదానినిది: గుచిపోవటం నాకు తీర రాని వొక వైరికొరికా అనిపిస్తూ వుంటుంది. ముద్రా కాక్షణంలో, వేదానికి వాస్తవ్యులవల్ల నేను తిక్కి పోయినా, చాటుకుడి వేదంవారికి ఆవేశం పగు గెత్తుకూ వుండేది. నిజంగా రాక్షసుడి వేదానికి తిరు తానని నాకు తెలుసు! ఈ నాటకము మేమెప్పుడూ ఆపలేదు. ఇలా తీరనికొరికలు నా నటనాదీవిలో ఎన్నోవున్నాయి. ఈనాటివిగా పొందుపడివుంటూ వుంటేనేకాని జీవితం జీవితంకాదేమనానిపిస్తూ వుంటుంది.

కొన్ని కొన్ని ప్రాంతాలలో నేను డాక్టర్ అని చాలామందికి తెలియదు. నాకు తగిలింపవల్ల ఆ కిక్కి నికి ఏమీ ఆధారంలేదుమకుంటూ వుంటారు. కాని నటనా వృత్తి నాకు ఒక Hobby కంటే ఎక్కువగా నా తల ప్రాక్తికై నన్ను ఆడించలేదు. తిరువారీ నా అనుభవా లలో పెద్ద కాలేజిన్నాయని చెప్పవచ్చు. ఆస్పత్రు వేషము నేను రంగస్థలంవారి కనబడుతూ వున్నప్పి టికి. కొంతకాలం అయ్యేదరికి నేను సినిమానటుడిగా కూడా పరిగెమించాను. కొంతం నేను మొదటిసారి పాల్గొనారీ 'మాలిక్'లో నుండిరాముకాస్త్రీ వేదం నియ్యటం. చాలామంది నాకు మొదట్లో భయం పెట్టారు, Stage నటనకూ, సినిమా నటనకు పోస్తేను కేకాంతర భేదంవుందని. నేనుకూడా కొంత జంకుతోనే ప్రవేశించాను. కాని మొదట్లోనే, ప్రాణ ప్రదమైనటువంటి నా మోషన్లు, ఈ వేదానికిని తియ్యవలసి వచ్చింది. నాకది అనిభంగా తోచింది. కొన్ని రోజులు ఏవరోతంగా తెలుపటాయించాను.

చివరకు నా తల్లిగారి అనుమతితోమనాని ఆమెకు ప్రదక్షిణంచేసి, పారిలపడి కి! కి! రామప్రహ్లాదం గారికి Telegram ఇచ్చాను ఈవిధంగా :—

"Accepted.bless me God" అంటూ.

తొరడెక్కించి, ఆమెనాలు గొరగకముందు మా B. N. R వో కొబ్బరికాయ నాతలమీదగా తిప్పి వృష్టితీసి పోకేశాను. తిరువారీ నన్ను గా డెక్కి పోరియించాను. వేచి రొంగవారిలాగ అర్ధంమందుకు పోయి నా ముహం చూడుతున్నాను. వెంటనే విద్యు వచ్చేసింది. తిరువారీ వెళ్తువచ్చింది. తిరువారీ నెండు అటూ ఇటూ పెనుకుడినయి. 'నాలో నాకోక భంగివల్లం దురంతంలేవ, చింతాపానీ' అన్న ఆ డుచిక్కెంద్రుడి పద్యం జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఎందు వల్లనోగాని ఈ వేదం చాలా భాగుండుని ప్రేమక లోకం ధూషించారు. గోదావర వల్ల నాటకం గావున్న నేను, దీంతో సినిమారంగ స్థలం మీద కొంతం కొలూడుకొని నిలబడ్డాను. నాపట్ల ప్రత్యక్ష రోజు ఎనే నాకు పెద్ద వ్యాధి ప్రారంభించింది; అపరిమిత మైన బ్యాబిక్. అదీ 'Lung Abscess' గా పరిగె మించింది. పాల్గొని Films వారి మేమిదా నా ఆశ్రయమిచ్చారు. ను ఈ ను భా వు కు డాక్టరు కే కే వ నా యి గా ని చూచినావేవల్ల, పెన్సిలియాన్ లేని ఆ రోజుల్లో, మృత్యువు కోటమండి బతుకపడ్డాను మూడు నెలలకి. ఈ వ్యాధికి కారణం నేను బాగా పరికిరించి చూస్తే ఫిల్మలో నేను నాయుల్లు తగలవడేవాడ్యేల్లవల్లం అభినయించిన దృశ్యాలు. పెట్రోలు, కిరోసిన్ వాని ఆక్సైడిమ గృహాన్ని రెగలపెట్టారు. నా పిల్లకు ఆశెగ బాగా తగి రింది. ఆ Shot, retake కూడా చేయబడవల్ల వూపిరి తిత్తిలో ఒక భాగానికి గాథంగా కెగిరిగి కుప్పిపోయి వుంటుంది. అది ఇంత వ్యాధి కారణం. సినిమా రంగ ప్రవేశం నా వగ్గరమంచి పెద్దది ను ము లు అకున్నది. మొదటి రోజుల్లో నేను చెబిపోయినా ననికూడా ఏవో వేషల్లో వచ్చడట. రామప్రహ్లాదం గారికి ఎవరో తెలిసిన చెకాన 'మర్యాదాపు బ్రతికివున్నాడా' అని. What? He is very much alive - చూ మేమిదా నే వున్నాడు' అని జవాబిచ్చానని నాకు నాతో వెంటనే చెప్పారు. ఇది నో నీనివార్తగా పరిగెమించి నాకు వున్నదేవన్నీ ఇచ్చింది. నా జీవిత చరిత్రలో నేను గడిచిన గండా లులలో ఇది నెండువది. నాకేదేవా వున్నారేమంటే గడిచానో ఏటిది, లేక నామీద ఆధారపడ్డ కుంటునం

యొక్క అప్పవ్రతా, తివఃఫలమో నేను చెప్పలే
కుండా వున్నాను. చావు ఎలా వుంటుందో నాకు
తెలిసినట్లు మరెవ్వరికీ తెలియదనుకుంటూ వుంటాను.
దాని ఆకార భేదాలను దాదాపు సంపూర్ణంగానూచి,
అనుభవించివున్నాను గనుక.

చాలామంది నా సుందరరామకావ్యప్రేమం
మహాభానుందని ప్రశంశిస్తూ వుంటారు. నాతోటి
స్థూలకాయు డెవ్వరైనా బుర్ర డెక్కించి, మీసాలు
గొరింగివట్టాడి సిద్ధపడితే నాకన్నా బాగా వటించే
వాడేమో అనిపిస్తూవుంటుంది. కారణమేమంటే, వేద
భావల దిగరమంచి అన్నిటిలోను వాడైవి
కల ఆరాధించి పూర్ణంగా ప్రత్యక్షం చేసుకుంటేనే
గాని సినిమావలన తన పేరును అభిరూపను, సార్వకం
చేసుకోలేదు. ఇతే దాని కీలకం.

మరో విషయం, పూరికే జ్ఞాపకం వస్తూన్నది
వొడ్డుకొద్దీ. 'మృతకారు'లో 'చెంగయ్య' వేషానికి
మళ్ళీ నాటట్టులో కొన్ని గట్టి మాడ్చులు చేయవలసి
వచ్చింది. ఆ రోజున కొబ్బరికాయ దిగకుండుపు, మా
'గోళులే' తీసివేశాడు, అపాంతానికి అద్దంలో చూసు
కొన్నాను. ఈపారి కొంత దుఖమూ, అఖండమైన
ధియమూ వాలో వెంటనే కలిగినాయి. ఎందుకంటే
నా మొహం నా తిండిగారి మొహంలాగ తయ్యారు
అయింది. 'వాకుకూడా ముదిరు వొచ్చింది కాబోలు
ఇక బాగై పదికపోలే వీలులేదు, అనిపించింది.

నా తిండిగారు స్వరగతు రావటంవల్ల వారిని
అగౌరవపరుస్తున్నావా అనిపించి పట్టరాని దుఃఖం
వచ్చింది.

నా బస్సులగ్నం తుల. ప్రస్తుతం సినిమావలన
ఆ తక్కిటలో ఉంది. తగ్గ మొగ్గులకు నేను
బాధ్యుడే కాదు ఆ త్రాసువట్టిన దైవంకప్పు.

నాటకాల్లోకూడా అప్పవ్రతాను వేడం వేస్తూ
వుంటాను. దీంతోనే వివిధానుష్ఠాని అవి ఎన్ను అప్పవ్ర
వ్వదూ పేర్చేయటం ప్రస్తావన వుంటారు. నేను
తెచ్చి చెప్పటానికి ఎవ్వడూ చెలకరివటం లేదు.
అన్ని పాత్రలనూ నేను నా వోపి నం తే వరకు
ప్రత్యక్షం చేసుకొని ఆరాధిస్తాను. అంతే. దానిఫలితం

ప్రేక్షక లోకానిది. వారికే ఈ విమర్శనలకు హక్కు
గాని, నాకులేదు అనిపిస్తూవుంటుంది. 'బాగున్న
దంటే' నేను పొంగిపోను. "తెలిసిపోయిందంటే"
ప్రంగిపోను. సుఖదుఃఖాల తారతమ్యాల ఆహాతి
చిక్కనియ్యకుండా, విధి, చిన్ననాటినుండి యింత
వరకు దురదృష్ట వరం పరతో దొర్లించుకుంటూ
వచ్చింది నా జీవితాన్ని. మొండి జీవని గనుక
నా న్యాయీ ఆత్మార్పణం చేసికొని వేంకటదాసు
వైమాను. 'నొంప ముదిరితే తోసరివిల్లి' అన్న
లోకోత్తర లోకోత్తిరి, ఆ నోటనే కొంతం విస్త
రించి, నటుకు ముదిరితే నంటివాడు, రసినకు ముది
రితే రామభక్తుడూ' అనవచ్చువేమో, అసభవల్లలు
మీరు కొంత పరకాయించి ఆలోచించండి. ఈ
రెండూ ఒక్క జీవిలోనే ముదిరితే ఎనువుతాడో
కూడా మరిచాగా ఆలోచించండి. వేమయోగి అవు
తా వేమో! కొంతమంది ఎటుల జీవితాలు ఈ పంథాన
నడిచిపోయినాయి. తన జగన్నాటకాన్ని చెక్కిరి
స్తున్నట్లు, నాటకం లో ఉపనాటకాలను మనం
ఆటంవల్ల చివరకు మనకు జానాన్ని ప్రసాదించి
కట్టుకొయ్యట్లు తెచ్చి తన దాసులను చెనుకొంటాడు -
ఎంచేస్తాడు మరి!

ఈ రెండూ కాక Radio లో కూడా
పాల్గొంటూవుంటాను దీంతో 'వటిస్తున్నా' నవాలో
మాటలతో "కృతీమనటం" చేస్తున్నా నవాలో నేను
తెలుపుకోలేకుండా వున్నాను. దీనిలో "నటనే"
చాలా కష్టపరమైనదని నాకు అర్థమైంది.

బాబూ! జీవితమేమో గడిచిపోతున్నది. ఎవడి
నిర్ణయం ఎన్నాళ్ళో, ఎవరికీ తెలియదు. కాని మన
జీవితంలోని ఘట్టాలని 'Once More' చేస్తే బాటం
టుందని అందరిం గట్టిగా కోరికపడతాము. దీనికి
ఏ మాత్రం వీలులేకుండా ఘటించాడు దైవం అసలీ
ని క్య నిర్మాణం లోకే. ఎంత తిమ్మకున్నా,
అనాటి 'ఓరేయ్ చెలపాయ్, ఓరేయ్ సుందాయ్,
ఓరేయ్ కుటుంబాయ్ ఓరేయ్ - నరసింహమ్,' అన్న
రోజులు మళ్ళీ వస్తాయా? రావండి బాబూ! ఆయోగ్య
వివాటికే రావు! 'ఎందుకు ఉట్టినే చగవటం
మా వేంకయ్యరైతాగ !!

గ్రంథవిమర్శనము

నా చిన్ననాటి ముచ్చట్లు

[స్వీయ జీవితచరిత్ర]

డాక్టరు కే. యస్. కేసరి. ప్రతులకు, గృహ లక్ష్మీ కార్యాలయం, రాయచోటి, మదరాసు. చెల తెలియదు.

తెలుగుభాషలో స్వీయచరిత్ర రచన, వీరక రింగంపంతులు స్వీయచరిత్రతో ప్రారంభమయినది. తదాదిగా మనభాషలో నాలుగైదు ప్రముఖ జీవితచరిత్రలు చెలికాయి.

కేసరిగా రింగంపూర్వం గృహలక్ష్మీ సంపాదకులుగా ఆంధ్రులకు చిరపరిచితులే. అంతేగాని ప్రసిద్ధరచయితగా వారిరికి పూర్వం పాఠశ్రవకులకు సుపరిచితులు కాదు. కాని ఈ గ్రంథరచనతో వారాంధ్ర స్వీయజీవిత రచయితలలో ప్రముఖులై చిరస్మరణీయులైనారు.

ఈ గ్రంథం అధ్యాయాల విభాగంలోను, కొన్ని కొన్ని ఘట్టాలలోను, రచనాశిల్పంలోను ప్రత్యేకమైన శైలిని కనబడక పోవచ్చును. కాని స్వయః కేసరిగారి జీవితంలోనే ఉన్న కొన్ని అద్భుత సన్నివేశాల్ని గ్రంథానికి రచయిత ఘట్టాలైనాయి. వానికి దాపరికం లేకుండా సన్నివేశాలన్నీ కళ్ళకు గట్టిపట్టుగా చీరించే రచయిత కత్తి తోడైనది.

కేసరిగారి గ్రంథం రచించేసరికి అత్యంత కష్టపడలేదుకొన్ని జీవితం అంతా సుఖమైన రాజవాటగా దీర్చుకోగలిగాడు. ఈ కత్తితో వారి జీవితానికి సరిగ్గాను, సహజము అయిన ఒక దృష్టిపరిణతి ఏర్పడింది. దీనికి అక్కడిక్కడ ఆతి సున్నితమైన హాస్యం కూడా తోడై ఈ గ్రంథం అంతా ఒక నుక్కలో చదివించి పోయింది.

గ్రంథకర్త ఆయుశ్యదినై ద్వింశతి శతాక మన తెలుగునాటకాలు, సంగీతము, మొదలైన లలితకళలలో చక్కని పాండిత్యము, అభిరుచికలవారు. వీరు మన నాటకాలమనరించి నలులమనరించి (వాసిక అధ్యాయాలు ఆంధ్రనాటకరంగాభిమానులందఱు తప్పుక పరిశీలించవలసిన భాగాలు.

వీరి గ్రాంథికతైలి సరళంగా నూటిగా హృదయాలకు హస్తకొని అతుగడుగునా పాతకుల మత్సరం కలిగిస్తుంది.

అరవై ఏళ్లనాటి చెన్నపగరపరిస్థితులు, ఆనాటి విద్యాప్రజీవితము, మూఢాచార విశ్వాసాలు మొదలైన విషయా లవిగానూ చేసుకోదలచినవారికి గ్రంథం చాలా ఉపయోగిస్తుంది.

గ్రంథం చక్కగా ముద్రించి ప్రకటించిన కేసరి ముద్రకాలయంనా రభసంపనియులు.

అధునిక విజ్ఞానం

[తెలుగు విజ్ఞానిక మాసపత్రిక]

సంపాదకులు, వై. వి. హామయ్యగారు. సంవత్సరం దాదా అరుదుపాడయింది. విడిపత్రిక. ఏమిది అంటారు. కావీలకు, సంపాదకులు, అధునిక విజ్ఞానం, అవలంబిస్తూ, వాల్సేను.

ఇది కాస్త్రీయ విజ్ఞాన వ్యాప్తికోసం ప్రారంభించిన మాసపత్రిక.

తెలుగులో ఇంతకుపూర్వం ఇలాంటిది ఒకటి కంటే పత్రికలు వెలువడతాయి కాని, అవి అట్టే కాలం నడవలేదు. ఈ సంచికలో శ్రీ వసంతరావు వెంటరావుగారు మొదలైనవారు వ్రాసిన శ్రీత్రవిజ్ఞానం, రసాయనపు తెలుగులు, సవరత్నియులు, జీవులవరికామం మొదలైన వ్యాసాలయా విషయాలలో పాతకులకు చక్కని విజ్ఞానం కలిగించేవిగా ఉన్నాయి.

ఇంకా బాలజ్ఞానం, వీరిలు, విశేషాలు సులభప్రయోగాలు మొదలైన శిశుకలలో సంపాదకులు హామయ్య పాతకుల ముద్రయోగించే విశేషాలన్నీ చేశారు. పాతకుల సంతోషా నివారణలకు కూడా ఒక ప్రత్యేక శిశు ప్రారంభించ బోతున్నామని సంపాదకులు తమ 'స్వనివయం' లో తెలియజేస్తున్నారు.

సంపాదకుల లక్ష్యము శేటి తెలుగు పాఠకలోకానికి అత్యంతవర్ణకమైనది.

ఆధునిక విజ్ఞానం ఆంధ్ర పాఠశాలకం అన్ని విధాలా చేయూరి ఇచ్చి ఆచరించదగిన ఉత్తమ వైఖరిక పత్రం.

చేపనాగర

[త్రైమాసిక హిందీ పత్రం]

సంపాదకులు. డాక్టర్ నగేంద్ర శ్రీ సచ్చిదానంద హిరానంద వాత్సయ్యులు. సంపత్కర చందా ర రూపాయలు. విశిష్ట రూపాయన్నర.

ఇది భారతీయ భాషాసాహిత్యాల ఆయా రాష్ట్రాలవారు పరస్పరము ఆవిగాహన చేసుకోవడానికి, తద్వారా భారతీయ విజ్ఞానాభివృద్ధికి తోహద మిచ్చే ఉత్తమ త్రైమాసిక హిందీ పత్రం.

దీనిలో తెలుగు, తమిళము, కన్నడము మొదలైన దాక్షిణాత్య భాషలనుండి హిందీతర భాషల నుండి సేకరించిన కథలు, ఖండికావ్యాలు, వ్యాసాలు మొదలైనవి క్రమింపబడతాయి. అనువాదాలతోబాటు ఆయా భాషలలో కావ్యాలకుదా చేపనాగర శీలిలో ప్రచురించారు. దీనివలన హిందీ పాఠకులకు ఆయా భాషారచనల అనువాదాలతో కాక మూలరచనల కూడా వాగరలిహితో చదవడానికి వీలుపడుతున్నది.

ఇంతమాత్రంచేత హిందీవారికి ఆయా భాషల స్వరూపం పోషపడినది చాలా కష్టం. అందుచేత వాగరలిహితో వివిధభాషల రచనలు ప్రకటించినవల్ల అంతగా ప్రయోజనం ఉండదు.

సంపాదకులు హిందీపరిచితులవారు ప్రకటిస్తున్న ఈ పత్రం భారతీయ సాహిత్యాలకు చేస్తున్న సేవ ప్రశంసనీయమైనది.

మాతృశ్రీ

[ఖండికావ్యము]

రచయితలు. కోటనాదరకపులు. ప్రతులకు, రచయితలు. కవిగిరి. తెల్లూరు జిల్లా. తెల: ఒక రూపాయి.

ఇది సంస్కృత శైవ్యకర్త శ్రీహర్షకవి శిరిత్ర వర్ణించే మాయా ఘట్టాల పద్యకావ్యము.

శ్రీహర్ష కవి తండ్రి హిరపండితుడు కృష్ణరథాస్థానంలో పండితివివాదంలో పరాజితుడై ఆ విచారంచేత దురదస్థుడు.

శ్రీహర్షకవి తండ్రికి జరిగిన అవమానానికి ప్రతికారం చేయ్యడానికి సకల కాస్తాలు అభ్యసించి తిరిగి కాశ్మీరరాజాస్థానంలో కాశ్మీరవివాదంలో పాల్గొని దిగ్విజయం సంపాదించాడు. సంగ్రహంగా ఇది ఈ ఖండికావ్యంలోని కథ.

శ్రీహర్షునితల్లి చిన్నప్పటినుంచీ ఆపాద్యంగా పెంచి పెద్దవాణ్ణిచేసి సమస్త విద్యలు చేర్చి చదవల్ల వే శ్రీహర్షుడింతవాడై ఉండడంవల్ల రచయిత ఈ కావ్యంలో 'మాతృశ్రీ' అని చేరుకెట్టినట్లు కనబడుతుంది.

కాని దీనిలో తల్లి వాత్సల్యంకంటే శ్రీహర్షుని ప్రతికారా వేషమే ఎక్కువ ప్రధానం వహించినట్లు కనబడుతుంది. ఇందుచేత ఈ కావ్యానికి 'పేదలం' అని మరి ఏదైనా ఇంకోక చేరుపెట్టడంలే తానుండేది.

శ్రీహర్షుని బ్రహ్మవిద్యభ్యాసం వర్ణించే ఈ క్రింది పద్యం వీరి కావ్యంలోని ఉత్తమ రచనా భోరణికి తార్కాణంగా తీసుకోవచ్చును.

‘ఎంగురు జరిగేది పొల్లారు మోముపై
పదమల ప్రవృత్తవృత్తు నులుక

జీవాఅదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి తోబకాదూ?

భారతీ - భారతాంబ తన
కుష్టు,బొల్లి సంతానం
కోసం ఎంతని దిచారీస్తుడిందో?

ఇదుగోమా 34 సంవత్సరముల
అనుభవంతో ఇస్తూఉన్న అభయం

మామ నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (హ.గో.జ)

చదలేటి నురుగు పసందు మించెడు వల్ల
పిడిచుట్టు ముడికట్టు తేవెడిదంగ
విధిగా గ్రహించిన తేదలుకుట్టు వల్ల
వేయలుచే గింది పెదవి కదల
గాలిసోక కదలు వ్రేలుగొమ్మ విధాన
ముడికమ్మ వలెపాటు భుజముకార
గల గింది, నేనొకచేత జోలె గలిగి
మాకుకరమెల్ల బ్రాహ్మణిని నొక గృ
హం భవతి! భిక్షుంచేసే! యనుచు తేర
బవను నియతి శ్రీహర్ష పద్మభూదారి.

భారతీయ తత్త్వశాస్త్రము

[ప్రథమ భాగము]

ఇది డాక్టరు పశ్చిమల్లి రాధాకృష్ణపండితుని
'ఇండియన్ ఫిలాసఫీ' అను ఆంగ్లగ్రంథము నకు
ఆంగ్రామవాదిము. అనువాదికులు: బులుసు వెంకటే
శర్మ ఎం. ఏ. పి. ఆర్. కాశేజ్. కాశీవాడ. వెల
అయిదు రూపాయలు.

ఇటీవల సుప్రసిద్ధాంగ్ల గ్రంథాలచేకం తెలుగు
లోకి అనువదిస్తున్నారు. అయితే యథామూలత,
ఉదాత్తత, తెలుగులోని వాతీయత, శైలి పొడవము,
శబ్దసాధుత్వము బాగుగైగా యానుకుంటూ చేసిన అను
వాదాలు మాత్రం చాలా వ్యర్థంగానే ఉన్నాయి.
ఇక రాధాకృష్ణుని ఆంగ్లతాత్త్విక గ్రంథం తెలుగు
లోకి అనువదించినం సామాన్యమనువాదకులకు సాన్య
మయ్యేవిషయం కాదు.

అయితే శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరులుగా
రీ గ్రంథం శిష్టము, వాతీయము అయిన గ్రాంథిక
తైలీలోకి అనువదించారు. వీరి అనువాదం అడుగడు
గునా మూలలోని ఉదాత్తత స్ఫురింపజేస్తూ చక్కని
వాతీయమైన తైలీలో సాగిపోతున్నది. తైలీ
కొంత సంస్కృతపదప్రయోగంగా ఉన్నది గాని
తాత్త్విక గ్రంథానువాదం ఈ మాత్రం సంస్కృత
ప్రయోగాలు లేకుండా రచించడం కష్టమే.

అనువాదకు లింకా తెలుగులోనికి రాకుండా
మిగిలిపోయిన రాధాకృష్ణుని గ్రంథాలు తెలుగులోనికి
అనువదించి గలరసీ తద్వారా రాధాకృష్ణుని వేదాంత
స్మృత్యం ఆంధ్రుల కందించగలరసీ ఆశిస్తున్నాము.

బొమ్మరిల్లు

[పిల్లల గేయసంపుటి]

కవిరావు. ప్రతులకు—సాహితీ కేంద్రము.
తెనాలి. వెల: మేలు ప్రతి రూపాయిన్నర. సాదా
ప్రతి 2క రూపాయి.

ఇది చక్కని త్రివర్ణ ముఖచిత్రంతోను, సాగ
వైన శీఖాచిత్రాలతోను పిల్లలకు అత్యాకర్షకంగా
ముద్రించిన గేయసంపుటి. ఇటీవల ఇంత సాగుగా
ముద్రించిన గేయసంపుటి రాలేదు. ప్రకాశకులు,
చిత్రకారులు ఈ విషయంలో అభినందనీయులు.

అయితే దీనిలోని గేయాలలో చాలావరకు పిల్ల
లకు తమాషాగా గిలిగిలిలు పెట్టేటగా ఉన్నాయి
గాని బాలబాలికల ముగ్ధ భావనాశక్తికి అనువైన ఉత్తమ
కవితామాధుర్యం వీటిలో కనబడినది.

ఈ గేయాల్లో ఎక్కువ వైయత్త, కిలాడి,
జోష్యము వంటి గేయాలు కొన్ని పిల్లల్లో ఆకతాయి
తనం లేకైతించేవిగా ఉన్నాయి.

శ్రీ మ దాంధ్ర మహాభారతము

ఉ ద్యోగ పర్వము

వెల ఒకరూపాయ

కా పీ ల కు :

ఆంధ్రగ్రంథ:మాల,

నెం. 7, తంబుచెట్టిపేటి, పుదూను 1.

ఉన్నవాటిలో ఈ మొదటిది, తెనుగు పాపలం, పాపకల లాంటి రెండు మూడు గేయాలు బాలబాలికలు చదివి ఆనందించడానికి చక్కగా ఉన్నాయి. గేయాల్లో వాడిన వ్యాసహరిక భావ సరళంగా సులభతైలిలో సాగిపోతున్నది. పిల్ల వాడిన వివిధరీతుల గేయచ్ఛందస్సులు బాలబాలికల మనః ప్రవృత్తికి అనుకూలంగా ఉన్నాయి.

ఆంధ్రులసంతోష చరిత్ర

యోటూరీ బలరామమూర్తి, విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం. విజయవాడ. వల: రెండు రూపాయలు.

ఇది సారవాహనకాలం. మొదలకొని వాటియ మైన కౌంగ్రహసంస్థ ప్రారంభించినవరకు ఆంధ్రుల చరిత్ర సంగ్రహంగా వివరించే గ్రంథం.

రచయిత ఈ గ్రంథములో "విశ్రాంతవరకు ప్రాచీనకాలపు ప్రజాజీవితాన్ని వివరించడానికి, వివిధ చారిత్రిక సంఘటనలను ప్రజాదృక్పథంవ్వారా పరిశీలించడానికిమాడ ప్రయత్నం జరిగింది." అని వ్రాశారు.

అయితే ఇలాంటి ప్రజాదృక్పథంతో పరిశీలించే ముందీ గ్రంథంలో ఈ దృక్పథ స్వయానము గాని దీనికి గల పాదన సంపత్తిగాని స్పష్టంగా నిర్వచించలేదు. అందుచేత రచయిత ఈ విషయంలో అక్కడక్కడ వ్రాసిన వాక్యాలు పాఠకుల మన యోగకరంగా లేవు. ఇలాంటి విషయాలు చరిత్ర గ్రంథాలలో తేల్చేముందు విస్తృతమైన లక్ష్య తేర్చుచుకొని వాటిని సప్రమాదంగాను, సాదా హరిణంగాను ఋజువుపరచాలి.

ఈ గ్రంథంలో 161వ పేజీలో పిల్ల "వీత్రయ్య శిష్యుడు సుప్రసిద్ధుడయిన త్యాగరాజు" అని వ్రాశారు. ఇది కేవలం రచయిత దివోగానమేగాని దీనికి ప్రామాణికమయిన చారిత్రికాధారం ఏమీ లేదు. చారిత్రికంగా తాదా బొంగరమా లేని వాక్యాల్ని గ్రంథంలో చాలాచోట్ల కనిపిస్తున్నాయి.

సారవాహనయుగం మొదలకొని వేటికాలం వరకు నడిచిన ఆంధ్రచరిత్ర సంగ్రహంగా తెలుగు వారికి అందజేయబడిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది.

అయితే అటు ప్రజాదృక్పథంతో మూసినా, ఇటు కేవలం చారిత్రిక దృష్టితో మూసినా ఈ గ్రంథం బాగా లోపభూయిష్టంగా ఉంది.

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయంవా రిటువంటి ప్రచురణ ప్రకటింప దలచినప్పు డింతకంటే ప్రామాణిక చరిత్రకైనా ఈ పని అప్పకెప్పి ఉంటే బాగుంటేది.

కదంబం

[కథానికల సంపుటి].

నవ్వసాహితీసమితి, హైదరాబాదు. (చక్కను.) వెల: పన్నెండు అశాలు.

దీనిలో తొమ్మిదుగురు రచయితల కథానికలున్నాయి. దీనికి పురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు తొలి పలుకు, పాలనమ్మి పద్మరాజుగారు రచయితలను గురించిన పరిచయ వాక్యాలు రాశారు.

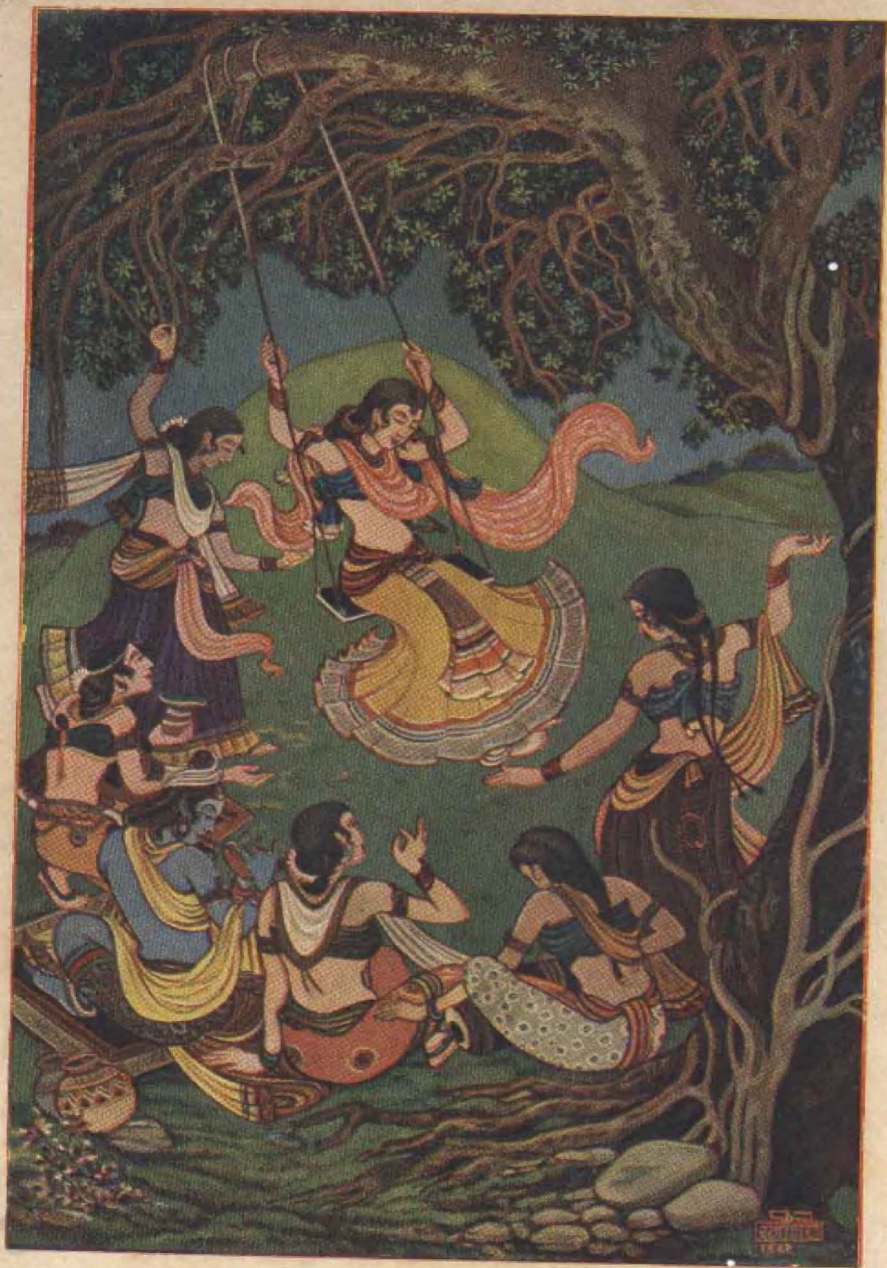
పదిమంది కథలు చేర్చి పుస్తకంగా ప్రకటించడంవల్ల రచయితలకు సులభంగా ప్రచురణావకాశమే కాక, పాఠకులకు కూడా ఆసక్తివిధాల రచనలన్నీ ఒకే చిన్న సంపుటిలో చదివే అవకాశం కలుగుతుంది. ఇందుచేత ఇలాంటి కదంబాలు ప్రకటించడం ఎంతైనా హర్షించదగ్గ విషయం.

ఈ సంపుటిలో కథానికల బహుమతి చాలా తక్కువగా ఉన్నాయి. అప్పుడు—గోపీ, బంధు మిత్రులు, గమకం అనే మూడు రచనలు మాత్రం కథానికల బహుమతికి తగినవిగా ఉన్నాయి.

విగిరినవన్నీ ఒక సుట్టమా, నన్ని వేళమా తీసుకుని రచించిన చిత్రకావే.

అయితే ఈ చిత్రకాలన్నీ చక్కగా పాఠకుల హృదయాలకు హత్తుకుంటున్నాయి.

బంధుమిత్రులు, నీనీమా ప్రముద్ధర అనే ఈ రెండు రచనలలోను చక్కని చిమత్కృతి, సంఘోష చాతుర్యము కనిపిస్తున్నాయి.

రేఖా నికంజము

చిత్రకారుడు : శ్రీ చణవీర శక్తేనా.

నవంబరు, '58

తెల్లగా
ఉతుకబడినవి

ప్రకాశవంతముగా
ఉతుకబడినవి

ఇందుకు
సన్ లైట్
సబ్బు కారణము

బాదకుండగనే బట్టలను
తెల్లగాను, ప్రకాశవంత
ముగాను ఉతుకును :

S. 208-50 TL

మీ అన్ని వంటలకు డాలడా వనస్పతి సర్వోత్తమమైన దనుటకు కారణములు

"నే నిప్పుడు డాలడాతో వండుటచే
నాకుటుంబము ఎప్పుడు
అహారమును తప్పిపోరు"

డాల్డాతో చేమలకు వడను

తయారుచేయండి. అది మిక్కిలి రుచికరముగా నుండును :
అరకప్పు పెనగపిండి, కొద్దిగా టేకింగ్ సోడా, వనుపు మరియు రుచికర ఉప్పును కలిపి
చిక్కని ముద్దగా జేయండి. తరువాత దీనిని ఒక చేమలకుమీద విస్తరింపజేసి కొబ్బరి
కోరును జల్లండి. అటుం అందులను మడవండి. అవంగములతో కొవలను నిలుపండి.
అరగంబుసేపు దీనిని ఆవిరిలో వండండి. వడ్డించే ముందర పిటిని ముక్కలుగా కోసి
డాల్డాతో పెనముమీద వేపండి.

డాల్డా వంటపుస్తకము ఇప్పుడు తమిళము, బెంగాలీ, హిందీ
మరియు ఇంగ్లీషు భాషలలో దొరకుచున్నది. ఒక రూపాయి.

10 అదాలు శపాలా బియ్యము వేరే.

దీ డాలడా అవ వైసరీ సర్వీస్.

పోస్ట్ బాక్స్ నంబరు 353, బొంబాయి 1

డాల్డా

అన్నివిధ వంటలకు దివ్యమైన వంటపదార్థము

10 పాన్సు, 5 పాన్సు, 2 పాన్సు మరియు 1 పాన్సు బియ్యంలో దొరకును